

ਇਕ ਏ ਇਕ ਚੜ੍ਹਾਈਆ

ਗੁਰਮਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਯਾਦਾਂ !

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਪਿਆਰੇ ਜੀਓ ਟਰੱਸਟ

ੴ ਸ੍ਰੀਵਾਹਿਗੁਰੂਜੀਕੀਫਤੇ ॥

ਇਕ ਦੂ ਇਕਿ ਚੜਦੀਆ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ
ਪਿਆਰੇ ਜੀਓ ਟਰੱਸਟ
ਕੈਨੇਡਾ

© ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਭ ਹੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ
ਸੱਜਣ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ
ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰੇ।

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ: ਦਸੰਬਰ ੨੦੨੦

ਭੋਟਾ ਰਹਿਤ

ਵੈਬਸਾਈਟ :

ਪਿਆਰੇ ਜੀਓ

www.pyarejeeo.org

ਪ੍ਰਿੰਟਰ :

ਸਮਰਪਣ

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਅੱਪੜੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ
ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਆਯੂ ਹੀ ਨਾਮ ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ
ਕੀਰਤਨ ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਬਿਤਾਈ, ਬਿਖਮ ਭਾਣਿਆਂ ਅਤੇ ਕਾਲ
ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਖੇੜਿਆਂ ਵਿਚ ਅਡੋਲ ਰਹੇ ਅਤੇ ਤਤ ਗੁਰਮਤਿ
ਨਿਭਾ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਉੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਪੂਰਨੇ ਪਾ ਗਏ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ
ਪਵਿਤਰ ਯਾਦ ਨੂੰ ਏਹ ਪੁਸਤਕ ਸਮਰਪਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸੂਚੀ ਪੱਤਰ

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਭਾ. ਸਾ. ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧
ਬੇਬੇ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਜੀ	੨੦
ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	੩੦
ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ	੩੪
ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ	੪੮
ਕਰਨਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ	੭੦
ਮਹੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	੭੬
ਪਡਿੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	੮੦
ਸੂਬੇਦਾਰ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ	੮੬
ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	੯੦
ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ	੯੪
ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੨੨
ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੩੨
ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੪੮
ਬੀਬੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਜੀ	੧੫੪
ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੫੮
ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੮੦
ਡਾਕਟਰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੯੦
ਭਾਈ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ	੨੦੨
ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ	੨੧੩

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਖਾਲਸਾ ਜੀਓ,

ਵਾਹਿਗੁਰੂਜੀਕਾਖਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂਜੀਕੀਫਤੇ ॥

ਗੁਰੂ ਨੇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ, ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ “ਆਪਿਜਪਹੁਅਵਰਾਨਾਮੁਜਪਾਵਹੁ” ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਗੁਰਸਿਖੀ ਕਮਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਦੀਵਿਆ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿਖੀ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਜਾਗ ਲਗਾ ਗਏ। ਤਿੰਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕਤਰ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਹੋਰ ਕਾਰਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਚੀ ਕਾਰ, ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਇਆ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੋਹਣੀ ਨਿਬਾਹ ਗਏ, ਪਰ ਪਿਛੇ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਛੱਡ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ‘ਇਕ ਦੂ ਇਕਿ ਚੜਦੀਆ’ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤਾਕਿ ਏਹ ਯਾਦਾਂ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ ਰਹਿਣ।

ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਗੇ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂਜੀਕਾਖਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂਜੀਕੀਫਤੇ ॥

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ :

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਟੌਰਾਂਟੋ)

ਭੂਮਿਕਾ ਵਜੋਂ ਆਰੰਭਕ ਸ਼ਬਦ :

ਧਨਾਸਰੀਮਹਲਾਪ ॥
ਜਿਨਿਤੁਮਭੇਜੇਤਿਨਹਿਬੁਲਾਏਸੁਖਸਹਜਸੇਤੀਘਰਿਆਉ ॥
ਅਨਦਮੰਗਲਗੁਨਗਾਉਸਹਜਧੁਨਿਨਿਹਚਲਰਾਜੁਕਮਾਉ ॥ ੧ ॥
ਤੁਮਘਰਿਆਵਹੁਮੇਰੇਮੀਤ ॥
ਤੁਮਰੇਦੋਖੀਹਰਿਆਪਿਨਿਵਾਰੇਅਪਦਾਭਈਬਿਤੀਤ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਪ੍ਰਗਟਕੀਨੇਪ੍ਰਭਕਰਨੇਹਾਰੇਨਾਸਨਭਾਜਨਥਾਕੇ ॥
ਘਰਿਮੰਗਲਵਾਜਹਿਨਿਤਵਾਜੇਅਪੁਨੈਖਸਮਿਨਿਵਾਜੇ ॥ ੨ ॥
ਅਸਥਿਰਰਹਹੁਡੋਲਹੁਮਤਕਬਹੂਗੁਰਕੈਬਚਨਿਅਧਾਰਿ ॥
ਜੈਜੈਕਾਰੁਸਗਲਭੂਮੰਡਲਮੁਖਉਜਲਦਰਬਾਰ ॥ ੩ ॥
ਜਿਨਕੇਜੀਅਤਿਨੈਹੀਫੇਰੇਆਪੇਭਇਆਸਹਾਈ ॥
ਅਚਰਜੁਕੀਆਕਰਨੈਹਾਰੈਨਾਨਕਸਚੁਵਡਿਆਈ ॥ ੪ ॥ ੪ ॥ ੨੮ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੬੭੮)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਤਕਿਆ ਹੈ, ਉਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਕੁਝ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ‘ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ’ ਨੂੰ ਵਾਚਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸੋਧ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਨੰਦਤ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਥੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਤਨੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਗੁੰਫਤ ਸੀ ਕਿ ਸੁਣ-ਸੁਣ ਪੜ੍ਹ-ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋਈ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਸਨ। ਆਪ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਰਾਜ-ਜੋਗੀ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਿਰੋਲ ਖਾਲਸਾ ਜੀਵਨ ਸੀ। ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਅਤੁੱਟ ਕਮਾਈ ਸਦਕਾ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਚੁੰਭਕੀ ਖਿਚ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਲਟ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਮਿਠੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਹੀ ਪਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਠੇ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਬਚਨ ਅਜ ਵੀ ਸੁਣਨਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਰਹੇ ਹਨ।

“ਕੀਰਤਨੁਨਿਰਮੋਲਕਹੀਰਾ” ਦੇ ਆਪ ਅਹਾਰੀ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਆਯੂ ਪਰਯੰਤ ਰਜ-ਰਜ ਕੇ ਭੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਰਤਨ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਜ-ਰਜ ਕੇ ਵੰਡਿਆ। “ਆਪਿਜਪੈਅਵਰਹਨਾਮੁਜਪਾਵੈ” ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਨੂੰ ਖੂਬ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਸਦਾ ਨਾਮ-ਰੰਗ-ਰਤਨੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਆਪ ਦੀ ਉਮਰ ਭਰ ਆਤਮਕ ਖੁਰਾਕ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਅਕਦੇ ਥਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਪੰਚਮ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਰਸ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਗੂੰਜਾਂ ਗੂੰਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਇਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਘਿਉ ਦੇ ਘੁਟ ਛਕ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ, ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗਾਂ, ਵੈਰਾਗ ਤਰੰਗਾਂ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੋਤਕਾਂ

ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸੱਚੇ ਪੰਧਾਊ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਬੰਧੀ ਆਪ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਸਿਖ ਜਗਤ ਲਈ ਸਦਾ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਬਣੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਸਤਿਗੁਰ ਲਈ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਲਈ ਅਨੂਪਮ ਸਤਿਕਾਰ ਆਪ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕੁਟ-ਕੁਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੋਢੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗ. ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪੰਥਕ ਕਬਜ਼ਾ ਅਤੇ ਗ. ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਦੀ ਕੰਧ ਦੇ ਸੁਆਲ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਪੰਥ ਭੁਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸੂਰੇ ਸੋਹਣੇ ਦੀਦਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਆਪ ਬੜੇ ਦਲੇਰ, ਬੇਖੌਫ਼ ਅਤੇ ਨਿਧੜਕ ਜਰਨੈਲ ਸਨ। ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਬੱਬਰ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਗਰਜਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵਡੇ-ਵਡੇ ਖਬੀਖਾਨਾ ਨੂੰ ਥਾਂ ਸਿਰ ਬਿਠਾਲ ਕੇ ਰਖ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਲੋਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੁਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੀ।

ਜਿਥੇ ਆਪ ਉਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ ਉਥੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੋਢੀ ਦੇਸ਼-ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਦਰਜਾ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਉਮਰ ਭਰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਹਿ ਕੇ ਸਖਤ ਤਸੀਹੇ ਸਹੇ, ਬੜੀਆਂ ਕਰੜੀਆਂ ਘਾਲਣਾਂ ਘਾਲੀਆਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਰਵਾਣੇ ਵੀ ਲਾਚਾਰ ਹੋ ਕੇ ਹਾਰ ਖਾ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਥ ਵਲੋਂ “ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿੜੀਆ” ਕਹਿ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੭ ਜੁਲਾਈ ੧੮੭੮ ਈ. ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਪੰਜਾਬ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਨਾਭਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰਦੇ-ਪੁਜਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਬਚਪਨ ਬਿਤਾਇਆ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਜੱਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਆਪ ਦੇ ਸੁਭਾ ਵਿਚ ਸਰਲਤਾ ਤੇ ਕੌਮਲਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਤਰੰਗ ਦੇ ਉਛਾਲੇ ਉਠਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਬਚਪਨ ਦੇ ਸੰਗ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੀ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਸਕੂਲੀ ਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੌਰਮਿੰਟ ਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਬੀ.ਏ. ਤਕ ਵਿਦਿਆ ੧੯੦੦ ਈ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਲਾਹੌਰ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਮੇਂ ਕੁਸੰਗ ਦਾ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਮਤ-ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਬਹਿਸਾਂ ਦਾ ਗਾੜ੍ਹਾ ਮਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਵੇਰੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਿਆ ਕਰ। ਇਸ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਐਸੀ ਕਲਾ ਵਰਤੀ ਕਿ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਦੀਆਂ ਹੀ ਤਾਂਘਾਂ ਲਗੀਆਂ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰਟਨ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਲ ਰਤਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਣਾ। ਇਸੇ ਬੈਰਾਗੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਾਧੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਪਰ ਜਿਸ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬੈਰਾਗੀ ਤਿਆਗੀ ਤੇ ਪਉਣ ਅਹਾਰੀ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਦ ਸੁਲਫਈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਆਪ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸੱਟ ਵਜੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਜੋਦਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਾਤਾ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿਕ ਲਾਵਣਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਤੋੜ ਨਿਭਾਵਣਹਾਰ ਹੈ। ਦਾਸ ਨੂੰ ਅਡੋਲ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੀ ਗੁਰਮਤਿ ਬਖਸ਼ੋ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਤੋੜ ਨਿਭਾਵੋ।

ਬੀ.ਏ. ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੀ ਚੇਟਕ ਦਿਨ-ਬਦਿਨ ਆਪ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਧਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਾਰਸ ਕਲਾ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਰਹੀ।

੧੯੦੨ ਈ. ਦੀ ਪਲੇਗ ਸਮੇਂ ਆਪ ਨਾਇਬ ਤਸੀਲਦਾਰ ਲਗਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤਸੀਲਦਾਰ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਹੋਈ। ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਅਤਿਆਚਾਰ-ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਸੰਨ੍ਹ-ਮਾਰੂ ਟੋਲਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਥੇ ਧਰਮ ਨਿਆਉਂ ਕਰ ਕੇ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਸੋ ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਦਿਤਾ।

ਅਜੇ ਤਕ ਆਪ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਆਪ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਂਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੜੀਮਾਰ ਜਾਂ ਮੋਨੇ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਛਕਦੇ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲਈ ਆਪ ਨਾਲ ਅਸਚਰਜ ਕੋਤਕ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ। ਅਖੀਰ ੧੪ ਜੂਨ ੧੯੦੩ ਈ. ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਬਕਾਪੁਰ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਸਾਰ ਕਾਇਆਂ ਤਾਂ ਪਲਟ ਗਈ,

ਪਰ ਇਕ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਤੋਰਾ ਨਾ ਤੁਰ ਸਕਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰਟਨ, ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਆਪ ਦੀ ਖਾਸ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਜੀਵਨ ਅਧਾਰ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸੋਇ ਸੁਣਨੀ, ਉਥੇ ਧਾ ਕੇ ਪੁਜ ਜਾਣਾ। ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੀ ਸਿਕ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਗਈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗ ਮਾਣਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਫਿਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਐਬਟਾਬਾਦ ਵਿਚ ਹੈਡ ਕਲਰਕ ਦੀ ਅਸਾਮੀ ਤੇ ਭਿਜਵਾ ਦਿਤਾ। ਐਬਟਾਬਾਦ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਚਾਉਚਈਲੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਖੰਭ ਲਾ ਦਿਤੇ, ਵੈਰਾਗ ਫੁਟ-ਫੁਟ ਨਿਕਲੇ, ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰੇਮ ਉਛਾਲੇ ਆਵਣ ਕਿ ਬਿਹਬਲ ਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰ ਕਰ ਜਾਵਣ। ਦਫ਼ਤਰ ਬੁੱਤਾ ਸਾਰਨ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਜਾਂ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਬੁੰਗੇ ਲਾਗੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲੁਕ ਛਿਪ ਬਹਿਣਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਹਾੜੀ ਕੰਦਰਾਂ ਵਲ ਧਾਈਆਂ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰੰਗ-ਰਸ-ਲੀਣ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਬੁੰਗੇ ਪੁਜਣਾ ਤਾਂ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਸੌਣਾ ਕੁਝ ਨਾ ਸੁਝਣਾ, ਹਰ ਵਕਤ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਰਤੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਸਿਕ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਕੇ ਫੁਟ-ਫੁਟ ਪੈਣੀ। ਇਸ ਅਤਿ ਬਿਹਬਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਵੱਖਤੇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਨਿਮਰੀਭੂਤ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ ਅਤੇ ਅਜ਼ਗੈਬੀ ਕਲਾ ਵਰਤਾ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ।* ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਗੇ ਰੇਸ਼ੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਤੋਰਾ ਆ-ਮੁਹਾਰਾ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਆ-ਮੁਹਾਰੀ ਰੱਕ ਟੱਕ ਦੀ ਐਸੀ ਚਾਬੀ ਲਗੀ ਕਿ ਉਮਾਹੇ ਤੇ ਉਛਾਲੇ ਠਲੇ ਨਾ ਜਾਣ। ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੇ ਅਭਿਆਸੀ ਖੰਡੇ ਇਕ ਰਸ ਖੜਕਣ ਲਗ ਪਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਹਬਲਤਾ, ਬੈਰਾਗ ਤੇ ਰਸ ਲੀਣੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਅਕਾਲੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਠੰਢੇ ਠਾਰ ਚਾਨਣੇ, ਅਤੇ ਝਲਕ ਡਲੁਕ ਦੇ ਸਾਂਗੇ ਪਾਂਗ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਝਾਲ ਝਲੀ ਨਾ ਜਾਏ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋਦੜੀਆਂ ਕਰ ਇਸ ਅਜ਼ਰ ਨੂੰ ਜਰ ਗਏ। ਇਸੀ ਮਸਤਾਨੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਨੇ, ਵਖ-ਵਖ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਦੋ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਇਕੋ-ਇਕੋ ਚੌਂਕੜੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਤੇ। ਦੂਜੇ

* ਭਾ. ਸਾ. ਭਾ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਐਸੇ ਸਿਖ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨਾਮ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ 'ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ' ਵਿਚ ਪੜੇ।

ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਰਤਖ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਮੁੜ ਆਉਣ ਦੀ ਗੁਹਜ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੋਈ।

ਐਬਟਾਬਾਦ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹਰੀਪੁਰ ਹਜ਼ਾਰੇ ਵਿਖੇ ਮਸਤਾਨੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਸੰਤ ਸਰੂਪ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਾਈ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ-ਮਿਲਾਪ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ, “ਹੁਕਮ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਹ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰੋ ਹੋ। ਜਾਓ, ਦੇਸਾਂ ਨੂੰ, ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਅਨੰਦ ਮਾਣੋ।”

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫਿਰ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜੁੜੇ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਸ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਆਪ ਕੁਝ ਚਿਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੋਸਟਲ ਸੁਪ੍ਰੈਂਡੈਂਟ ਲਗੇ ਰਹੇ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਅਨੋਖੇ ਹੀ ਕੌਤਕ ਵਰਤੇ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਉਥੋਂ ਵੀ ਉਚਾਟ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਮੁੜ ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਮੰਡਲਾ ਵਿਚ ਆ ਜੁੜੇ।

੧੯੦੮ ਈ. ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ੧੯੦੯ ਵਿਚ ਬਾਬੂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਭਸੌੜ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਭਸੌੜ ਦੇ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿਖੇ ਹੀ ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਆਪ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਉਮਰ ਪ੍ਰਯੰਤ ਤੋੜ ਨਿਭਿਆ। ਭਸੌੜ ਤੋਂ ਮਤਭੇਦ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਆਪ ਜੀ ਉਥੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਖਾਲਸਾ ਭੁਝੰਗੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਲਗ ਪਏ। ਇਉਂ ੧੯੦੮ ਤੋਂ ੧੯੧੪ ਤਕ ਸਤਿਸੰਗ ਸਮਾਗਮਾਂ, ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਰੰਗ ਮਾਣਦਿਆਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਬੜੀਆਂ ਮਨ ਮਾਨੀਆਂ ਤੇ ਆਚਰਣ ਹੀਣ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਗੁੰਡਾ-ਗਰਦੀ ਨੂੰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸੋਧਿਆ ਅਤੇ ਖੁੰਡਾ ਖੜਕਾ ਕੇ ਖੂਬ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀਵਾਨ ਸਮੇਂ ਹਰ ਸਾਲ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ੧੯੧੪ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨਿਹੰਗਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸੋਧਿਆ ਅਤੇ ਪੁਲਸ ਇਨਸਪੈਕਟਰ, ਗੋਰੇ ਕਪਤਾਨ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਾ ਕਰਾ ਦਿਤੀ। ਅਫਸਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਪੰਥ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਗਏ।

੧੯੧੪ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਦੀ ਕੰਧ ਢਾਹੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵਾਕਿਆ ਹੋਇਆ। ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੰਧ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਹੋ ਹੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਦਰੀ ਸੱਜਣ ਗੁਪਤ ਵਸੀਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਕਾਮਾ ਗਾਟਾਮਾਰੂ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਉਤੇ ਬਜਬਜ ਘਾਟ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿਖੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਉਹ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਗਦਰੀ ਲੀਡਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਥਾ, ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਤੇ ਸਿਰਲੱਥ ਸੁਰਮਿਆਂ ਦਾ ਜਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਸੂਰਬੀਰ ਗਦਰ ਕਰਨ ਤੇ ਮਰ ਮਿਟਣ ਲਈ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ੧੯ ਫਰਵਰੀ ੧੯੧੫ ਦਾ ਦਿਨ ਗਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਥ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਛਾਉਣੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਪਲਟਣਾਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਮੁਕੰਮਲ ਸੀ, ਪਰ ਇਕ ਮੁਖਬਰ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਰਾ ਭੇਤ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਸਾਰੀ ਸਕੀਮ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

੯ ਮਈ ੧੯੧੫ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਭੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ੧੭ ਜੂਨ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ। ੩੦ ਮਾਰਚ ੧੯੧੬ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਸਾਜਸ਼ ਕੇਸ ਲਾਹੌਰ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਇਥੋਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਿਬੇਕ ਰਹਿਣੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੰਗਰ-ਪਾਣੀ ਸੋਧ ਦਾ ਛਕਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕਈ ਦਿਨ ਅੰਨ ਜਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਟਣੇ ਪਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਲਾਹੌਰ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਫਾਕਿਆਂ ਕੜਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ। ੧੫ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਕੇਵਲ ਫਲ ਹੀ ਘਰੋਂ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਛਕਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ।

੪ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੧੬ ਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਮੁਲਤਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਜੇਲ੍ਹ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਹੇ ਗਏ। ਸਖਤ ਗਰਮੀ, ਡੰਡੇ-ਬੇੜੀਆਂ, ਟਾਟ ਵਰਦੀ ਤੇ ਧੁੱਪੇ ਖੜੇ ਕਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ ੪੦ ਦਿਨ ਅੰਨ ਜਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੜਾਕੇ ਹੀ ਕਟੇ। ਨਕਸੀਰਾ ਫੁਟ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਵਜਨ ਬਹੁਤ ਘਟ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਸੁਰਤੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਾ

ਪਿਆ ਅਤੇ ਦੁਖ ਵਿਚ ਸੁਖ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਬਣੇ ਰਹੇ। ਏਥੇ ਡੇਢ ਸਾਲ ਮੁਲਤਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੱਚੇ ਭੁੰਨੇ ਛੋਲਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੁਲਤਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੇ, ਬੜੇ ਦਰਦਨਾਕ ਹਾਲਾਤ ਛਪਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਜੁਲਾਈ ੧੯੧੭ ਈ. ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਮੁਲਤਾਨ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਵੀ ਸਵਾ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਕਈ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਟੋਟੇ ਪੇਸ਼ ਆਏ, ਜਿਹਾ ਕਿ ੧੭ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋੜ ਕੇ ਭਜ ਜਾਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਫੜੇ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਖਤੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ।

ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਤੋਂ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੨੧ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਮੁੰਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ (ਮਦਰਾਸ) ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਗੋਰੇ ਅਫਸਰ ਬਹੁਤ ਨੇਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਿਨ ਚੰਗੇ ਬੀਤ ਗਏ ਅਤੇ ‘ਗੁਰਮਤਿ ਬਿਬੇਕ’ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਖਰੜਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਥੇ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚ ਸਵਾ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਇਹ ਸਮਾਂ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਹੋਇਆ।

੧ ਦਸੰਬਰ ੧੯੨੨ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ (ਮਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਅਫਸਰਾਂ ਵਲੋਂ ਜੋ ਜੋ ਜੁਲਮ ਢਾਹੇ ਗਏ ਅਤੇ ਧਰਮ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਲਿਖਦਿਆਂ ਇਨਸਾਨ ਕੰਥ ਉਠਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਦਨਾਕ ਵਿਥਿਆ ‘ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੰਠੀਆਂ’ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਓਦੋਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ-ਕਿੰਨੇ ਭਾਰੀ ਉਪਦਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਦੁਖੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਨੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਪੰਥ ਵਲੋਂ ੧ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੩ ਨੂੰ ‘ਅਰਦਾਸ ਦਿਵਸ’ ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਇਸ ਪੰਥਕ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਲੀ। ਇਸੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ੧੯੩੦ ਵਿਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਆਏ ਇਕ ਵਡੇ ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਪਰਖਿਆ ਤੇ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਗਵਰਨਰ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸਾਢੇ ਸਤ ਸਾਲ ਆਪ ਨੇ ਤਕੜੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ।

ਅਖੀਰ ੧੫ ਮਈ ੧੯੩੦ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਆਪ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ੪ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੩੦ ਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਰਿਹਾਈ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਇਕੋ ਮਿਲਣੀ ਨੇ ਨਾਸਤਕ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਸਤਕ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਹ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਫਾਂਸੀ ਲਟਕਾਇਆ ਗਿਆ।

ਰਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਿਧੇ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਪੁਜੇ। ੧੩ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਚਿਰੀ ਵਿਛੁੰਨਿਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਸਮੇਂ ਜੋ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪਰਵਾਰ ਤੇ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਈਆਂ, ਉਹ ਅਕੱਥਨੀਯ ਹਨ। ਕੀਰਤਨ ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਫਿਰ ਸਜਣੇ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਏ, ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੀਆਂ ਦੇ ਤਾਂਤੇ ਬੜੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵੈਰਾਗ ਪੁੰਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਾਂ ਗੂੰਜਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਰਿਹਾਈ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ, ਸਿਰੋਪਾ ਤੇ ਮਾਨ ਪੱਤਰ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਹੋਏ। ਆਪ ਜੀ ਜਿਥੇ-ਜਿਥੇ ਭੀ ਗਏ, ਉਥੋਂ-ਉਥੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਓ ਤੇ ਮਾਨ ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ।

੧੯੩੦ ਤੋਂ ੧੯੬੧ ਤਕ ਦੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਕੀ ਆਯੂ ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਡਲਾਂ, ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਅਖਾੜਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਹਾਈ। ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਆਮ ਕਰਕੇ ਆਪ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਂ ਕੁਮਾਰਹੱਟੀ (ਸ਼ਿਮਲਾ ਹਿਲਜ਼) ਪੁਜ ਕੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਲਿਵ-ਡੋਰੀਆਂ ਜੜੀ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਵਖ-ਵਖ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨਾਂ ਦੇ ਲਾਹੇ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਦਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਹਿ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪੁਜਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਅਲੌਕਿਕ ਰੰਗ ਵਰਤਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਰੂਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਰਸਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਤੇ ਇਹ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਵਖ ਵਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਸੋਮਾ ਬਣਦੇ ਗਏ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਜ ਵੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਵੇਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਓੜਕ ਇਹ ਭਜਨੀਕ ਰੂਹ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਲਾਸਾਨੀ ਨਜ਼ੀਰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਕੇ, ੮੩ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ੧੬ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੬੧ ਨੂੰ ਸਚਖੰਡ ਪਿਆਨੇ ਕਰ ਗਈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਜਲੂਸ ਨਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਮਲਿਆਣੇ ਦੀ ਉਸ ਚੋਜ-ਵਿਡਾਣੀ ਢਾਬ ਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਅਗਨ-ਦਾਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਾਰਾਂ ਗੂੰਜਾਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਬੜੇ ਅਸਚਰਜ ਕੋਤਕ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਪਿਛੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਵੱਡਮੁਲਾ ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਖਜ਼ਾਨਾ ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵਡੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰਸਿਖੀ ਮਾਰਗ ਵਲ ਖਿਚੇ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਗੁਰਮਤਿ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਪਨੀਰੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸੇਧ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਹਾਣੀਆਂ

- ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਚਾਰ ੩੧ ਅਗਸਤ ੧੯੬੧ ਦੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੰਬਰ ਵਿਚ ਛਪ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਸ ਹਾਲਾਤ 'ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ' ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਦਰਜ ਹਨ। ਪਰ ਫੇਰ ਬੀ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਪ੍ਰੇਮ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਹਾਣੀਆਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੰਬਰ ਵਿਚ 'ਇਕ ਬਚਿਤਰ ਜੀਵਨ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਅਜ ਕੁਝ ਕੁ ਹੋਰ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਯਾਦ ਆਈਆਂ ਹਨ :

(੧) ਆਪ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਤੇ ਏਹ ਤੁਕ ਪੜਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ :

ਹੋਰੁਕਾਰਵੇਕਾਰਹੈਇਕਿਸਚੀਕਾਰੈਲਾਇਆ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੧੩੯)

ਡਾਕਟਰ ਸਰਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਜਰਵਾਲ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਿਥ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਬੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਏਹ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਸੀ :

ਅਵਰਿਕਾਜਤੇਰੈਕਿਤੈਨਕਾਮ॥

ਮਿਲੁਸਾਧਸੰਗਤਿਭਜੁਕੇਵਲਨਾਮ॥੧॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੧੨)

(੨) ਮਈ ੧੯੩੦ ਵਿਚ ਆਪ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ। ਸਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਏਹ ਦਸਤੂਰ ਸੀ, ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛ ਗਿਛ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗਵਰਨਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ, ਸ. ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੁਪਟੈਂਡੰਟ ਸੀ ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਿਲੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਇਉਂ ਗਲਬਾਤ ਕੀਤੀ :

(ੳ) ਆਪ ਨੂੰ ਏਤਨੇ ਵਰ੍ਹੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕਸ਼ਟ ਝਲਣੇ ਪਏ ਹਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਈ ਹੈ, ਤਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ “ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਸਾਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਜਨ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਸੋ ਉਸਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਸਭ ਠੀਕ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੁਖ ਸੁਖ ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਹੈ ਤੇ ਭਾਣਾ ਮਿਠਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਜੋਗ ਹੈ।

(ਅ) ਦੂਜਾ ਸਵਾਲ ਸ. ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਏਹ ਕੀਤਾ : ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਰਿਹਾ ਹੋ ਜਾਉ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਵੇਗਾ?

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ : ਅਗੇ ਕਉਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ :

ਸਿਰਿਸਿਰਿਰਿਜਕੁਸੰਬਾਹੇਠਾਕੁਰੁਕਾਹੇਮਨਭਉਕਰਿਆ॥੨॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੧੦)

ਏਹਨਾਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਸ. ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਪਰ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਹੋਇਆ।

(੩) ਆਪ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਸੰਗਤਾਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਵਿਦਵਾਨ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਪਰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਕ ਵਾਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

“ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਛਡਿਆ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੱਟ ਵਾਲਾ ਜੱਫਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ”।

(੪) ਇਕ ਸੱਜਣ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਬੀ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਵਰਤੀ ਸੀ ਤਦ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਫੇਰ ਰਾਮ ਰਾਇ ਦਾ ਹਸ਼ਰ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਅਛਾ ਨ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੀ ਕੁਝ ਬਣਾ ਦਿਉ ਤਦ ਮੈਨੂੰ ਏਹ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੁਝ ਬਣਾ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਨ ਰਹੇਗਾ, ਬਸ ਏਹ ਖੇਡ ਹੀ ਐਸੀ ਹੈ।

(੫) ਇਕ ਵਾਰ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਭਵਿਖ ਬਾਰੇ, ‘ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ ਕੁਝ ਦਸੋ’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਦਸਣ ਲਈ ਇਕ ਤਾਂ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਦਸਣ ਲਗ ਜਾਣੀਏ”। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ “ਇਕ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ” ਤੋਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਭਗਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ

ਆਤਮ ਗਲਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਥਵਾ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਤਦ ਭਗਤ ਜੀ* ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਗੁਪਤ ਰਹਿ ਕੇ ਸੰਕੋਚ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਗਤ ਜੀ ਦਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਜਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪੁੰਹਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਏਸ ਵੇਲੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਏਸ ਉਚ ਦਰਜੇ ਨੂੰ ਪੁਹੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(੬) ਇਕ ਵਾਰ ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਐਸ ਪ੍ਰਤਾਪ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਿੰਘ ਸਜ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਸ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਸਜੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਿਖੀ ਤੋਂ ਸੁੰਝੇ ਹੋਏ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਏਹ ਬੀ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜੇਗਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਬੀ ਬਹੁਤ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

* ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਵਨ ਲਿਖਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਗਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਛਪੇਗਾ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਖੱਬੇ ਤੋਂ: ਬੀਬੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਜੀ, ਭਾ. ਸਾ. ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਸੁਖਦੇਵ ਕੌਰ ਜੀ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਦਰਸ਼ਨ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ
ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ

ਬੇਬੇ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਜੀ

- ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਬੇਬੇ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ* ਪਿੰਡ ਗੁੰਮਟੀ ਰਿਆਸਤ ਨਾਭਾ ਦੇ ਫੂਲ-ਬੰਸ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਛੇਵੇਂ ਤੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਾਜਿਆ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦ ਤੋਂ ਆਪ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਆਏ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੇਖੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਧਾਰਿਆ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਸ ਗੁਰਵਾਕ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਚੇ ਵਿਚ ਢਾਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ :

ਭੀਸੋਸਤੀਆਜਾਣੀਅਨਿਸੀਲਸੰਤੋਖਿਰਹੰਨਿ॥

ਸੇਵਨਿਸਾਈਆਪਣਾਨਿਤਉਠਿਸੰਮ੍ਹਾਲੰਨਿ॥੨॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੭੮੭)

ਆਪ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਬਿਬੇਕ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਐਸੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੋੜ ਤਕ ਇਕ ਰਸ ਨਿਭਾਈ, ਚਾਹੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਆਦਿ ਕਈ ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਕੰਠ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਲੰਗਰ ਆਦਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਥੱਕ ਸਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਸਨ।

੧੯੧੪-੧੫ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬੜੇ ਭਿਆਨਕ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਭੀ ਸਹਿਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਨੇੜੇ ਲਗਣ ਤੋਂ ਝਕਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ੧੯੧੬ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਹੋਣ ਪਰ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤ ਹੋਈ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਤਸੀਲਦਾਰ ਘਰ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਬੜੀ ਨਿਰਭੈਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਘਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤਦੇ ਛਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਪੁਚਾ ਦਿਤਾ ਜਾਏ”। ਇਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਘਰ ਜ਼ਬਤੀ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨੇ ਬੜੇ ਹੌਸਲੇ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਘਰ ਦਾ ਸਭ ਸਾਮਾਨ ਏਧਰ ਓਧਰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਜ਼ਬਤ ਹੋਣੋਂ

* ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਦਯਾ ਕੌਰ ਸੀ।

ਬਚਾ ਲਿਆ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬਾਰ, ਕਪੜੇ ਲੀੜੇ, ਭਾਂਡੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਚਿਣੀ ਚਿਣੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ।

ਜਦੋਂ ਆਪ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਮੁਲਤਾਨ, ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਤੇ ਨਾਗਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਵਿਚ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ, ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਭੀ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ; ਸਗੋਂ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ, ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਫਿਕਰ ਹੈ; ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਛੋਟੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਸਿਰ ਪਰ ਸੀ। ਸਿਰ ਪੂਰੇ ਸੱਸ ਤੇ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਸਾਇਆ ਉਠ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਜਲੋਧਰ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਬੀਮਾਰੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਸਾਂ ਜਾਨ-ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ‘ਸਬਰ ਸ਼ੁਕਰ’ ਦੇ ਆਸਰੇ ਸਹਾਰਿਆ। ਜੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਦੇ ਤਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ‘ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਸਬਰ, ਸ਼ੁਕਰ’ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਸਾਧਣ ਦਾ ਪੂਰਨਾ ਪਾਇਆ। ਓੜਕ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਤਪ ਪੂਰੇ ਹੋਏ। ੧੬ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਲਾ-ਵਤਨੀਆਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤੇ ਘਰ ਓਹੋ ਰੌਣਕਾਂ ਤੇ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਹੋਣ ਲਗੇ, ਜੋ ੧੯੧੬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ‘ਦੁਖ’ ਸੁਖ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਏ। ੨੧ ਸਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਵਿਚ ਬੀਤ ਗਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਭਾਣੇ ਭੀ ਵਰਤੇ, ਆਪ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੋਤਰੇ ਤੇ ਦੋ ਦੋਹਤਰੇ ਗੁਰ-ਭਾਣੇ ਦੀ ਨੇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ, ਪਰ ਭਾਣੇ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਪਰ ਚੜ੍ਹ ਚੁਕੀ ਏਸ ਪਵਿਤਰ ਰੂਹ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਛੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ।

ਇਕ ਵਾਰ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਦੇ ਇਕ ਬਿਰਧ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਕੇ ਹਾਹੁਕਾ ਭਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਮੇਰਾ ਇਕ ਪੋਤਰਾ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਦਾ ਹਾਹੁਕਾ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘਾ! ਧੰਨ ਜਿਗਰਾ ਤੇਰਾ! ਜਿਸਦੇ ਤਿੰਨ ਪੋਤਰੇ ਤੇ ਦੋ ਦੋਹਤਰੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ, ਪਰ ਤੈਂ ਗੁਮੇਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।” ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਸਾਈਂ ਐਸੇ ਸਿਦਕ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਭਾਣੇ ਦੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥਣ ਉਸੇ ਪੂਰਨੇ ਪਰ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਕਿਵੇਂ ਡੋਲਣ।

ਓੜਕ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਸਫਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਪਿਛਲੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਸਰੀਰ ਸਾਥ ਛੁਡਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਤੇ ਧੁਰ ਦੇ ਸੱਦੇ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਤੀ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲੋਂ ਦੇ ਕਹੇ ਇਹ ਬਚਨ ਪੂਰੇ

ਹੋਏ ਕਿ ਮੇਰਾ ਚਲਾਣਾ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਸੋ “ਜੀਵਤਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵਿਓਅਪਨਾਚਲਤੇਰਾਖਿਓਚੀਤਿ” ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਦੀ ਰੂਹ ਅਰਸੀ ਮੰਡਲਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਈ। ਤੇ ਇਸ ਵਾਕ ਦਾ ਪੂਰਨਾ ਪਾ ਕੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਲਈ ਨਜ਼ੀਰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਗਈ:

ਕਹੁਨਾਨਕਜਿਨਿਪ੍ਰਿਉਪਰਮੇਸਰੁਕਰਿਜਾਨਿਆ॥

ਧੰਨੁਸਤੀਦਰਗਹਪਰਵਾਨਿਆ॥੪॥੩੦॥੯੯॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੧੮੫)

ਸ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਏ. ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਇਸ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਅਦਭੁਤ ਤੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਢੁਕਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਿਆ ਹੀ ਦਿਲ-ਪਸੀਜਦਾ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ :

“ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਮਾਨ ਯੋਗ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ,

ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜਨਾ ਸਦਾ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਵਡਭਾਗਣ ਸਾਥਣ ਦੀ ਹਾਰਦਿਕ ਇਛਿਆ ਭੀ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਛੱਡ ਆਓ। ਉਹ ਜਿਥੇ ਆਏ ਸੀ, ਉਥੇ ਜਾ ਟਿਕੇ। ਆਪਣੇ ਵਤਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਤੁਸੀਂ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹੀਂ ਕਟੇ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹੇ। ਅਖੀਰ ਉਡੀਕਾਂ ਮੁੱਕੀਆਂ, ਤੁਸੀਂ ਮੁੜ ਘਰ ਰੋਣਕਾਂ ਲਾਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਛਾ ਪੂਰਨ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਜਾਣ ਦੀ ਇਛਾ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ ਪੂਰੀ ਹੋਈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਬਖਸ਼ੇ।”

+ ਬੇਬੇ ਜੀ ਦਾ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ੨੭ ਜਨਵਰੀ ੧੯੫੨ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਵਾ ਦੋ ਬਜੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ ਕੋਠੀ ਨੰਬਰ ੧੨੬ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ !

- ਡਾ. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਬੇਬੇ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਸਿਦਕ, ਸਬਰ, ਭਾਵਨੀ, ਘਾਲਣਾ, ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਤੇ ਅਥਾਹ ਜੋਰੇ ਵਾਲੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਤ ਸਰੂਪ ਮਾਤਾ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਬੱਚੀ ਭਗਵੰਤ ਕੌਰ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਗਈ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਗੁਜ਼ਰੇ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ। ਜਦ ਕੋਈ ਰੂਹ ਵਿਛੜਦੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਚਿੱਠੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਸਮੇਂ ਭੋਗ ਪਿਆ। ਇਕ ਵਾਰ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਬੇਬੇ ਜੀ ਨਾਲ ਬੜੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਗਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਘਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੇਬੇ ਜੀ ਅਜੀਬ ਸਰੂਰ ਤੇ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆਏ ਅਤੇ ਆਖਣ ਲਗੇ ਕਿ ਏਸੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਗੀਧਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ। ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਅਸਥਾਨ ਦਿਖਾਏ ਜਿਥੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ। ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਧੀਰਜ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰਖੀ”। ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕਿਤਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ ਇਤਨੀ ਘਾਲਣਾ ਕੀਤੀ।

ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਦੇਖੀ!

– ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਣੇ ਵਰਤਦੇ ਨੇ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਭਾਵੇਂ,
ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਦੇਖੀ।
ਦੇਖੀ ਦੁਖ ਦੇ ਵਿਚ ਨ ਦੁਖੀ ਜਿਹੜੀ,
ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਨ ਕੱਢਦੀ ਚੀਰ ਦੇਖੀ।
ਦੇਖੀ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਮੇਹਰ ਐਸੀ,
ਸੇਵਾ-ਭਾਵਨੀ ਬੇ-ਨਜ਼ੀਰ ਦੇਖੀ।
ਦੇਖੀ ਬਦਲੀ ਨਹੀਂ ਉਹ ਓਸ ਵੇਲੇ,
ਬਦਲੀ ਪਤੀ ਦੀ ਜਦੋਂ ਤਕਦੀਰ ਦੇਖੀ।
ਦੇਖੀ ਫੇਰ ਭੀ ਆਗਿਆਕਾਰ ਪੂਰੀ,
ਜੇਲ੍ਹੀ ਖੜਕਦੀ ਜਦੋਂ ਜੰਜੀਰ ਦੇਖੀ।
ਦੇਖੀ ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਬਤ ਜਮੀਨ ਹੋਈ,
ਤਨ ਤੇ ਲਟਕਦੀ ਸੀ ਲੀਰੋ ਲੀਰ ਦੇਖੀ।
ਦੇਖੀ ਸ਼ੇਰਨੀ ਵਾਂਗ ‘ਦਲੇਰ’ ਬੈਠੀ,
ਨਿੱਕੀ ਟਬਰੀ ਸਣੇ ‘ਬਲਬੀਰ’ ਦੇਖੀ।
ਦੇਖੀ ਦੋਹਤਿਆਂ ਮਗਰ ਨਾ ਵੈਣ ਪੌਂਦੀ,
ਪੋਤੇ ਗਿਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿਲਗੀਰ ਦੇਖੀ।
ਦੇਖੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕੀ,
ਸਾਬਤ ਸੂਰਤੀ ਵਿਚ ਅਖੀਰ ਦੇਖੀ।
ਦੇਖੀ ਰੂਹ ਪਰਲੋਕ ਨੂੰ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ,
ਕਰਦੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਾਇਮ ਨਜ਼ੀਰ ਦੇਖੀ।
ਦੇਖੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੀ ਇਕ ਬੱਚੀ,
ਸਾਥਣ ਵਿਛੜੀ ਵੀਰ ‘ਰਣਧੀਰ’ ਦੇਖੀ।
ਦੇਖੀ ਵਰਤਦੀ ਭੈਣ ‘ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ’ ਦੀ,
ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਦੇਖੀ।

ਦਿਸੇ ਦੂਰ ਬੇਬੇ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਮੈਨੂੰ !

- ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਚਾਲੀ ਪੰਜ ਪੰਤਾਲੀ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ,
ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਦੇ ਗਈ ਇਹ ਖਿਆਲ ਮੈਨੂੰ।
ਹਥੀਂ ਪੀਹ-ਪਕਾ-ਛਕਾਉਣ ਵਾਲੀ,
ਸਰਬਲੋਹ ਦੇ ਲਾਕੇ ਥਾਲ ਮੈਨੂੰ।
ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਰਾੜ੍ਹਿਆਂ ਨਾਲ ਰਿੱਧੀ,
ਆ ਗਈ ਯਾਦ ਬਦਾਮਾਂ ਦੀ ਦਾਲ ਮੈਨੂੰ।
ਸਹਿਨ ਸੀਲਤਾ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਿਆਂ ਦੀ,
ਲਾਲ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਪਾਲ ਮੈਨੂੰ।
ਤੇਰੇ ਪਿੰਜਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ,
ਏਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ।
ਜਿਥੇ ਵੀਰ ਬਲਬੀਰ-ਦਲੇਰ ਵਰਗੇ,
ਦਿਸਣ ਖੇਡਦੇ ਰੰਗਲੇ ਬਾਲ ਮੈਨੂੰ।
ਜੀਵਨ ਘੜੀਦੇ ਸੀ ਠੱਪੇ ਜੜੀਦੇ ਸੀ,
ਦਿੱਸੇ ਬਾਈ ਦੀ ਉਹ ਟਕਸਾਲ ਮੈਨੂੰ।
ਵਾਜੇ ਵੱਜਦੇ ਸੀ, ਸਿੰਘ ਰੱਜਦੇ ਸੀ,
ਮੋਹਦੀ ਮਮਟੀ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲ ਮੈਨੂੰ।
ਚੱਕਰ ਚਮਕਦੇ ਸੀ, ਕੋਠੇ ਧਮਕਦੇ ਸੀ,
ਚੇਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦੇ ਹਾਲ ਮੈਨੂੰ।
ਰਾਮ-ਨਾਮ ਦੇ ਸੌਦਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁਝੇ,
ਦੀਹਦੇ ਭੋਲੇ ਨਾਥ ਦਲਾਲ ਮੈਨੂੰ।
ਫੁਲਾਂ ਵਾਲੀਏ ਖਿੜਦੇ ਫੁਲ ਦੀਹਦੇ,
ਮੇਰੇ ਬਾਟੇ ਦੇ ਭਾਈ-ਵਾਲ ਮੈਨੂੰ।
ਜਿਥੇ ਚੌਹ ਛਾਲੀਂ ਅਪੜ ਜਾਈ ਦਾ ਸੀ,
ਦਿਸੇ ਦੂਰ ਬੇਬੇ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਮੈਨੂੰ।

ਬੇਬੇ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਜੀ

ਭਾ. ਸਾ. ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਜੀ

ਖੱਬੇ ਤੋਂ: ਬੇਬੇ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਜੀ, ਭਾ. ਸਾ. ਭਾ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ,

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ... ਸ: ੨੭/੧੨/੨੦੨੨... ਜੀ,

‘ਘਲੇ ਆਵਹਿ ਨਾਨਕਾ ਸਦੇ ਉਠੀ ਜਾਹਿ’ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਸ
ਦੀ ਪੂਜਨ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਮਿਤ
ਸਾਧਾਰਨ ਅਤੇ ਅਖੰਡ, ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ੧੦ ਫਰਵਰੀ ੧੯੫੨ ਦਿਨ
ਐਤਵਾਰ ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ ਨੰਬਰ ੧੨੬ ਵਿਖੇ ਪਵੇਗਾ।

ਦੂਰ ਦੂਰੋਂ ਨਿਵਾਸੀ ਹਿਤਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ, ਸ੍ਰੀ ਪਿਤਾ ਜੀ
(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਵਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ
ਖੁਦ ਆਉਣ ਦੀ ਬੇਚਲ ਨਾ ਕਰਨ, ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਥਾਵਾਂ ਹੀ
ਅਰਵਾਸ ਮਦੀ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਕੇ ਭ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰਨ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

੮-੨-੫੨:- ਕੀਰਤਨ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰੰਤ, ਅਰੰਭ
ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ।

੧੦-੨-੫੨:- ੫ ਬਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਭੋਗ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰੰਤ
ਕੀਰਤਨ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ। ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ
ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਵੇਗਾ।

ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ
ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਇੰਜਨੀਅਰ
੧੨੬ ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ
ਲੁਧਿਆਣਾ।

੩੦-੧-੫੨

ਬੇਬੇ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਨਮਿਤ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ

ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ੧੯੦੨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾ ਦਰਸ ਮਿਲਾਪ ਪਚਖੰਡ ਭਸ਼ੋਤ ਦੇ ਪੰਥਕ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

“ਸਦਾ ਇਕ-ਰਸ ਬਿਸਮਾਦ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇ ਰਸ-ਰਸੀਅਤੇ ਭੋਰੇ, ਇਸ ਜਥੇ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਥੰਮ੍ਹ ਜੋ ਹੋਇ ਗੁਜ਼ਰੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਜਨਮ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਰਾਏਪੁਰ, ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਦੇ ਨਿਕਟ ਹੋਇਆ, ਪਰ “ਸਤਿਗੁਰਕੈ ਜਨਮੇਗਵਨੁਮਿਟਾਇਆ” ਵਾਲਾ ਜਨਮ ਜਦ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਬੜੇ ਚਲੂਲੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ... ਬੜੇ ਹੀ ਗਹਿਰੇ ਗੰਭੀਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਡੀਰੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਜਣ ਇਹ ਵੀਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ-ਮਾਲਾ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ ਇਹ ਇਕ ਅਦਭੁਤ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਸਦਾ ਚਮਕਦੇ ਚਮਕਦੇ ਉੱਚ ਗੁਰਪੁਰੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹਰ-ਦਮ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖੇਡਦੇ ਸਨ।”

ਸੋ ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਬੜੇ ਉੱਚ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਘਰੋਂ ੭ ਜਣਿਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਬੀਬੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਜੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਚਾ ਜੀ-ਸੰਤ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਫੇਰ ਆਪ ਦਾ ਭੁਝੰਗੀ ਅਨੰਦ ਸਿੰਘ, ਭੁਝੰਗਣ ਬੀਬੀ ਚਰਨ ਕੌਰ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਸ਼ਰਨ ਕੌਰ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ* ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਆਇਆ ਹੈ।

ਜੋ ਪਟਿਆਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੁਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤਾਂਤ ਸੇਹਰਾ ਭੀ ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ। ਏਹ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ।

* ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜ੍ਹਦੀ ਵਾਲੇ ਆਪ ਦੇ ਜਵਾਈ ਸਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ੨੩ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਮਾ ਚੌੜਾ ਹਾਲ ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਬੜੇ ਪੁੱਗੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਤਿ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਨ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਭਗਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਪ੍ਰਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।” ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਗਤ ਠੀਕ ਆਂਹਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੇ ਸ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਪ੍ਰਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਬਾਹਾਂ ਅੱਡੀ ਖੜੇ, ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ੨੧ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੩੬ ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰੀ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ। ਅਜਕਲ ਆਪ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ “ਜੋਗਿੰਦਰ ਨਗਰ” ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਖੇ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਭੁਝੰਗੀ ਅਨੰਦ ਸਿੰਘ
ਆਪ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹਾਲ 'ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ' ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੭੬ ਤੋਂ
੧੭੮ ਉੱਤੇ ਦਰਜ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗ ਤੇ ਤੋਰਨ ਲਈ ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਅਰੰਭੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਆਪ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਐਸੀ ਅਗੰਮੀ ਕਲਾ ਵਰਤਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਛੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਫੁੱਟ ਉੱਚੀ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਜਥੇ ਦੇ ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ!

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਗੁਜਰਵਾਲ ਸੀ। ਆਪ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਦੂਸਰੇ ਸਾਜਸ਼ ਕੇਸ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋਏ ਪਰ ਫੇਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ੧੯੨੦ ਈ. ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਜਦ ਆਪ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸਨ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਬੀਬੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਅਤੇ ਇਕਲੌਤਾ ਭੁਝੰਗੀ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੧੮ ਈ. ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪ ਮਿਤੀ ੧੦ ਨਵੰਬਰ ੧੯੭੬ ਨੂੰ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੋਰ ਹਾਲ ‘ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ’ ਅਤੇ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਦਰਸ਼ਨ
ਏਹ ਤਸਵੀਰ ਸ. ਜੈਤੋਗ ਸਿੰਘ ਅਨੰਤ ਨੇ ਖਿਚੀ ਸੀ।

[The page contains dense handwritten text in Devanagari script, which appears to be bleed-through from the reverse side of the paper. The handwriting is somewhat cursive and difficult to decipher precisely.]

Handwritten text in Gurmukhi script, likely a manuscript page. The text is written in a cursive style and appears to be a continuous passage. There are some visible stains and a small tear on the right side of the page.

[illegible]

१. संस्कृत भाषा - इस भाषा का प्रयोग प्राचीन काल से
 आरंभ हुआ था। इस भाषा में बहुत सारे ग्रंथ लिखे गए हैं।
 २. प्राचीन साहित्य - इसमें रामायण, महाभारत, इत्यादि
 ग्रंथ शामिल हैं।
 ३. मध्यम काल - इस काल में संस्कृत भाषा का प्रयोग
 कम हुआ।
 ४. आधुनिक काल - इस काल में संस्कृत भाषा का प्रयोग
 फिर से बढ़ा।
 ५. संस्कृत भाषा का महत्व - यह भाषा हमारे साहित्य और
 विज्ञान के लिए बहुत महत्वपूर्ण है।

ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਨਕਲ

ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਏਸ ਚਿੱਠੀ ਪਰ ਤਾਰੀਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਏਹ ੧੯੬੫ ਈ. ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੀ ਲਿਖੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਭਗਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ,

ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪਰੇਰਨਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਸ ਇਹ ਸਮਾਚਾਰ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਸੰਨ ੧੯੧੫ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭੇ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਏ ਸਨ - ਦਾਸ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਭੇ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆ ਸੀ ਉਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ - ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ - ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬਚਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਏਸ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੂੰ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਨੂੰ ਜਾਹ, ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਲਵੀਂ - ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲਕੇ ਸਾਡੇ ਘਰੋਂ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਵਾਲਾ ਕਾਗਜ਼ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਲਾਂਬੇ ਕਰ ਦੇਣੀ - ਅਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ - ਸਾਰੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ - ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਭੇ ਤੋਂ ਲੋਹਟਬੱਦੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਏਥੇ ਪੁਲਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਈ ਦਿਨ ਰਖ ਕੇ ਫੇਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਲੈ ਆਂਦਾ - ਏਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਤਵਾਲੀ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਡੱਕ ਦਿਤਾ - ਫੇਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਭੀ ਹੋਈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਪੁਲਸ ਆ ਗਈ - ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਦਾਸ ਨੂੰ, ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਕੁਤਵਾਲੀ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ - ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਚਮਿੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਕੁਤਵਾਲੀ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ - ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕਰ ਕੇ ਭਗਤ

ਸਿੰਘ ਬਲੇ ਵਾਲੀਏ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਜਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਵਾਇਦਾ ਮਾਫੀ ਲੈ ਕੇ ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਕਿਲੇ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਗਏ ਸੀ - ਉਥੋਂ ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਕੁਤਵਾਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲੈ ਆਏ - ਮੈਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜਾ ਸੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸਾਈ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਵਲ ਨੂੰ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰਨ ਸਿਉ ਹੋ ਜਾਵੇ - ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅੰਦਰੋਗਤੀ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਸ ਮਾਰਦੀ ਬਹੁਤ ਹੈ ਕਿਤੇ ਮਾਰੇ ਕੁਟੇ ਕੁਝ ਮੰਨ ਨਾ ਜਾਣ - ਦਾਸ ਨੇ ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੀ ਕਿ ਸਲਾਹ ਹੈ - ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ - ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਜਣਿਆਂ ਨੇ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਕਿਸੇ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁਛ ਕੇ ਕੁਤਵਾਲੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ - ਅਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਪਕਾ ਕੇ ਛਕਿਆ ਤੇ ਦੋ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਬਚੇ ਪਏ ਸੀ - ਉਹ ਦੋ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਲੈ ਕੇ ਸਮਰਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਪੈ ਕੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ - ਕਦੇ ਸੜਕ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਈਏ ਕਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਹੋ ਤੁਰੀਏ - ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਸੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕਿੰਨੇ ਤੁਰੇ ਹੋਵਾਂਗੇ - ਆਖਰ ਪਹੁ ਫਟੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਬਹੁਤ ਥਕ ਚੁਕੇ ਸਾਂ - ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ... ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਪੈ ਗਏ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀ ਸੁੱਤੇ ਰਹੇ - ਉਥੋਂ ਉਠ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਏਥੋਂ ਮਾਛੀਵਾੜਾ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਏਥੋਂ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ - ਅਸੀਂ ਦੋਨੇ ਜਣੇ ਤੁਰ ਕੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ - ਉਥੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਭੁਖ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਬਖਸ਼ੋ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾਇਆ, ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਕੇ ਅਸੀਂ ਦੋਨੋਂ ਕਲੌੜ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ ਇਹ ਪਿੰਡ ਮੁਰਿੰਡੇ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ - ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਗਏ - ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਸਮਾਚਾਰ ਦਸਿਆ - ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤਾਂ ਗਰਿਫਤਾਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਪੁਲਸ ਟੋਲਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਭੀ ਹੁਣ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ਲੈ - ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਠਹਿਰ ਕੇ ਘੜ੍ਹੰਏ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ - ਏਥੇ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਿਲ ਗਏ - ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ - ਏਥੇ ਸਾਨੂੰ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ - ਏਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਿਜਲਾ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ - ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਠਹਿਰ ਕੇ ਫੇਰ ਦੁਸਾਰਨੇ ਪਿੰਡ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ - ਏਥੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਠਹਿਰ ਕੇ ਫੇਰ ਹਿਰਦਾਪੁਰ ਪਰਖਾਲੀ ਜਾ ਠਹਿਰੇ - ਏਥੋਂ ਚਲ ਕੇ ਚੰਗੜ ਡੇਰਾ ਸੀ ਇਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਸੀ - ਏਥੇ ਭੀ ਦੋ ਦਿਨ ਠਹਿਰੇ - ਫੇਰ ਕੁਬਾਹੇੜੀ ਇਕ ਸਾਧ ਪਾਸ ਜਾ ਠਹਿਰੇ - ਫੇਰ ਹਰੀਪੁਰ ਬਰਦਾਰ ਠਹਿਰੇ - ਉਸ ਉਪਰੰਤ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਠਹਿਰੇ - ਫੇਰ ਉਥੋਂ ਕੂਚ ਕਰਕੇ ਖੇੜੇ ਪਿੰਡ ਨੰਬਰਦਾਰ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਠਹਿਰੇ - ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ - ਉਥੇ ਦੋ ਦਿਨ ਠਹਿਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਹੌਰ ਰਾਤ ਜਾ ਕਟੀ - ਉਥੋਂ ਚਲ ਕੇ ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਨੰਗਲ ਭਾਖੜਾ ਬੰਨ੍ਹ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਏਥੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸਤੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਦੇ, ਕਿਸਤੀ ਵਾਲਾ ਆ ਗਿਆ - ਸਾਥੋਂ ਦੋ ਦੋ ਆਨੇ ਲੈ ਕੇ ਪਾਰ ਕਰਾ ਦਿਤਾ - ਉਥੇ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੁਖ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਲਭਿਆ, ਏਸ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਬਿਭੋਰ ਸਾਹਿਬ ਸੀ - ਸਾਨੂੰ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ - ਅਸੀਂ ਆਟਾ ਤੇ ਕੁਝ ਸ਼ੱਕਰ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਸਜਾ ਕੇ ਛਕ ਲਿਆ - ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਜਣਿਆਂ ਨੇ ਰਾਤ ਬਿਭੋਰ ਸਾਹਿਬ ਕਟ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿਤੇ - ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਨੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ - ਏਥੇ ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀ, ਏਥੇ ਰਾਤ ਕਟੀ - ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ - ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਪੁਲਸੀਆਂ ਚਿਟੇ ਕਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਬਜ਼ਾਂ ਰਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ - ਚਲੋ ਥਾਣੇ ਚਲੋ - ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਹਨ, ਸਿਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ - ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਨਾ ਸੁਣੀ ਸਾਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਠਾਣੇ ਵਲ ਨੂੰ ਲੈ ਤੁਰਿਆ, ਉਹ ਪੁਲਸੀਆਂ ਸਾਥੋਂ ਪੰਜਾਹ ਕਦਮ ਦੇ ਕਰੀਬ ਅਗੇ ਸੀ - ਮੈਂ ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਕਲਾ ਹੀ ਹੈ ਉਤੋਂ ਹਨੇਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਏਸ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦੇਵੀਏ - ਪਰ ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਉਤਰ ਨਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਮੱਕੀ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਵੜ ਗਿਆ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਇਕ ਸੰਘਣਾ ਖੇਤ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਲੁਕ ਗਿਆ - ਉਸ ਪੁਲਸੀਏ ਨੇ ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੀਜਾ ਆਦਮੀ ਕਿਧਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਦਾ ਨਹੀਂ - ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਤੋਂ ਹੀ ਰਲਿਆ ਹੈ - ਉਸ ਪੁਲਸੀਏ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਪੂਰਾ ਸ਼ਕ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਡਾਕੂ ਚੋਰ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਭਜ ਗਿਆ ਹੈ - ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਲੈ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਤੇ ਮੇਰੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ

ਦਿਤੀ - ਉਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਆਦਮੀ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਨ ਲਗੇ - ਮੈਂ ਇਕ ਸਣ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸੀ - ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਬੰਨਿਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਕੇ ਰੌਲਾ ਪਾਈ ਜਾਣ - ਇਕ ਦੋ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਫਾਇਰ ਭੀ ਕੀਤੇ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਬਰਾ ਗਿਆ - ਇਕ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਦਾ ਭੂਖਾ ਸੀ ਉਤੋਂ ਇਹ ਧਾੜ ਆ ਗਈ - ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕੋਈ ਰਾਤ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਬਜੇ ਤਕ ਕੀਤੀ - ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ - ਇਹ ਧਾੜ ਆਖਰ ਚਲੀ ਗਈ - ਫੇਰ ਮੈਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਵਾਹਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌ ਗਿਆ - ਮੈਨੂੰ ਪਏ ਨੂੰ ਹੀ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ - ਮੈਂ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਨੰਗਾ ਸੀ, ਜੁਤੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ - ਇਕ ਗੜਵਾ ਸਰਬਲੋਹ ਦਾ ਸੀ ਉਹ ਭੀ ਡਿਗ ਪਿਆ, ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਹਾਲ ਕਾਜੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਏਥੋਂ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਹੈ - ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਏਥੋਂ ਵੀਹ ਮੀਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ - ਇਸ ਰਸਤੇ ਪੈ ਜਾ - ਮੈਂ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀ ਤੁਰ ਪਿਆ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਸ ਤੇ ਭੁਖ ਵੀ ਬਹੁਤ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ - ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਮੈਂ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬਾਹਰ ਹੀ ਜਾਵਾਂ, ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਫੇਰ ਕੋਈ ਫੜ ਲਵੇ - ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਗਰਮ ਰੇਤ ਸੀ - ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਛਾਲੇ ਪੈ ਗਏ - ਮੈਂ ਹਨੇਰੇ ਹੋਏ ਸਰਹਾਲ ਕਾਜੀਆਂ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ - ਉਥੇ ਜਥੇ ਦੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਖਿਲੂ ਕਰਕੇ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸੀ - ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਖਿਲੂ ਪਾ ਲਿਆ - ਮੈਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ -

ਦੇ ਲੋਕ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ - ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਤੈਨੂੰ ਫੜਾ ਦੇਵੇ - ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਹੀ ਫੇਰ ਪੁਲਸ ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਕੋਲ ਆਈ - ਪੁਛਣ ਲਗੇ ਕਿ ਸੂਰਜਨ ਸਿੰਘ ਕੀਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ - ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਘਰ ਖੁਲਾ ਪਿਆ ਹੈ - ਜੇ ਸੂਰਜਨ ਸਿੰਘ ਏਥੇ ਹੈ ਤਾਂ ਫੜ ਲਵੋ - ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਸਤੂਆਣੇ ਪੁਜ ਚੁਕਾ ਸੀ - ਕੁਝ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਪੁਲਸ ਚਲੀ ਗਈ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਾਮਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਪੁਲਸ ਤੇਰੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ - ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜਨ ਸਿੰਘ ਭਮਾਵੰਦੀ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ - ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਏਥੇ ਆਏ ਹਨ - ਹੁਣ ਤੂੰ ਏਥੋਂ ਭੀ ਚਲਾ ਜਾਹ - ਫੇਰ ਮੈਂ ਰਾਤ ਦੀ ਗੱਡੀ ਸੰਗਰੂਰ ਤੋਂ ਬੈਠ ਕੇ ਛਪਾਰ ਜਾ ਉਤਰਿਆ - ... ਤੁਰ ਕੇ ਪਿੰਡ ਗੁਜਰਵਾਲ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ - ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਸੀ - ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਏਥੇ ਕਿਉਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ - ਪੁਲਸ ਤੈਨੂੰ ਟੋਲਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ - ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ - ਮੈਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ - ਸਾਡੀ ਸਿੰਘਣੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਕੌਰ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ

ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਘਰ ਕਿਉਂ ਆ ਗਿਆ, ਏਥੇ ਪੁਲਸ ਤੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਪੁਛ ਗਈ ਹੈ - ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਲਕਾ ਤੁਕਾ ਸਾਰਾ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾ ਹੇਠਾਂ ਮੈਂ ਰਹਾਂਗਾ, ਤੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਲਾ ਮਾਰ ਛੱਡੀ - ਮੈਂ ਇਕ ਭੋਰਾ ਪੱਟ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਗਾ - ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਬਾਹਰ ਮੈਦਾਨ ਭੀ ਜਾ ਆਵਾਂ ਤੇ ਨਾਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਆਇਆ ਕਰਾਂ - ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਾਂ - ਅੰਦਰ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਭੋਗ ਪਾਏ - ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੁਕਿਆ ਰਿਹਾ - ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ - ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਲਹੌਰ ਜਾ ਕੇ ਆਪੇ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਜਾ - ਪੁਲਸ ਦੀ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਦਾ ਵਕਤ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ - ਤੁਹਾਡਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਲਹੌਰ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਜੱਜ ਨੀਯਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ - ਤੂੰ ਸਿਧਾ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ ਨੂੰ ਚਲਾ ਜਾ, ਅੰਦਰ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਲੁਕਿਆ ਰਹੇਂਗਾ - ਮੈਂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਿਹਾ ਮੰਨ ਕੇ ਰਾਤ ਦੀ ਗੱਡੀ ਕਿਲਾ ਰਾਏਪੁਰ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਲਹੌਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ - ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਤੁਰ ਕੇ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ ਦੇ ਅਗੇ ਜਾ ਬੈਠਾ - ਇਕ ਦੋ ਜੇਲ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ ਦੇ ਵਿਚ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਮੇਰਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਉਗਾਹ ਨੇ ਨਾਉਂ ਲੈ ਦਿਤਾ ਹੈ - ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪੁਲਸ ਟੋਲਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੇਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ, ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਐਵੇਂ ਕੋਈ ਪਾਗਲ ਹੈ - ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆ ਗਿਆ - ਏਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਫਾਂਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਮਰ ਕੈਦ - ਇਹ ਐਵੇਂ ਕੋਈ ਝਲਾ ਹੈ - ਫੇਰ ਮੈਂ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਹੋ ਗਲ ਆਖੀ - ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮੇਰਾ ਨਾ ਪੁਛ ਕੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਤੇ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਛੇਤੀ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ - ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਆਪ ਨੇ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਕੀਆ ਆਪ ਖੁਦ ਆ ਗਏ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਜੇਹਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਵੜਿਆ - ਉਥੇ ਪੁਲਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਭੁੰਜੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਿਆ - ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਪੁਲਸ ਅਫਸਰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਆਪ ਕੁਰਸੀ ਪਰ ਬੈਠੋ - ਮੈਨੂੰ ਪੁਲਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮਲੋਮਲੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿਤਾ - ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕਈ ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਦੇ ਆਦਮੀ ਆਏ - ਕੋਈ ਕੁਝ ਪੁਛੇ ਤੇ ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਹੇ - ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੇ ਹੀ ਗਲ ਫੇਰੀ ਗਿਆ - ਆਖਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਾ ਮੰਨਿਆ - ਮੈਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀ ਲਾ ਕੇ ਜਿਥੇ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਕਮਰਾ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾ ਦਾਖਲ

ਕੀਤਾ - ਏਥੇ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀ ਲਗੀ
ਹੋਈ ਸੀ - ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਮਿਲੇ, ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਕਹੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ
ਕਿਉਂ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਅੱਛਾ ਕੀਤਾ ਆ ਗਿਆ - ਸਾਰੀ ਉਮਰ
ਲੁਕਣਾ ਭੀ ਔਖਾ ਹੀ ਹੈ - ਏਥੇ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਕੇਸ ਚਲਦਾ
ਰਿਹਾ ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ
ਸ਼ੀਮਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜੇਹਲ ਚਿਠੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ,
ਹੁਣ ਜਿਹੜੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੋਈ ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਹੋਈ ਜਾ ਜਿਥੇ ਵੀ ਹੋਈ
ਇਹ ਸਮਾਚਾਰ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਣ - ਇਹ ਦਾਸ ਨੂੰ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਚਾਰ ਯਾਦ ਸੀ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ - ਮੈਂ ਕੋਈ ਇਤਨਾ ਵਿਦਵਾਨ
ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਮੈਥੋਂ ਕਈ ਗਲਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ - ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ੭੬
ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ - ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ - ਤੇ ਦਮਾਗ ਭੀ
ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ - ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹੁਤ ਸਮਝ
ਰਖਦੇ ਹਨ - ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਹੋਵੇ - ਤਾਂ ਠੀਕ ਕਰ ਦੇਵਣਾ -

ਦਾਸ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ
ਪਿੰਡ ਗੁਜਰਵਾਲ,
ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ

ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ

ਬਾਉ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਬਾਉ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਲੌਕਿਕ ਤੇ ਅਸਚਰਜ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਆਪ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਰਸਾਇਣੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਲਾਗ ਲਗੀ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ ਘਰੋਂ ਵਰੋਸਾਇ ਗਏ। ਅਨੇਕਾਂ ਦੇ ਪਰਮਾਰਥ ਸੁਧਰੇ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇ ਸੁਆਰਥ ਪੂਰੇ ਹੋਏ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪਿਆਰ ਗਲਵਕਤੀ ਦੀ ਮਿਲੋਣੀ ਸਭ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗੁਰਸਿਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਚਲ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਬਲਿਹਾਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਚਰਨ ਧੋ ਧੋ ਕੇ ਪੀਣ ਤਕ ਜਾਂਦੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ।

ਆਪ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ ੬੫-੭੦ ਵਰ੍ਹੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗ ਸਾਥ, ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਜਥੇ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣ ਤੇ ਅਥੱਕ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਚਮ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ “ਜੀਅਦਾਨੁ ਦੇਭਗਤੀਲਾਇਨਿ” ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜੀਅ ਦਾਨ ਦਿਵਾਇਆ।

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੧੮੭੯ ਈ. ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਸਰਲੀ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਆਯੂ ਅਠ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਸੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ। ਆਪ ਆਪਣੇ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੀਆਂ ਚੋਵੇਂ ਵਡੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਵਿਆਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਵਡੇ ਭਰਾ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਡਾ ਭਰਾ ਸ. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ੧੬ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ। ਘਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਿਆਣਾ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘਰ ਵਿਚ ਅਤਿ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਵਰਤ ਗਈ। ਆਪ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਬੜੇ ਹੋਣਹਾਰ ਸਨ।

ਆਪ ਤੀਸਰੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਵੰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਬਟਾਲੇ ਤੋਂ ‘ਗੁਰੂ ਕੇ’ ਹਰ ਸਾਲ ਵਾਂਗ ਕਾਰ-ਭੇਟ ਲੈਣ

ਆਏ। ਆਪ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਹ ਬੱਚਾ, ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਆ। ਜਦ ਆਪ ਜੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਗਏ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ‘ਗੁਰੂ ਕੇ’ ਬਜ਼ੁਰਗ ਉਪਰ ਚਾਦਰ ਲਪਟੀ ਝੁਗਲਮਾਟਾ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਹ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ‘ਗੁਰੂ ਕੇ’ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ, ਬੱਚਾ ਉਹ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਪੁਛਿਆ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਭਜਨ ਕੀ ਹੰਦਾ ਹੈ? ਮਾਤਾ ਨੇ ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਉਹ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਉਂ ਰਬ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਸ ਇਹ ਗਲ ਆਪਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਅਤੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਤਖਤੀ ਤੇ ਅਮਿਟ ਲਕੀਰ ਵਾਂਗ ਉਕਰੀ ਗਈ। ਸ਼ੀਘਰ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਜਪੁ ਜੀ ਦਾ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਗੁਟਕਾ ਮੰਗਵਾਇਆ (ਉਦੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਉਰਦੂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ) ਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨੇਮ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਬੈਠਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਕੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ-ਲਗਨ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਨਾ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਹ ਅਰੰਭ ਸੀ।

ਜਦ ਦੂਜੀ ਫੇਰੀ ਸਮੇਂ “ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗ” ਨਗਰ ਸਰਲੀ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਇਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਹੋਣਹਾਰ ਜਾਤਾ ਅਤੇ ਘਰ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਤਕ ਕੇ ਅਗਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬਟਾਲੇ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਹਿ ਗਏ। ਆਪ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਵਡੇ ਭਾਈ ਆਪ ਨੂੰ ਬਟਾਲੇ ਛੱਡਣ ਗਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਮੇਵਾ ਤੇ ਟਹਿਲ ਤੋਂ ਮਹਿਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸੇਵਾ ਕਰੀਂ।

ਬਟਾਲੇ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਪਾਸ ਰਹਿ ਕੇ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣ ਤੇ ਪਾਣੀ ਢੋਣ ਆਦਿ ਦੀ ਇੰਨੀ ਅਤੁੱਟ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬੱਚਾ ਹੀ ਜਾਨਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕਰਨੀ ਤੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆਣਾ।

ਬਟਾਲੇ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਕਿ ੧੮੯੯ ਈ. ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਨਬੰਧੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ, ਆਪ ਕੋਇਟੇ ਜਾ ਕੇ ੩੬ ਨੰਬਰ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਰਸਾਲੇ ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਕਦਰ ਤੇ ਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਪ ਪੱਕੇ ਨੇਮੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣ ਚੁਕੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਲਗਨ ਤੇ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਦਾ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸਤਿਕਾਰ

ਬਣ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਕੋਈ ਟਾਵੇਂ-ਟਾਵੇਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਹੈਡ ਕਲਰਕ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਅਜ ਤਾਈਂ “ਬਾਊ ਜੀ” ਦੇ ਲਕਬ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੧੯੧੦ ਈ. ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਰਸਾਲਾ ਕੋਇਟੇ ਤੋਂ ਅੰਬਾਲੇ ਛਾਉਣੀ ਆ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਫੋਜੀ ਰੈਜ਼ੀਮੈਂਟਾਂ ਸਨ। ਇਥੇ ਰਸਾਲਾ ਨੰਬਰ ੮ ਵਿਚ ਇਕ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਅਫਸਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਲਗਨ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਸੱਜਣ ਸਨ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਰਨਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਥੇ ਵਿਚ ਪਰਸਿਧ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ੩੬ ਨੰਬਰ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਰਦਾਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰਸ਼ ਸਮੇਂ ੩੬ ਨੰਬਰ ਰਸਾਲੇ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਬਾਊ ਜੀ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਸਦਾ ਭੇਜਿਆ। ਜਦ ਬਾਊ ਜੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਨਾਲ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬੜੇ ਬੈਰਾਗ ਵਿਚ ਅਲਾਪਿਆ :

ਨ੍ਰਿਪਕੰਨਿਆਕੇਕਾਰਨੈਇਕੁਭਇਆਭੇਖਧਾਰੀ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੮੫੮)

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬਾਊ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਇੰਨਾ ਵੈਰਾਗਮਈ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅੰਦਰ ਧਸ ਗਿਆ। ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਪੁਛਣ ਲਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਛੇ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੋ ਕਹੋ ਮੈਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਾਵਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ-ਚਾਟ ਲਾਉਣ ਦੀ ਦੇਰ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਦੀ ਸੁਰਤੀ ਬਿਰਤੀ ਅਕਾਸ਼ੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। “ਘੋਲਿਘੁਮਾਈਤਿਸੁਮਿਤ੍ਰਵਿਚੋਲੇ” ਵਾਲੀਆਂ ਸਦੀਵੀ ਪਕੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ।

ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਸ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਵੀਰ ਜੀ, ਹੁਣ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੋ ਤਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦਾ ਪੱਕਾ ਗੁਰਮਤਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਹਥਿ ਆਵੇਗਾ। ਸੋ ਦੇਰ ਕਾਹਦੀ ਸੀ, ਤਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਸ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਹਿਲੋਵਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਲਿਆ।

ਬਾਊ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਤੌਰੇ ਅਜਿਹੇ ਤੁਰੇ ਕਿ ਅਨਿਕ ਤਰੰਗੀ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋਨੋ ਅਭਿਆਸੀ ਸੱਜਣ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਸਤਿੰਸਗ ਕਰਦੇ। ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰੰਗ-ਰਤੜੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਆਪ ਗਈ। ਬਾਊ ਜੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਦਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਦਿਨ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਾਪਰੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹਿਲਣ ਲਗ ਪਈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਅੰਤੜੀਆਂ ਤੜਫਣ ਲਗ ਪਈਆਂ। ਜਦ ਮੈਂ ਇਹ ਅਸਚਰਜ ਕੋਤਕ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ “ਹੈਂ! ਬਸ ਹੁਣ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਾ ਆਇਆ ਕਰ, ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਚਲ ਕੇ ਆਇਆ ਕਰਾਂਗਾ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਮੈਥੋਂ ਅਗਾਂਹ ਹੈ”।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਭਸੰਤ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਪੰਥਕ ਦੀਵਾਨ ਸਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਊ ਜੀ, ਸਿੰਘਣੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਥੇ ਪੁਜੇ। ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬਾਊ ਜੀ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਸੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਨੁਕਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਰੋਜ਼ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਬਾਊ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਸੋਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਿਛੋਂ ਕਮਰੇ ਦੀ ਨੁਕਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਏ। “ਪੂਰਬਜਨਮਕੇਮਿਲੇਸੰਜੋਗੀ” ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਆ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਾਊ ਜੀ ਨੂੰ ਜਫੀ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਤੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਕਿਥੇ ਲੁਕਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੇ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਲਭਾ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲ।” ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਬਾਊ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੇਲ ਸੀ। ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਮੇਲ ਸੀ ਜੋ ਅੰਤ ਸੁਆਸਾਂ ਤਕ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਵੀ ਤੋੜ ਨਿਭਿਆ।

ਬਾਊ ਜੀ ਦੇ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੰਬਾਲੇ ਛਾਉਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਫੇਰੀਆਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਥੇ ਬੜੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਤੇ ਅਸਚਰਜ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਬੜੇ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੀ ਕੋਤਕ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਵਚਿਤਰ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਬਾਊ ਜੀ ਦੀ ਸੁਰਤੀ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤੁਲ-ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਉਚ ਮੰਡਲਾ ਵਿਚ ਜਾ ਟਿਕੀ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਨਾ ਰਹੀ। ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰੇਡ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਦ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ। ਉਧਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਬਾਊ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਆਟਰ ਵਿਚ ਹੀ open arrest (ਨਜ਼ਰਬੰਦ) ਕਰ ਦਿਤਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ

ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ, ਬਾਊ ਜੀ ਲਈ ਨਿਮਰੀਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਬਾਊ ਜੀ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਰਨਲ ਦੇ ਪੇਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਭ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਕਰਨਲ ਇਸ ਨੂੰ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਹੋਲਦਾਰੀ ਫੀਤੀਆਂ ਉਤਾਰ ਲਏਗਾ। ਪੇਸ਼ੀ ਸਮੇਂ ਐਜੂਟੈਂਟ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ, “ਇਹ ਹਰ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ (ਨਾਰੰਗਵਾਲ) ਛੁਟੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜਦਾ ਹੈ।” ਕੰਪਨੀ-ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੇ ਭੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ, “ਇਹ ਕਦੇ ਠੀਕ ਵਕਤ ਤੇ ਪਰੇਡ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।”

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕੀ ਕਲਾ ਵਰਤਾਈ ਕਿ ਕਰਨਲ ਬਾਊ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, “ਮਲ ਸਿੰਘ! ਤੂੰ ਫਕੀਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ?” ਬਾਊ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ, “ਨਹੀ, ਮੈਂ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਾਂ।” ਕਰਨਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਾਹ ਫਿਰ ਨਾ ਐਸਾ ਕਰੀ।” ਸਾਰੇ ਰਸਾਲੇ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਵਡੇ ਇਹ ਮੁਅਜਜ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਏ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੌਤਕ ਇਥੇ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ। ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਇਥੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਖਰੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ।

੧੯੨੨ ਈ. ਵਿਚ ਪੈਨਸ਼ਨ ਆਉਣ ਦੀ ਇਕ ਅਜਬ ਵਿਥਿਆ ਹੈ। ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਉਕਾੜੇ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਖੇ ਇਕ ਮੁਰੱਬਾ ਜ਼ਮੀਨ, ਚੰਗੀ ਸਰਵਿਸ ਬਦਲੇ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਮਿਲੀ। ਉਥੇ ਹੀ ਇਕ ਮੁਰੱਬਾ ਹੋਰ, ਇਕ ਸੱਜਣ ਤੇ ਸਤ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਮਲੋ ਜੋਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਕਰਾਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਸਨ ਤੇ ਬਾਊ ਜੀ ਦੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹੀ ਮਿਤਰਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਬਾਊ ਜੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰਖਦੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਅਨੇਕਾਂ ਫਸਤਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਵਲ-ਜਲ ਵਤ ਨਿਰਲੇਪ ਹੀ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ, ਕੋਈ ਦੂਤ ਵੀ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ।

੧੯੩੩ ਈ. ਦੇ ਲਾਗੇ ਚਾਗੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਗੰਜੀ ਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਬਿਣ-ਮੁਕਾਬਲਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਪਰ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੈਂਬਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸਫਰ-ਖਰਚ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭਤਾ ਆਦਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਪਾਸੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਦਸਵੀਂ ਵਿਚ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਜਿਥੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾ ਵਿਚ ਨਿਭਾਇਆ ਉਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਪਾਲਣ ਪੋਸਣ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਆਦਿ ਦੇ ਖਰਚ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਂਦੇ ਰਹੇ।

ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਊ ਜੀ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਮਿਲਣ ਗਏ ਤਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਵਿਛੁੰਨੇ ਮੇਲੀਆਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਵੈਰਾਗਮਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੀ ਅਨੂਪਮ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਨਾ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਸੂਬੇਦਾਰ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੰਜੋਗੀ ਲਧਾ ਮੇਲ, ਘੋੜੀ ਦੇ ਦੁਲੱਤਾ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਖੋਪਰੀ ਦਾ ਹਿਲ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾ ਸਕੇ।

ਆਪ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਪੰਥਕ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਉਚੇ ਸੁਚੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਦਕਾ, ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ੧੬-੯-੭੪ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਪੱਤਰ ਤੇ ਸਿਰੋਪਾਉ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਭੀ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਪੁਜ ਕੇ ਸਿਰੋਪਾਉ ਬਖਸ਼ ਕੀਤੇ।

ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ-ਲੰਘਦਾ ਕਈ ਰੰਗ ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਜੁਲਾਈ ੧੯੭੯ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਬਿਲਕੁਲ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਕੋਈ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਜਾ ਇਧਰ ਉਧਰ ਦੀ ਝਾਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਮੂੰਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੁਰਤੀ ਬਿਰਤੀ ਗਗਨ ਚੜੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਸੀ ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਜਲਾਲ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਸਰੀਰਕ ਖੇਚਲ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬਲ ਖੀਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਘਟਦਾ-ਘਟਦਾ ਇੰਨਾ ਘਟ ਗਿਆ ਕਿ ੨੨ ਜੁਲਾਈ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨਬਜ਼ ਮਧਮ ਹੋ ਕੇ ਪੜ ਤੇ ਪੁਜ ਗਈ ਸੀ। ੨੩ ਜੁਲਾਈ ਸੋਮਵਾਰ ਦਿਨੇ ਸਾਢੇ ਯਾਰਾਂ ਬਜੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਜਦ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ੧੫ ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪੰਖੇਰੂ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਿਆ।

ਆਹ! ਹਾ! ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗੁਰਮੁਖ ਬੈਰਾਗੀ ਜੋਗੀ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਸਮੇਂ
“ਕੋਮਲ” ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ

ਘੜੀਆਂ ਬੱਧੀ, ਪਹਿਰਾਂ ਬੱਧੀ,
ਵਰਿਹਾਂ ਬੱਧੀ ਸ਼ਬਦ ਅਲਾਏ।
ਧੰਨ ਪਿਤਾ ਪਰਧਾਨ ਹੈ ਪਿਆਰੇ,
ਧੰਨ ਜਣੇਦੀ ਮਾਏ।

ਚਾਰੋਂ ਪਹਿਰ ਤੇ ਰੈਣ ਸਬਾਈ,
ਦਿਵਸ-ਸੁਹੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਗਾਏ।
ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਲੀਹਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ,
ਸੇਵਾ ਕਮਾ ਜੀਵਨ ਮਹਿਕਾਏ।

ਸੇਵਾਦਾਰ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।
ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।
ਆਹ! ਹਾ! ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।
ਵਾਹ! ਵਾਹ! ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਸਾਰੀ,
ਗੁਰਸਿਖੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰਦਾ ਰਿਹਾ।
ਜਨਮ ਮਰਨ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਗਾਇ,
ਗੁਰਸਿਖ ਮਹਿਕ ਖਿਲਾਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਵਿਵਾਹਵਾਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨ,
ਰੰਡੇਪੜੇ ਵੀ ਕੀਰਤਨ ਪਿਆਰਦਾ ਰਿਹਾ।
ਹਾਂ ਕੀਰਤਨ ਵਾਹ! ਕੀਰਤਨ!
ਇਹ ਸੋਹਜ-ਸਿੰਗਾਰ ਸੰਵਾਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਸੇਵਾਦਾਰ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।
ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।
ਆਹ! ਹਾ! ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।
ਵਾਹ! ਵਾਹ! ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਅੰਦਰ,
ਰੂਪ ਅਨਰੂਪ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਏ।
ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਜਗਿਆਸੂ ਆਏ,
ਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਮਰਾ ਪਦ ਪਾਏ।

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ,
ਗਲਵਕਤੀ ਪਾਏ ਨਾਮ ਅਲਾਏ।
ਬੈਰਾਗੀ ਜੋਗੀ ਮੋਹਿ ਗਇਆ,
ਗਲ ਮਿਲ ਰੱਜ ਰੱਜ ਸੋਹਲੇ ਗਾਏ।

ਸੇਵਾਦਾਰ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।
ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।
ਆਹ! ਹਾ! ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।
ਵਾਹ! ਵਾਹ! ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਬਾਉ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ
ਬਾਊ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ
ਪਿਛੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਖੜੇ ਹਨ।

ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਹੇਮਕੁੰਟ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ

ਬਾਉ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ

ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ, ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਬੇਬੇ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਜੀ (ਸੁਪਤਨੀ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ)

[illegible]

[The manuscript page contains dense handwritten text in Devanagari script, likely a historical record or legal document.]

ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਨਕਲ

ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਉ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਉਮਾਹੇ ਤੇ ਨਾਮ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ੧੯੨੬ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਬਾਉ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ

ਸ੍ਰੀ ਮਤਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਣ ਉਤਕ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਅਮਿਉ ਨਾਮ ਗਟਕੇਸ, ਰਸਕ ਗਟਾਕ ਰਸੀਏਸ, ਗਟਕ ਰਹਸ ਅਮੀਏਸ, ਰੰਗਿ ਚਲੂਲ ਰਤੀਏਸ, ਨੈਨ ਪਿਰਮ ਰੰਗੀਏਸ ਮੇਰੇ ਪਿਰਮ ਰਸਾਇਣੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਾਇਣੀ ਅਹਿਨਿਸਿ ਪਿਰੰਮ ਰਤੰਨੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਸ੍ਰੀ ਯਤ ਮਾਨਯਵਰ ਭਾਈ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਪਰਮ ਪਵਿਤਰ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਪਰਵਾਣ ਹੋਵੇ॥ ਮੇਰੇ ਸੁਹਿਰਦ ਵੀਰ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਸੋਹਦਰ ਸਖਾ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਸ੍ਵੈ ਆਤਮੀ ਮੀਤ ਜੀ! ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਜਿਗਰ ਜੋਤੇਸ਼ਰਾਂ ਸੰਤ ਸਜਨ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਮਸ਼ਟ ਤਾੜੀਆਂ ਲਾਈਆਂ, ਸਭ ਹੋਰ ਸੁਧਾਂ ਵਿਸਰਾਈਆ, ਅੰਤਰਮੁਖਿ ਲਿਵਾਂ ਰਹਾਈਆਂ, ਜੋਤਾਂ ਜਗਦੀਸ ਜਗਾਈਆ ਹੋਏ ਅਲਮਸਤ ਖਿਆਲ ਜੀਉ॥ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਸਨੇਹੀ ਆਤਮ-ਆਨੰਦੀ ਭ੍ਰਾਤਾ ਜੀ! ਤੁਸੀ ਆਤਮਤ੍ਰੰਗੀ ਉਮੰਗ ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਉਤਪਨ ਕ੍ਰਾਉਣਹਾਰੇ ਹੋਕੇ ਅੰਤਰਗਤੀ ਤਰਬ-ਤਾਰਾਂ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਭੇਜਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਯਥਾ ਸ਼ਕਤਿ ਇਸ ਮਸਕੀਨ ਵਲੋਂ ਭੀ ਉਕਤ ਤਰਬ-ਤਾਰਾਂ ਦੇ ਅਕਸ-ਮਾਤਰੀ ਉਤਰ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਪਦੇ ਪਵਿਤਰ ਹਸਤ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਾਤੀ ਇਸ ਦਾਸਰੇ ਨੂੰ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਨਸੀਬ ਨਹੀ ਹੋਈ॥ ਦਾਸ ਨੂੰ ਅਨਮਾਨ ਮਾਤਰ ਭੀ ਇਹ ਗੁਮਾਨ ਨਹੀ ਗੁਜਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਆਪ ਦਾ ਦਇਆਲੂ ਸੁਭਾਉ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪਾਤੀ ਲਿਖਣੋਂ ਘੋਲ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਥਵਾ ਆਪ ਦਾ ਮ੍ਰਿਦਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮ-ਕਟਾਕਛੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾਸ ਦੀ ਓਰ ਬਿਸਮ-ਨਛਾਵਰੀ ਬ੍ਰਖਾ ਕਰਨੋਂ ਕਿਸੇ ਬਿਧਿ ਕਾਂਪ ਖਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ! ਓਹ ਮੇਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫੇਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਸਾਰਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸਦੀਵ ਕਾਲੀ ਪਾਰਸ ਭੂਤੀ ਸਤਿਸੰਗ ਸਮੀਪਤਾ ਤੋਂ ਤਾਂ ਵਾਂਜਿਆ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਿਰਪਾ ਪਾਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਸਾਉਣਾ ਅਤੇ ਕਿਰਤਾਰਥ ਹੋਣਾ ਭੀ ਇਸ ਮੈਂਦ-ਭਾਗੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਾ ਰਹਿ ਗਿਆ॥ ਮੇਰੀ ਅਤੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਐਡਰੈਸ (ਚਿੱਠੀ ਪਾਤੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪਤਾ) ਭੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕ੍ਰਕੇ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀਆ ਪੂਰਤ ਬਿਨੇ ਪਤਰ ਭੇਜ ਸਕਦਾ॥ ਉਮਾਹੇ ਉਛਾਲੇ ਉਠਿ

ਉਠਿ ਅੰਦਰੇ ਰਹਿ ਜਾਣ! ਓੜਕ ਬਰਖੁਰਦਾਰ ਭੁਝੰਗੀ ਬ: ਸਿੰ: ਤੋਂ ਆਪ ਦਾ ਐਡਰੈਸ (ਪਤਰ ਸਰਨਾਮਾ) ਪੁਛ ਭੇਜਿਆ॥ ਆਪ ਦੇ ਸਾਜੇ ਨਵਾਜੇ ਫਰਮਾਂਬਰਦਾਰ ਭੁਝੰਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਕਤ ਮਨ-ਇੱਛਤ ਸਰਨਾਮਾ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਆਪ ਦੀ ਓਰ ਬਿਨੇ ਪਤਰ ਪਠਾਉਣ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਿਆ ਹਾਂ॥ ਪੂਰਨ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਇਸ ਬਿਨੇ ਪਤਰ ਦੇ ਪੁਜਣ ਸਾਰ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਪਾਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਰਤਾਰਥ ਕਰੋਗੇ॥ ਕਿਰਪਾ ਪਾਤੀ ਆਪ ਦੀ ਦਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਕੇਵਲ ਏਸ ਯੁਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਜੇਗੀ ਕਿ ਭੁਝੰਗੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਤੀ ਕ: ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਪਾਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕੋ ਲਫਾਫੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋਕੇ ਆਵੇ॥ ਅਜਕਲ ਪਾਤੀ ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਕੇਵਲ ਸਿਧੀ (ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਵਾਲੀ) ਬਿਉਂਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ ਹੈ॥ ਬਹਿਰੰਗੀ ਥੰਮ ਜਿਉ ਪੁਟੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਖੜੇ ਮੁੜ ਕੇ ਖੜੇ ਨਹੀ ਹੋਏ॥ ਵੀਰ ਸੁ: ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਬਬੇਰੀਆਂ ਹਲਾਸ਼ੇਰੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕੇ ਮੁੜਕੇ ਥੰਮ ਖੜੇ ਕਰਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਕਤ ਵੀਰ ਨੇ ਕੁਝ ਗੌਹ ਨਹੀ ਕੀਤਾ॥ ਮੇਰੀਆਂ ਤਕਦੀ ਭਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾ ਸਭ ਕੰਨੁਮਸਾਕੇ ਮਾਰ ਛੱਡੀਆਂ ਉਕਤ ਵੀਰ ਅਰਥਾਤ ਵੀਰ ਸੁਰ: ਸਿੰਘ ਨੇ ਭੀ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਮੋਨ ਧਾਰ ਛੱਡੀ ਹੈ ਦੋ ਢਾਈ ਸਾਲ ਹੋਏ ਕਿ ਉਸ ਵੀਰ ਦੀ ਇਕ ਪਾਤੀ ਆਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਏਹ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਛੋਟੇ ਭ੍ਰਾਤਾ ਦਾ ਆਨੰਦ ਸਬੰਧ ਕਾਰਜ ਆਪ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ॥ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਦਾਸ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਓਰ ਆਪ ਦੀ ਪਰਮ ਉਦਾਰਤਾ ਦਾ ਧੰਨਿਵਾਦ ਪੂਰਤ ਪਤਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਸੀ॥ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਨੇ ਕੇਵਲ ਦਾਸ ਦੀ ਬਿਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਏਹ ਉਪਕਾਰ ਪੂਰਬਕ ਕਾਰਜ ਸਰੰਜਾਮ ਕੀਤਾ ਸੀ॥ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼ੋਕ ਕਿ ਤਦ ਪਸਚਾਤ ਵੀਰ ਸੁ: ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਵਾਈ ਧਾਈ ਨਹੀ ਆਈ॥ ਸ੍ਰੀ ਮਤੀ ਕਰ: ਕੌ: ਜੀ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਮੁਲਾਕ ਸਮੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਉਕਤ ਬੀਬੀ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਭੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਸਨਬੰਧ ਆਪ ਨੇ ਉਕਤ ਵੀਰ ਦੇ ਭ੍ਰਾਤਾ ਨਾਲ ਕ੍ਰਵਾਇਆ ਸੀ॥ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬੜੇ ਸ਼ੋਕ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਤਾਂ ਏਹ ਹੈ ਵੀਰ ਸੁ: ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੋਨ ਕਿਉ ਧਾਰ ਛੱਡੀ ਹੈ॥ ਉਸਦੇ ਰਾਹੀਂ ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਦਾਸ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਪਤਰ ਲਿਖੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉੱਤਰ ਨਾ ਮਿਲਿਆ॥ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਵੀਰ ਕਿਉ ਏਤਨਾ ਸਨੇਹ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ॥ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਡੋਲਿਆਂ ਝੋਲਿਆਂ ਤੇ ਬਚਾਈ ਰਖੇ! - ਅਜਕਲ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਤਮ ਆਕ੍ਰਖਣੀ ਖਿਚ ਆਪ ਸਾਰਖੇ ਵਿਰਲੇ ਸਜਣ ਜਨਾ ਵਲੋਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ॥ ਪਰ ਤੁਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪੂਜਨੀ ਭੈਣ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਿਆ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਖਬਰੇ ਕੀ ਕਉਤਕ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਕਲ ਪਰਬਲ ਖਿਚ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਮਤੀ ਕਰ: ਕੌਰ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪੈਂਦੀ

ਹੈ॥ ਖਬਰੇ ਕਿਸ ਤੀਬਰ ਪ੍ਰੇਮ-ਕਲਾ ਦੀ ਆਤਮ ਸਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਓਹ (ਸ੍ਰੀ
 ਕ: ਕੋ: ਜੀ ਹੋਰੀ) ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਮੈਨੂੰ
 ਬੇਹਬਲ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ॥ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਧੀ ਸਾਧੀ ਸਾਧਾਰਨ ਆਤਮ ਬਿਰਤੀ
 ਨੂੰ ਏਹ ਪਾਰਸ ਅੰਕੂਰੀ ਫਲ ਆਪ ਦੰਪਤੀ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕ੍ਰੋਕੇ ਹੀ
 ਲਗਾ ਹੈ॥ ਕੋਈ ਚੰਭਕ ਰਸਾਉਣੀ ਕਲਾ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਵਰਤਾਈ ਹੈ॥ ਓਹਨਾ
 ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਯਾਦ ਇਸ ਬਿਰਹੀ ਦੀ ਆਤਮ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰੇ ਦੇਕੇ ਸਿਖਰਲੀ
 ਟੀਸੀ ਦੀਆਂ ਸੈਰਾਂ ਕਰਾ ਰਹੀ ਹੈ॥ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਸਨਮਾਨ
 ਯੋਗ ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਤ ਬਿਰਤ ਭੈਣ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਜੀ ਆਪਣੀ ਦਾਸਰੀ ਕਰਤਾਰ
 ਕੌਰ ਉਤੇ ਏਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਕਛ ਦੇ ਮੇਘ ਵਰਸਾਉਂਦੇ ਰਹੇਗੇ॥ -
 ਮੇਰੀ ਖਾਤਰ ਪ੍ਰਿਅ ਕ: ਕੋ: ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਸੀਬਤਾਂ ਘਾਲੀਆਂ ਹਨ॥
 ਚਾਹੇ ਆਪ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਓਹਨਾ ਦਾ ਦਰਦ ਵੰਡਾਉਂਦੇ ਰਹੇ
 ਹੋ ਪ੍ਰੰਤੂ ਓਹਨਾ ਦੀ ਸੂਖਮ ਬਿਰਤ ਕ੍ਰਾਂਤ ਓਹਨਾ ਦਾ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਸੁਭਾਉ ਅਤੇ
 ਵਿਜੋਗੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਓਹਨਾ ਦੀ ਕੋਮਲ ਕਾਂਇਆ ਅਤੀ ਨਿਰਬਲ
 ਖੀਣ ਅਤੇ ਰੋਗ ਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ॥ ਸਰੀਰ ਦੀ ਏਤਨੀ ਦੁਰਬਲ
 ਦਸ਼ਾ ਦੇ ਹੋਦਿਆਂ ਭੀ ਓਹ ਅੱਤ ਕਰੜੀ ਅਤੇ ਕਸ਼ਟਤਾਈ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਨੋ
 ਅਜੇ ਹਟੇ ਨਹੀ ਜਾਪਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਐਸਾ ਪਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਓਹ ਫ਼ਿਰਨੀ
 ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨੋ ਨਹੀ ਟਲਦੇ॥ ਚਾਹੇ ਏਹ ਓਹਨਾ ਦੀ ਹਠਧਰਮੀ ਯਾ
 ਕਟੁੰਬ ਕਾਰਨੀ ਮਮਤਾ ਉਪਨੀ ਕ੍ਰਿਪਣਤਾ (ਕੰਜੂਸੀ) ਹੈ ਅਥਵਾ ਮਾਇਆ ਦੀ
 ਅੱਤ ਥੁੜੋਂ ... ਹੈ॥ ਅਤੀਅੰਤ ਤੌਖਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ... ਘਾਲਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ
 ਓਹਨਾ ਦਾ ਸਰੀਰ ਓਸ ਜਿਗਰੀ ਰੋਗ ਦਾ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਸ਼ਕਾਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ॥
 ਆਪ ... ਦੰਪਤੀ ਕਿਰਪਾ ਪੂਰਬਕ ਖੁਦ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਜਾਕੇ ਆਪਣੀ ਧਰਮ
 ਭੈਣ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਜੀ ਨੂੰ ਏਸ ਬਿਕਟ ਮੁਸ਼ਕਤ ਘਾਲਨੋਂ ਹੋੜੇਗੇ॥ ਅਤੇ
 ਦਾਸ ਦੇ ਇਸ ਤੌਖਲੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗੇ॥ - ॥ ਦਾਸ ਨੂੰ
 ਆਪ ਸਾਰਖੇ ਅਮਿਓ ਰਸਾਇਣੀ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾ ਦੀ ਆਤਮ ਤੂੰਗੀ ਝਲਕਾ
 ਨੇ ਹੀ ਹੁਣ ਤਾਈ ਸੁਰਜੀਤ ਰਖਿਆ॥ ਨਹੀ ਤਾਂ ਚਿਰਾ ਤੋਂ ਸਤਿਸੰਗੋਂ ਵਾਂਜੇ
 ਵਿਜੋਗੀ ਜੀਉਤੇ ਦਾ ਕੀ ਟਿਕਾਣਾ ਸੀ॥ ਕੀ ਅਜਕਲ ਗੁਰਮੁਖ ਮੰਡਲ ਵਿਚ
 ਆਤਮ-ਜੀਵਨ ਬੂਟੀ ਨਵੀਨ ਨਵ-ਜੋਬਨੀ ਰੂਹਾਂ ਭੀ ਮੁਸ਼ਕੀਆ ਹਨ? ਆਪ
 ਕਿਰਪਾ ਕ੍ਰੋਕੇ ਨਿਖਾਰਿ ਦਸਣਾ ਜੀ!! ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਚਾਉ ਹੈ!! - ਆਪਦੀ
 ਪਵਿਤਰ ਅੰਸ ਤੋਂ ਉਪਨੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਧਰਮ ਭੈਣ ਸ੍ਰੀ ਮਤੀ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਜੀ
 ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਜਾਈ ਪੰਥ ਪਨੀਰੀ ਭੀ ਆਸ਼ਾ ਕਿ ਅਤੀ ਅਲੌਕਿਕ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ
 ਫੂਲੀ ਫਲੀ ਹੋਵੇਗੀ॥ ਦਾਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਾਈ ਏਹ ਭੀ ਪੂਰਨ ਪਤਾ ਨਹੀ ਕਿ
 ਆਪ ਦੰਪਤੀ ਜੀ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਨੌਨਿਹਾਲ ਭੁਝੰਗੀ ਭੁਝੰਗਣਾ ਸਮੇਤ ਹਨ ਅਤੇ

ਅਜਕਲ ਕਿਸ ਕਿਸ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਬਵਸਥਾ ਦੇ ਹਨ॥ ਮੈਂ ਮਨਿ ਵਡਾ ਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਨਿਜ ਪਰਵਾਰ ਪਨੀਰੀ ਰੂਪੀ ਸੰਤਾਨ ਸ੍ਰਸ਼ਟਤਾ ਦੇ ਗੁਣ ਸੁਣਾ॥ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਗਿਆਤ ਕਰੋਗੇ॥ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਮੁਸ਼ਕੀ ਗੁਰਮੁਖ ਨਵਜੋਬਨ ਬਾਲੀ ਪੰਥ ਪਨੀਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਯੁਵਾ-ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੀ ਰੂੜੀ ਰੰਗਲੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸ੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਕਿ ਤਿਉਂਦੇ ਦਮਕਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਵਨਾ ਦਾ ਭੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਸਣਾ ਜੀ! - ਹੋਰ ਕੀ ਕੁਝ ਪੁਛਾ!! ਪੁਛਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਹੁਤ ਗਲਾਂ ਹਨ! ਪਰ ਹਾਲ ਏਤਨਾ ਹੀ ਬਸ ਹੈ॥ ਗੁਰੂ ਆਪਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਨਮੁਖ ਹੋਕੇ ਹੀ ਪੁਛਾ ਗਿਛਾ ਦੀਆਂ ਡੰਝਾਂ ਲਹਿਣਗੀਆਂ ਜੀ!! - ਹੋਰ ਦਾਸ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਨੰਦ ਪਰਸੰਨ ਹੈ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਜੀ॥ ਸਰਬਤ੍ਰ ਗੁਰਮੁਖ ਵੀਰਾਂ ਭੈਣਾਂ ਪ੍ਰਮ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਯਕੁਤ ਦਾਸ ਵਲੋਂ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਪਰਵਾਣ ਹੋਵੇ ਜੀਉ॥ ਭਝੰਗੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੀਘਰ ਪਤਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ੨੬.੧੦.੨੬ ਵਾਲਾ ਪਤਰ ਪੁਜ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਉਤਰ ਜਰਾ ਹਟਕ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗਾ॥

ਲੇਖਕ ਆਪ ਦਾ ਵਯੋਗੀ ਵੀਰ (ਸਹੀ)/-

ਕਰਨਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

- ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਕਰਨਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਅਰਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸੰਨ ੧੯੧੨ ਈ. ਵਿਚ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਹੋਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਫੌਜ ਵਿਚੋਂ ਆਪ ਛੁਟੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਆ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਮਿਲੇ ਸਨ ਉਸ ਦਿਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਫਲੇਵਾਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫਲੇਵਾਲ ਇਕ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੰਬਰਦਾਰ ਸਨ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਰਬੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਨ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ’ ਤੇ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਾਸਟਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਮਾਸਟਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਢੋਲਕੀ ਵਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਾਸਟਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫਲੇਵਾਲ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਫਲੇਵਾਲ ਨੂੰ ਗਏ ਸਨ, ਦਾਸ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕਰਨਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੀ ਨਾਲ ਸਨ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਫਲੇਵਾਲ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅਗੋਂ ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਿਲ ਪਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਹੋਈ ਗਿਆ। ਦਾਸ ਅਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੈਠਾ-ਬੈਠਾ ਥੱਕ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਥਕੇ ਸਨ ਅਗੋਂ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਜਲ ਛਕਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਨਵਾਂ ਨਮੂਨਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਭੋਜਨ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਏਨੀ ਬੈਠਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀ ਜਾਵਾਂ। ਇਹ ਸੱਜਣ ਹਾਲੋਂ ਬੇਹਾਲ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਧੁਨੀ ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾਵੇ ਹਟਨ

ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਤਕ ਨਾ ਲਵੇ। ਮੈਂ ਭੀ ਫਸਿਆ ਫਸਾਇਆ ਬੈਠਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਕੋਈ ਰਾਤ ਦੇ ਦੋ ਕੁ ਬਜੇ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਹਟੇ ਹੋਣਗੇ ਫੇਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਜੁਟ ਗਏ। ਦਿਨੇ ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਕਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਲਿਆਈ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਛਕ ਕੇ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੀ ਤੁਰ ਪਏ। ਏਥੇ ਆਕੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਕਰਨਾ ਸੀ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਮੇਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਕਰਨਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਪੈ ਗਈ। ਇਸ ਸੱਜਣ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਖੋਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕੇਸਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਸਾਫ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸਾਰੇ ਜੋੜੇ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਆ ਬੈਠੇ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਦੂਰੋਂ ਆਏ ਸਨ। ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਚਰਣ ਧੋਤੇ ਕੁਛ ਜਲ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਤੇ ਸਨ ਛਕ ਗਏ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰਨਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਆਲਕੋਟ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜਮਾਂਦਾਰੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ੨੦ ਰੁਪਏ ਪੈਨਸ਼ਨ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਲੜਕੇ ਤੇ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਸਨ। ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੇਜਰੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਇਹ ਸੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ। ਫੇਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਝਾਤੂ ਦੇਣਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਜਿਹੜੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਜਾਂ ਕਲਰਕ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਗਏ। ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਇਹ ਚੰਗਾ ਮੈਨੇਜਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਏਸ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ਝਾਤੂ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਸਬਜ਼ੀ ਲੈਣ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਦਫਤਰ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਆਏ। ਜਦੋਂ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਬਹੁਤ ਠੀਕ ਸੀ। ਪੜਤਾਲੀਆ ਕਮੇਟੀ ਕਹਿਣ ਲਗੀ, ਇਸ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਠੀਕ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਦੁਖ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਛਾ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ। ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਦੁਖ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲੈਣ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਆਖਰ ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿਤਾ, ਕੁਝ ਅਰਸੇ ਤੋਂ

ਬਾਅਦ ਆਪ ਜੀ ਬਨਾਰਸ ਜਾਂ ਸਕੰਦਰਾਬਾਦ ਗਏ ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੋਸਤ ਸੀ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਤੰਗੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਉਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਦਸਿਆ। ਉਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕਹਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੇਢ ਮੁਰਬਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਵਾ ਦਿਤੀ ਦੂਜਾ ਕੰਮ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜੈਪੁਰ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਸਰਦਾਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਫੌਜ ਵਿਚ ਰਖ ਲਵੋ। ਫੇਰ ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜੈਪੁਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਬਣ ਗਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਸੀ।

ਜੇਹੜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਪੁਰਸ਼ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਉਸਨੂੰ ਇਹੋ ਕਹਿਣਾ ਤੁਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਲਵੋ ਮਨੁਖੀ ਜਨਮ ਤਦੇ ਸਫਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਕਿਸੇ ਫੌਜ ਵਿਚ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਬਾਬੂ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਦਾ ਐਸਾ ਅਸਰ ਪਾਇਆ ਬਾਬੂ ਮਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਾ ਲਿਆ। ਬਾਬੂ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਕ ਦਫਾ ਖੁਦ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਈ ਮੈਂ ਗੁਰਸਿਖੀ ਵਲ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਉਦਮ ਹੈ। ਇਕ ਦਫਾ ਕਰਨਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਖਤ ਮੇਲੋਵਾਲ ਤੋਂ ਪਾਇਆ। ਇਥੇ ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੋਹਰੇ ਸੀ ਉਦੋਂ ਆਪ ਜੀ ਅਜੇ ਕਰਨਲ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਮਾਂਦਾਰੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਤੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਗੁਜਰਵਾਲ ਤੋਂ ਸਿਆਲਕੋਟ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ, ਸਿਆਲਕੋਟ ਤੋਂ ਮੇਲੋਵਾਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਗੋਲੇ ਪਏ ਹਨ ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਉਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਗੋਲੇ ਚਲਾ ਦਿਆਂ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਮੁੜ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮਸਾਂ-ਮਸਾਂ ਹਟੇ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ - ਸਵੇਰੇ ਦੋ ਜਾਂ ਢਾਈ ਵਜੇ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸੋਧ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਣਾ ਫੇਰ ਇਕ-ਤਾਰੀਏ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਸਨ ਸਾਰੇ ਘਰੀਂ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਫਿਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਕੇ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਫਿਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਨਾ। ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣ ਦੇਂਦੇ ਹਰ ਵਕਤ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਰਬੀ ਰੰਗ ਚ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਮਹੀਨਾ ਰਹਿਕੇ ਇਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਵਿਦਾਇਗੀ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਗੁਜਰਵਾਲ ਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪ ਜੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਸੈਰ ਨੂੰ ਗਏ,

ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ੫੦੦ ਰੁਪਏ ਦਾ ਗਰਮ ਕਪੜਾ ਲੈ ਆਏ, ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਇਸ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਵੇਚਕੇ ਆਪਣਾ ਕਰਾਇਆ ਕੱਢ ਲਵਾਂਗੇ, ਪਰ ਪਰੇਮ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਾਰਾ ਕਪੜਾ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿਤਾ। ਇਕ ਕੁੜਤਾ ਪਜ਼ਾਮਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਿਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਜੈਪੁਰ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਰਸੂਖ ਨਾਲ ਵਡੇ-ਵਡੇ ਅਫਸਰ ਰਬੀ ਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਪਏ। ਇਥੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਾ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖਰਚ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਟਕੇ ਛਪਵਾ ਕੇ ਵੰਡੇ ਸਨ। ਏਥੇ ਜੈਪੁਰ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਔਧੂ ਫਕੀਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਾ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਫਕੀਰ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਗੁਟਕਾ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਦੇਵੋ। ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗੁਟਕਾ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਔਧੂ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸਦਿਆ। ਫਿਰ ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਔਧੂ ਫਕੀਰ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ, ਗੁਟਕਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸਜਾ ਕੇ ਔਧੂ ਦੀ ਕੁਟੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ, ਮੁਖੋਂ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰੀ ਜਾਣ। ਮੁੜਨ ਲਗਿਆਂ ਔਧੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਤੁਸੀਂ ਇਜ਼ਤ ਕਰੋਗੇ ਤੁਹਾਡਾ ਉਤਨਾ ਹੀ ਛੇਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਮਝ ਕੇ ਇਜ਼ਤ ਕਰੋਗੇ ਉਤਨੀ ਹੀ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਲਖਨਊ ਗਿਆ, ਓਥੇ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੁਮੇਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਸਿਖੀ ਲਿਬਾਸ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਪੁਛਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਇਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰਖਕੇ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਆਦਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਜਾ ਦਿਤਾ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪ ਜੀ ਪਹਾੜ ਜਾ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਕੁਮਾਰਹੱਟੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਖੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਤਕਰੀਬਨ ੨੦੦-੮੦੦ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਪ ਜੀ ਬੜੇ ਦਾਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਕਰਨਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਕਰਨਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮਹੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮਹੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੨੨ ਸਤੰਬਰ ੧੮੮੫ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਬਸਾਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਜਸ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਖੰਜਰਵਾਲ ਸੀ। ਏਹ ਪਿੰਡ ਮੁਲਾਪੁਰ ਤੋਂ ੩ ਮੀਲ ਪੱਛਮ ਵਲ ਨੂੰ ਹੈ।

ਮਹੰਤ ਜੀ ਦੀਆਂ ੨ ਭੈਣਾਂ ਬੀਬੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਰਤਨ ਕੌਰ ਜੀ ਅਤੇ ੩ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਵੀਰ ਸੰਤ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ, ਜੋ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਮਹੰਤ ਬਣੇ ਰਹੇ, ਫੇਰ ਭਾਈ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੇ ਚੌਥੇ ਥਾਂ ਤੇ ਆਪ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਨ। ਮਹੰਤ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਭਤੀਜਾ ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ, ਬੜ੍ਹਦੀ ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਭੁਝੰਗਣ ਬੀਬੀ ਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

੧੯੦੨ ਈ. ਵਿਚ ਮਹੰਤ ਜੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਥੇ ਆਪ ੮ ਕੁ ਸਾਲ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਫੇਰ ਚਿਤ ਉਪਰਾਮ ਰਹਿਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪ ਨੇ ੧੯੧੦ ਈ. ਵਿਚ ਇਸ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਉਸੇ ਦੌਰਾਨ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਸੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਪੀੜੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ। ਆਪ ਜੀ ਇਕ ਤਕੜੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

“ਚੇਹਰੇ ਤੇ ਆਈ ਲਾਲੀ ਇਸ ਨਾਮ ਜਪੰਦੜੇ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰੰਦੜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਵੀਰ ਦੀ ਝਾਲ ਝੱਲੀ ਨਾ ਜਾਣੀ। ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦਾ ਖੰਡਾ ਵੀ ਅੰਦਰਗਤੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਖੜਕਦਾ ਰਹਿਣਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਹਿਤਾਬ ਮੁਖੜੇ ਦੀ ਸ਼ਾਦਾਬੀ ਸਦਾ ਸਰਸ਼ਾਰ ਰਹਿਣੀ ...ਇਕ ਬੜਾ ਹੀ ਅਦਭੁਤ ਲਾਲ, ਅਮੋਲ ਲਾਲ ਜਥੇ ਵਿਚ ਆ ਜੁੜਿਆ। ਅਜਬ ਹੀ ਸ਼ਾਨ ਸੀ।”

੧੯੨੨ ਈ. ਵਿਚ ਮਹੰਤ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਹਿਤ ਗੜਗਜ ਅਕਾਲੀ ਦੀਵਾਨ ਲੋਹਟਬਦੀ ਵਿਖੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਆਪ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਕਈ ਸਾਲ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੀਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਐਸੀ ਲਹਿਰ ਚਲੀ

ਕਿ ਅਣ-ਗਿਣਤ ਰੂਹਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰੋਂ ਵਰੋਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ।

ਜਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਮਹੰਤ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤਰ ਦਸ ਦਿਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਗੇ ਲਈ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹਨ।

ਅਖੀਰ, ੨੪ ਜਨਵਰੀ ੧੯੪੧ ਨੂੰ ਆਪ ਇਸ ਅਸਾਰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਹਾਲ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪੜ੍ਹੋ ਜੀ।

ਗੜਗਜ ਅਕਾਲੀ ਦੀਵਾਨ, ਲੋਹਟਬਦੀ
(ਤਪ ਅਸਥਾਨ - ਮਹੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ)

ਮਹੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪਡਿੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਲੁਕਾਈ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ੧੬੩੨ ਈ. ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦਾਖੇ ਵਿਖੇ ਚਰਨ ਪਾਏ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵਰ ਮੰਗਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਇਕ ਮਾਈ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਲਈ ਸਿਖੀ ਮੰਗੀ। ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮਾਈ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਇਹੋ ਦਾਤ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੁੱਠ ਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ “ਮਾਈ ਤੇਰੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆ ਤਕ ਸਿਖੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਗੁਣੀਂ ਭੀ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਘਰੀ ਜਾ ਕੇ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਿਆ ਕਰਨਗੇ, ਤੂੰ ਪਿਛੋਂ ਲਗ ਕੇ ਆਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਰਾ ਪਛੜ ਕੇ ਹੋਣਗੇ।”

ਸੋ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਰ ਨਾਲ ਇਸ ਮਾਈ ਦੀ ਅੱਠਵੀਂ ਪੀੜੀ ਵਿਚ ਪਡਿੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੧੩ ਸਤੰਬਰ ੧੮੮੮ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ “ਪਡਿੰਤ ਜੀ ਤਾਂ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਨਮ-ਜਨਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਇਕਠੀ ਹੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਚੋਂ ਉਮਡ ਰਹੀ ਹੈ।” ਪਡਿੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਫਾਰਸੀ, ਆਦਿ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਖੂਬ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਜਥੇ ਦੇ ਉੱਘੇ ਸਿੰਘ - ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਆਦਿ ਸਿੰਘ ਆਪ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ।

ਪਡਿੰਤ ਜੀ ਕਈ ਸਾਲ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ‘ਗੁਰੂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪੱਤ੍ਰ’ ਮਾਸਕ ਰਸਾਲਾ ਛਾਪਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ੪-੫ ਦਰਜਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਾਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀਆਂ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗ ਗਈ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਬਹੁਤ ਅਨਮੋਲ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਅਨਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਖਰੜੇ ਸਭ ਅਗਨ ਭੇਟ ਹੋ ਗਏ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਡਿਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਬੇ-ਮੁਲੇ ਰਤਨ ਸਨ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਕਿਲ੍ਹਾ ਰਾਏਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਭਤੀਜੀ ਪਾਸ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਕਿ ਉਥੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ੨੫ ਨਵੰਬਰ ੧੯੫੮ ਈ. ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ।

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣਕੇ ਗਿ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ‘ਸਾਬੀ’ ਨੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਰਤਨ’ ਅਖਬਾਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਸਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ :

ਪੰਜਾਬੀ ਰਤਨ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਰਤਨਾਂ ਚੋਂ,
ਅਸੀਂ ਵਿਦਿਆ ਰਤਨ ਗੁਆ ਬੈਠੇ।
ਸਾਥੋਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਸਾਂਭਿਆ ਗਿਆ ਨਾ ਉਹ,
ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਸਭ ਲਾ ਬੈਠੇ।

ਸਿਵਾ ਮੱਚਿਆ ਮੱਚੀਆਂ ਸਭ ਆਸਾਂ,
ਦੇਹੀ ਦਗਧ ਹੋ ਮੁੱਠ ਸੁਆਹ ਰਹਿ ਗਈ।
ਖੋਪ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਲੈ ਗਈ ਲੱਦ ਨਾਲੇ,
ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਧਰਮ ਦੀ ਧਾਹ ਰਹਿ ਗਈ।

+ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਪੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾ ਮਿਲਾਪ ੧੩ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੧੦ ਈ. ਨੂੰ ਪਚਖੰਡ ਭਸੌੜ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਏਹ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ‘ਝਟਕਾ ਮਾਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਤੱਤ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰਣਯ’ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਉਥਾਨਕੇ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਪਡਿੰਤ ਜੀ ਦਾ ਵਿਗੋਚਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਕਰਨਗੇ !

- ਭਾ. ਸਾ. ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਜਦ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤਦ ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੁਲ ਗਏ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤੀ ਛੱਡ ਕੇ ਮਿਲਗੋਭਾ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿ ਸਿਖੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਤਦੇ ਕੰਵਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਚੀਫ ਕਮਾਂਡਰ-ਇਨ-ਚੀਫ ਸਰ ਹੈਨਰੀ ਫੇਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੇਮ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਖ ਹੁਣ ਉਹ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਣਾਏ ਸੀ। ਜਦ ਸਾਡਾ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਦ ਇਹ ਸਾਡੀ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਉਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ, ਹੁਣ ਸਿਖ ਯੂਰੋਪੀਅਨ ਕਲਚਰ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣਾ ਕਲਚਰ ਛੱਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਗਿਰ ਚੁਕੀ ਸੀ।

੧੮੭੨ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਚਲੀ। ਸਰਦਾਰ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾਵਾਲੀਏ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦਾ ਦੌਰ ਚਲਿਆ। ਸੁਆਮੀ ਦਿਆ ਨੰਦ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਏ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਨੇ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਹਿਣ ਤੋਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਣ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਅਗੇ ਆਏ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਬੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਦਿਆ ਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਬਹਿਸ ਕਰ ਕੇ ਨਿਰੁੱਤਰ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਉਪਰੰਤ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਕਾਇਮ ਹੋਏ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤਕ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਰਿਹਾ। ੨੦ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਬਹਿਸ ਮੁਬਾਸਿਲਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀਂ ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਡਿਤ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਪੰਡਿਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾਖਾ ਆਪਣੇ ਸਿਖ ਸੇਵਕ ਜਥੇ ਦੇ ਸੱਜਣਾਂ ਸਮੇਤ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆਏ। ਗੱਜ ਵੱਜ ਕੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਆਪਣੀ ਨੇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਦਾ ਕੁਝ ਖਾਸ ਹਸਤੀਆਂ ਭੇਜਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਉਹ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੋਰ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ

ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਧੁਰੰਧਰ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣਾ ਬੜਾ ਘਾਟਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਘਾਪਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਰੋਲਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਖਾਸ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਹੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਨਵੇਂ ਖੋਜੀਆਂ ਦੇ ਗਲਤ ਖਿਆਲ ਦਾ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਬਣੇ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ-ਫਹਿਮੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਮੇਰਾ ਤੇ ਸਾਧੂ ਦਿਆ ਨੰਦ ਦਾ ਸੰਬਾਦ’ ਲਾਜਵਾਬ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਗੁਰਮੁਖੀ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ’ ਭੀ ਲਾਜਵਾਬ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਭਾਣੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ, ਉਪਰ ਦਸੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਭੀ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦਾ ਵਿਗੋਚਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖ ਪੰਡਿਤ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਕਲਣਗੇ, ਜੋ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਕਸੂਤੇ ਗਲਤ ਪ੍ਰਾਪ੍ਰਗੰਡੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤੋੜ ਉਤਰ ਦੇਣਗੇ।

ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਗੰਮਤਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਹੀ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਤਰਨਗੇ ਤੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਰੋਧੀ ਚਾਲਾਂ ਕਦੇ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਸੋ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦਾ ਵਿਗੋਚਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨਹਾਰ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਹੈ। ਵਹਿਗੁਰੂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਸਪਿਰਿਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਜਗਾ ਕੇ ਪ੍ਰਜੂਲਤ ਕਰੇ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਸਾਥੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਵਿਛੜ ਕੇ ਗੁਰਪੁਰੀ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ ਹਨ। ਆਪ ਸਿਖ ਧਰਮ ਤੇ ਅਨ ਮਤ-ਮਤਾਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਅਜ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਪੰਡਿਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

- ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪੰਡਿਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕਈ-ਕਈ ਦਿਨ ਠਹਿਰਦੇ ਅਤੇ ਸਾਹਿੱਤ ਵਿਚ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਉਚਾਰਣ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੁੱਧੀ ਬਾਰੇ ਫਿਕਰਮੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਜੋ ਗੁਟਕਾ ਵੇਖਦੇ ਉਸਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਛਪਾਈ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਠੀਕ ਕਰਦੇ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਹਿੰਦੇ, ਜੋ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬੇਧਿਆਨੇ ਛਾਪੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਸੌ ਫੀਸਦੀ ਸੁੱਧੀ ਦੇ ਮੁਦਈ ਸਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੰਘ-ਸਭੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪੂਰਨ ਨਿਤਨੇਮੀ, ਸਾਦਾ ਪੁਸ਼ਾਕ ਤੇ ਸਾਦਾ ਖੁਰਾਕ ਰਖਦੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਫ਼ਰ ਪੈਦਲ ਚਲ ਕੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਇਕ ਚਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਸਨ। ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਪੂਰਾ ਲੈਕਚਰ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ‘ਪੰਡਿਤ’ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਿਹਾਰੀ ਨਾ ਲਗਾਈ ਅਤੇ ‘ਪੰਡਤ’ ਹੀ ਲਿਖ ਦਿਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਗਲਤੀ ਬਹੁਤ ਅਸਹਿ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਹੰਗਾਮਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਿੰਨੇ ਪਰਚੇ ਮਿਲੇ ਸਭ ਪਾੜ ਸੁੱਟੇ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ “ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਗਲਤ ਲਿਖ ਕੇ ਸਾਹਿੱਤ ਦਾ ਸੱਤਿਆਨਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ”। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਕੁਝ ਤੇਜ਼ ਹੀ ਸਨ। ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਗਰਮ-ਨਰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅਤੇ ਭਗਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੱਜਣ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬੀ ਰੂਪ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਦਵਾਨ, ਸਾਹਿੱਤ ਦਾ ਆਚਾਰੀਆ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਸੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਣਗੌਲਿਆ ਹੀ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਪੰਡਿਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸੂਬੇਦਾਰ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

- ਪ੍ਰਿ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਅੰਦਾਜ਼ਨ ੧੯੪੦-੫੦ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਕਰਨਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਨੀ ਪਾਰਕ, ਜੈਪੁਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਹਮ-ਜੋਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਥੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਅਖਾੜੇ ਜੁੜਦੇ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਧੁਨੀਆਂ ਗੂੰਜਦੀਆਂ। ਇਥੇ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੰਘ ਡਾ. ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋਗੀਸ਼ਰ ਜੀ, ਮਨੀਸ਼ਰ ਜੀ, ਬਾਬੂ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅਤੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਮੇਜਰ ਭਾਈ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਜੋ ਵੀਰ ਜੀ ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਨ) ਅਕਸਰ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਰਾਤ ਦੀ ਗੱਡੀ ਉਹਨਾਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣਾ ਸੀ। ਸਭ ਤਿਆਰੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਮੀਂ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਰ ਰੁਕਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਖਰੇ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਲਈ ਹੋਰ ਠਹਿਰਾ ਲਓ। ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, ਜੁਗਤੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਂ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਅਗੋਂ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ।

‘ਸੋਦਰੁ’ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਭ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸੋਦਰੁ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ। ਅਜੇ ਗੱਡੀ ਲਈ ਕਾਫੀ ਟਾਈਮ ਸੀ। ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਾਈ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਚਲੇ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਜਾਣਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਸੁਣਾ ਜਾਓ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਹ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਠ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਥੇ ਹੀ ਸਾਜ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਲਿਆ :

ਸਾਜਨਾਸੰਤਆਉਮੇਰੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਆਨਦਾਗੁਨਗਾਇਮੰਗਲਕਸਮਲਾਮਿਟਿਜਾਹਿਪਰੇਰੈ ॥੧॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੧੩੦੧)

ਅਤੇ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ :

ਸੰਤਚਰਨਧਰਉਮਾਥੈਚਾਂਦਨਾਗ੍ਰਿਹਿਹੋਇਅੰਧੋਰੈ ॥ ੨ ॥

ਤਾਂ ਬਸ, ਇਸੇ ਸੰਤ ਚਰਨ ਧਰਉ ਮਾਥੈ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਐਸਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸੰਗਤ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਰਹੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭੀ ਸਮਾਧੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਮੋਨ ਰਹੇ, ਹੱਥ ਵਾਜੇ ਤੇ ਹੀ ਟਿਕੇ ਰਹੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕਿਤੇ ਪੰਜ ਕੁ ਬਜੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਸੰਤ ਚਰਨ ਧਰਉ ਮਾਥੈ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਤੋਂ ਛੇ ਕੁ ਬਜੇ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਇਉਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਖੂਬ ਅਨੰਦ ਮਾਣੇ।

ਆਪ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਵੀਰ ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਬੜੀਆਂ ਅਲੌਕਿਕ ਗਲਾਂ ਦਸਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ “ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ?” ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਤਰ ਦਿੰਦੇ, “ਇਹ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕੌਤਕ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਉਸਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨਾਲ ਉਹ-ਉਹ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।”

ਇਕ ਵਾਰ ਪਹਿਲੇ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆਪ ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਮਿਲਟਰੀ ਦੇ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਆਪ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਮਗਨ ਸਨ ਕਿ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਅਚਾਨਕ ਹੜ੍ਹ ਆ ਗਿਆ। ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਾਜੜਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ। ਕੈਂਪ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਛਡ ਕੇ ਫੌਜ ਦੂਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਮਾਧੀ-ਸਥਿਤ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਪਾਣੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਵਗਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਫੌਜ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ’ ਮੰਨ ਕੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਅਗਲੇ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਪਾਣੀ ਉਤਰਿਆ ਤੇ ਕੈਂਪ ਦਾ ਨਰੀਖਣ ਕਰਨ ਆਏ ਫੌਜੀ ਦਸਤੇ ਆਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ ਮਿੱਟੀ ਗਾਰੇ ਦੀ ਕਾਫੀ ਗਹਿਰੀ ਤਹਿ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਚੁਕ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ। ਸਾਫ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਖੁਲ੍ਹੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸੂਬੇਦਾਰ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸੂਬੇਦਾਰ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫੌਜੀ ਵੇਸ ਵਿਚ

ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਸਾਥੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਕਵਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਜਿਹਲਮ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ੩੫ ਨੰਬਰ ਪਲਟਣ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੧੯੧੨ ਈ. ਵਿਚ ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਆ ਰਲੇ। ਇਹ ਸਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਹੋਏ ਪਰ ਫੇਰ ੧੯੨੦ ਈ. ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੋਏ। ਇਹ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਅਭਿਆਸੀ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ‘ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ’ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

“ਅਥੱਕ ਪ੍ਰੇਮ ਆਨੰਦੀ ਵੀਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਰਵਾਹ ਚਲਾਇਕੇ ਇਕ ਅਦੁਤੀ ਅਨੰਦ ਰਸ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।”

ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਇਕੋ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਸਰਬ ਲੋਹੀਏ ਸਿੰਘ ਸਨ ਉਹ! ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਕਵਿਤਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਉਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ :

ਸੰਤ ਰੂਪ ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਦ੍ਰਿੜ ਸਰਬਲੋਹ ਪ੍ਰਣ ਬਿਬਕੋਲਿਆਂ ਦਾ।

ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਬਰਸ ਹੋਏ ਆਪ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਤਾਬੇ ਸੱਜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ (ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ) ਗਿਆਨੀ ਇਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ* ਬੈਠੇ ਹਨ।

* ਗਿਆਨੀ ਇਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਸਨ। ਏਹ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ। ਰੋਜ਼ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਘਟੇ ਘਟ ਪੰਜ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਕਰਨ ਦਾ ਨੇਮ ਆਪ ਨੇ ਅੰਤ ਤਕ ਨਿਭਾਇਆ। ਆਪ ਚਕਵਾਲ ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਅਤੇ ਦਿਲੀ ਵਿਖੇ ੧੮-੯-੮੭ ਨੂੰ ਪਰਲੋਕ ਪਿਆਨੇ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਸ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫੁਲਾਂਵਾਲ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ, ਮਿਠ-ਬੋਲੜੇ ਤੇ ਰੰਗ-ਰਤੜੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਆਖਰੀ ਆਯੂ ਤਕ ਇਕ ਚੌਂਕੜ ਵਿਚ, ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਭੋਗ ਤਕ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਬੈਰਾਗੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਐਸਾ ਟਿਕ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਕਿ ਲਾਗੇ ਬੈਠੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਿਕੀ ਸੁਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ।

ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਵਰੋਸਾਈ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਰੂਹ ਸੀ। ਜੂਨ ੧੯੧੩ ਈ. ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਜਥੇਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਜਰਵਾਲ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਲਈ ਪੁਜੇ। ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਥੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਇਕ ਚੌਂਕੜੇ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ। ਬਸ ਕਾਇਆਂ ਹੀ ਪਲਟ ਗਈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਏ।

੧੯੧੫ ਈ. ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਸਾਜਸ਼ ਕੇਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਹੀ ਕਟਣੀ ਪਈ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਬੜੀ ਆਯੂ ਤਕ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ੧੩ ਸਾਲ ਤਾਂ ਆਪ ਪਿੰਡ ਪੂਹਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕ ਕੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਆਯੂ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੀਆਂ ਅਤੁੱਟ ਕਮਾਈਆਂ ਰਜ-ਰਜ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਇਤਨੀ ਪਿਆਰੀ ਸੀ ਤੇ ਬਚਨ ਇਤਨੇ ਮਿੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਖਿਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਈ ਜੋ ਪਿਆਰ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਸੀ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਇਸ ਬੰਦ ਵਿਚ ਭਲੀ ਪਰਕਾਰ ਝਲਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ ‘ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਤੇ ਧਰਮ-ਰੱਖਿਆ’ ਨਾਮੀ ਟਰੈਕਟ ਵਿਚੋਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜੋ ਔਖ ਆ ਬਣੀ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅੰਕਤ ਕੀਤੇ ਹਨ :

ਸਾਨੂੰ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਵੀਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ,
ਦਰਸ਼ਨ ਪਿਆਰੜਾ ਸੁਖੀ ਲੁਪੋਲਿਆਂ ਦਾ।
ਨਹੀਂ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਨ ਪਿਆਰੇ,
ਪਿਆਰਾ ਇਕ ਦੀਦਾਰ ਦੀਪੋਲਿਆਂ ਦਾ।

ਦੀਪ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਦਰਸ ਪਤੰਗਿਆਂ ਨੂੰ,
ਦੁਭਰ ਛਡਣਾ ਦੀਪ ਦਾਇਰੋਲਿਆਂ ਦਾ।
ਦੀਪ-ਦਰਸ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ,
ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਿਕਲਣਾ ਦਰਸ-ਹਿਤੋਲਿਆਂ ਦਾ।

“ਸੇਵਕਕੀਓੜਕਿਨਿਬਹੀਪ੍ਰੀਤਿ” ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਤੋੜ
ਨਿਭਾ ਗਏ ਅਤੇ ੮੪ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ੧੪ ਫਰਵਰੀ ੧੯੮੨ ਐਤਵਾਰ
ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਤੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ
ਜਾ ਪਧਾਰੇ।

ਵਲੋਂ ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫੁਲਾਂਵਾਲ

(ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਏਹ ਲੇਖ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਆਡੀਉ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਟਾਈਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਵਾਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਏਹ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਭਾਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੯੮੦ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਹੋਰ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗਾਂ ਬੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਟਾਈਪ ਕਰਕੇ ਛਾਪਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। - ਸੰਪਾਦਕ)

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰੈਮਰੀ ਸਕੂਲ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਮੂਵਮੈਂਟ (ਲਹਿਰ) ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਫੁਲਾਂਵਾਲ ਦੇ ਜਥੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ - ਇਕ ਵੱਡੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਇਕ ਸਾਡਾ ਭੁਝੰਗੀ ਜਥਾ। ਸਾਡੇ ਜਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਮ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੋਨੋਂ ਜਥੇ ਇਹਨਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਲਲਤੋਂ ਖੁਰਦ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਰੇਮ ਸੀ। ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਲਤੋਂ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਉਚੇਚਾ ਬਲਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬੜੇ ਪਰੇਮ ਨਾਲ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ। ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਲਲਤੋਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੰਜਵੀਂ ਵਿਚ ਪੜਦਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਜਥੇ ਵੀ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਲਤੋਂ ਪੁਜ ਗਏ। ਸਾਡੇ ਭੁਝੰਗੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਕੇ ਕੋਠੇ (ਛਤ) ਤੇ ਰਾਤ ਬਿਸਰਾਮ ਲਈ ਟਿਕ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੁਜੇ। ਸਾਰੇ ਭੁਝੰਗੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਉਠ ਕੇ ਬਨੇਰੇ ਤੇ ਆ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕਿਲਾ ਰਾਏਪੁਰ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਥਾ ਹੋਈ। ਫੇਰ ਕੋਈ ਇਕ ਬਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਥਾ ਕੀਰਤਨ ਲਈ ਸਜ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ ਐਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਬੈਠੇ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਜੇ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚਿਹਰਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲਾਲ ਮਤਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੜਾ ਰੌਸ਼ਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਉਤੇ ਇਸਦਾ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਈ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਦੇਕੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵਿਲਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਰਾਗੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਇਹ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਤੇ ਆਏ ਹਨ। ਜੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਨਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇ”। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਲਈ ਤੇ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰੇਮ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਨ।

ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਮਾਲਵਾ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਜਾ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਅਪਣੀ ਕਾਲਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਮੇਰੀ ਫੀਸ ਅਤੇ ਹੋਸਟਲ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਮਾਫ਼ ਸੀ। ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਬੁਧਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਧੇ ਦਿਨ ਦੀ ਛੁਟੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਛੁਟੀ ਵਿਚ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ। ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਬੋਲਦੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਕ ਸਾਥੀ, ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਲੁਧਿਆਣੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਆਰੀਆ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ ਸੀ, ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਫਾ ਦੋ ਤਿੰਨ ਛੁਟੀਆਂ ਸਨ। ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਗੁਜਰਵਾਲ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਮਾਗਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਿਲਾ ਰਾਏਪੁਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਗੱਡੀ ਤੋਂ ਉਤਰੇ, ਬੜਾ ਹਨੇਰਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਠੇਡੇ ਖਾਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਾਂ ਕੋਈ ਲਾਲਟੈਣ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ, ਬੜਾ ਹਨੇਰਾ ਹੈ, ਦੀਹਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਬੜਾ ਉਚਾ ਨੀਵਾਂ ਥਾਂ ਹੈ”। ਆਖਣ ਲਗੇ, “ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਅਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂਗੇ”। ਕੁਝ ਦੂਰ ਹੀ ਗਏ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਚਾਨਣਾ ਆਪਣੀ ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਦਖਾਈ ਦਿਤਾ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਜਹੇ ਪੁਜੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਤੁਸੀਂ ਲਾਲਟੈਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਲੈਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ”। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਅੰਤਰਯਾਮਤਾ ਦੇਖਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬੜੀਆਂ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਹਨ।

ਉਥੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਗੁਜਰਵਾਲ ਜਥੇਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪੁਜੇ। ਸਮਾਗਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਇਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਅਛਾ, ਸਕੇਸ਼ੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਓ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਹੋਵੇ, ਬੈਠ ਜਾਓ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਪਾਠ ਸਰਵਣ ਕਰੋ।” ਅਸੀਂ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਪਾਠ ਸਰਵਣ ਕੀਤਾ। ਸਿਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ, ਜਿਸਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ, ਕੋਈ ਦਸ ਬਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ, ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਜੁੜਿਆ। ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਸਿੰਘ ਲਲਤੋਂ, ਅਤੇ ਫਲੇਵਾਲ ਵਾਲੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਜਥੇਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਤਾਬੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਸ਼ਾਦੀ ਸ਼ੁਦਾ ਹਨ? ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਤੇ ਸਿੰਘਣੀ ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸਤੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਬੜੇ ਬੈਰਾਗ ਵਿਚ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਇਕ ਖੁਰਲੀ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਬੇ-ਤਹਾਸ਼ਾ ਰੋਣ ਲਗੇ। ਮੈਂ ਕਾਰਨ ਜਾਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਹ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕੇ, ਇਤਨੇ ਬੇਹਬਲ ਸਨ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਪਈ, ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਗਿਆ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ - “ਕਾਕਾ ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਦੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ?”, “ਜੀ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ।”, “ਫੇਰ ਤੈਨੂੰ ਕੱਲੇ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਛਕਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।”, “ਜੇ ਮੇਰੀ ਇਸਤਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾ ਛਕੇ ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਨਿਗੁਰਾ ਹੀ ਮਰ ਜਾਉਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ”।

“ਕਾਕਾ, ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ, ਕਿ ਤੇਰੀ ਇਸਤਰੀ ਤੇਰੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾ ਛਕ ਲਵੇ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।” ਮੇਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਫੇਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਸ਼ਰਤ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫੇਰ, ਦੂਸਰੀ ਬਾਰ, ਕਿਹਾ, “ਕਾਕਾ, ਇਹ ਜੋ ਪ੍ਰਣ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬੜਾ ਔਖਾ ਪ੍ਰਣ ਹੈ। ਸੋਚ ਲੈ।” ਮੈਂ ਕੁਛ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਨਗੇ, ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਕੋਈ

ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਮੁਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਵੀ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਮੈਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜੇ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਣ।”, “ਚੰਗਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕ, ਤੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।”

ਮੇਰਾ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਉਹ (ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ) ਬਹੁਤ ਬੇਹਬਲ ਹਨ, ਰੋਈ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ। ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲੈਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਦਿਓ।” ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਪਰਵਾਨ ਹੋਈ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਸਾਨੂੰ ਪੀਲੀ ਦਸਤਾਰ (ਕੇਸਕੀ) ਅਤੇ ਸੁਰਮਈ ਦਸਤਾਰ ਦਿਤੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਚਕਰ ਦਿਤਾ ਜੋ ਸਜਾਕੇ ਅਸੀਂ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਗਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਐਸਾ ਮਲੂਮ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਠੰਡੀ ਰੋ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਸਫੈਦ ਜਿਹਾ ਚਾਨਣ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਅੰਦਰ ਖਿਲਰ ਗਿਆ ਸਿਰਫ ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਨ ਨਾਲ। ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਨਾ ਰਹੀ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਕੇ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋਈ।

ਨਾਮ ਦਾ ਖੰਡਾ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਸਵਾਏ ਨਾਮ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੋਈ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ (ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ) ਆਪੇ ਦੀ ਸੁਧ ਹੋਈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਗੁਜਰਵਾਲ ਵਿਚਕਾਰ ਮਲੇਆਣੇ ਦੀ ਢਾਬ, ਜਿਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੀ-ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬੈਠਕੇ ਭਜਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਅਤੁੱਟ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੇਹਰੇ ਦੇ ਅਗੇ ਇਕ ਨੂਰ ਜਹੇ ਦਾ ਚੱਕਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਔਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਮੇਤ, ਢਾਬ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੇਟ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤੇ ਸਮਾਧ ਸਥਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਗਿਆਨ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ ਜਾਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਨਾ ਦਿਸਣ। ਅਸਾਂ

ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੇ ਕਿਧਰ ਗਏ। ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰਸਿਖ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੀ ਅੰਤਰਯਾਮਤਾ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੈਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਪੈਰ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਦਿਸਣ ਲਗੇ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਛੁਟੀ ਲੈਕੇ ਸਕੂਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਕੁਛ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਨਾਗੋਕੀ ਸਰਲੀ (ਲਾਇਲਪੁਰ), ਜਿਥੇ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਮੁਰੱਬੇ ਸਨ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਸੀ। ਬਾਊ ਜੀ ਜਥੇ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਏ ਸਨ। ਗਿਆਨ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ੧੭-੧੮ ਸਰਬ ਲੋਹੀਏ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਭ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਂ ਸਕੂਲੋਂ ਛੁਟੀ ਵੀ ਨਾ ਲਈ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਈ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁਜਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ ਹਨ, ਬੜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਘਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਰਾ ਇਥੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ, ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲ ਬਿਰਤੀਆਂ ਸਿਕਲ ਕਰ ਲਈਏ ਤਾਕਿ ਉਥੇ ਸਮਾਗਮ ਖੂਬ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇ।”

ਸੋ ਪੰਜ-ਸਤ ਦਿਨ ਜਥਾ ਸਿਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਰਿਹਾ। ਸੁਭਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਨਿਤਨੇਮ ਅਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨਾ। ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਆਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣਾ ਤੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ। ਸ਼ਾਮ ਤਿੰਨ ਬਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹਰਿ ਕੀ ਪਉੜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਠਸਠ ਤੀਰਥ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਜਥੇ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਜਿਸਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਣੀ ਤੇ ਫੇਰ ਬੁੰਗੇ ਜਾਕੇ ਟਿਕ ਜਾਣਾ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੋਈ ਹਫ਼ਤਾ ਭਰ ਚਲਿਆ ਅਤੇ ਦਿਨ ਬੜੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਬੀਤੇ।

ਫੇਰ ਅਬਾਸ ਪੁਰ (ਲਾਇਲਪੁਰ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਸਟੇਸ਼ਨ) ਲਈ ਗੱਡੀ ਸਵਾਰ ਹੋਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲਗੇ - “ਪੂਰੇ ਸੱਤ ਦਿਨ ਸਿਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਨਤੀਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ”। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ “ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਣ” ਤੋਂ ਭਾਵ ਸੀ - ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਭੁਲਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਗਣੀ। ਉਥੋਂ ਬਾਜੇ ਢੋਲਕੀ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਲਾਇਲਪੁਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਜਾਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਗਜ਼ਲ “ਦੀਨੋਦੁਨੀਆਦਰਕਮੰਦਿਆਂਪਰੀਰੁਖਸਾਰਿਮਾ” ਦਾ ਕੀਰਤਨ

ਕੀਤਾ। ਇਕ ਪਠਾਣ, ਜੋ ਉਸੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਾਲ ਆਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਗਾ। ਬੜੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਔਰ ਗਜ਼ਲ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਡਰਾਈ ਫਰੂਟ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੰਡੇ। ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਬਾਸ ਪੁਰ ਦਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਆ ਗਿਆ ਉਤਰਨਾ ਯਾਦ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਅਚਾਨਕ ਬਾਊ ਜੀ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ, ਉਹਨਾਂ ਗਾਰਡ ਨੂੰ ਆਖ ਕੇ ਗੱਡੀ ਰੁਕਵਾਈ ਤੇ ਸਾਰਾ ਜਥਾ ਉਤਰਿਆ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ, ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਘੋੜੀ ਲੈਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲਗਾ, “ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਲਈ ਘੋੜੀ ਭੇਜੀ ਹੈ, ਸਵਾਰ ਹੋਵੋ”। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ - “ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਪੈਦਲ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਘੋੜੀ ਤੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੁਸਤਾਖੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।” ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੇ, “ਤੇਰੀ ਘੋੜੀ ਸਾਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਕਾਕਾ ਜਾ, ਪਤਾ ਦੇ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।”

ਅਬਾਸ ਪੁਰ ਤੋਂ ਬਾਊ ਜੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨਾਗੋਕੀ ਸਰਲੀ ਪੈਦਲ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। (ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਫਰ ਵਿਚ ਭੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਲਈ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਗਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।) ਸੋ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ, ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਸ ਸਵੱਯਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਤਾਂ :

ਰੇਮਨਐਸੋਕਰਸੰਨਿਆਸਾ॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੭੦੯)

ਦਾ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ ਔਰ ਇਸੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗ ਗਈ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਨਾ ਰਹੀ ਅਤੇ ਰਾਹ ਦੀ ਧੁਦਲ ਵਿਚ ਹੀ ਡਿਗ ਪਏ। ਸਾਰਾ ਜਥਾ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਕੁਛ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਏ ਤੇ ਅਗੇ ਟੁਰੇ। ਇਕ ਰਜਵਾਹੇ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨਾ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਕਪੜੇ ਝਾੜੇ।

ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਕ ਰਜਵਾਹੇ ਤੇ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨੇ ਕਰਕੇ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋਇਆ। ਅਰਦਾਸ ਹੋਈ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਆ ਗਈ।

ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਉਹਨਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ, ਦੂਸਰਾ ਸ਼ਬਦ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ:

ਗੁਰਮੁਖਿਪਿਆਰੇਆਇਮਿਲੁਮੈਚਿਰੀਵਿਛੁਨੇਰਾਮਰਾਜੇ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੪੪੯)

ਇਹ ਤੁਕ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕੋ ਵਾਰ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਨਾ ਰਹੀ, ਮੈਂ ਉਥੇ ਹੀ ਡਿਗ ਪਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਤੇ ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਿਰ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਾਡੇ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲਣ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਜਾ ਲਿਆ ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫੜਿਆ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਮੈਂ। “ਘੋਲਿਘੁਮਾਈਲਾਲਨਾ ਗੁਰਿਮਨੁਦੀਨਾ” ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਿੰਡ ਵਲ ਚਲੇ। ਕੀਰਤਨ ਵੀ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਸ! ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਨਚਦੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ, ਕੀ ਸਿੰਘ, ਕੀ ਬੀਬੀਆਂ ਤੇ ਕੀ ਬੱਚੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਖੜੇ ਸਨ।

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਿਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੇਰੀ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਮੇਰੇ ਪਿਛੇ ਅਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਦੇ ਵਕਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, “ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਦਾ ਵਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਨਾਲੇ ਰੋਲ ਬਦਲਣ ਦਾ। ਜਾਓ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ”। (ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਕੋ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ।) ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਠੇ, ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ। ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨਹੀਂ ਦਿਸੇ। ਹਾਂ, ਇਉਂ ਪਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਮੇਰੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣਾ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਦਾ ਵਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਆ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਲੈ। ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਠ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਆਏ ਤੇ ਪੁਛਣ ਲਗੇ, “ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਜਗਾਂਦੇ ਤਾਂ ਦਿਸੇ ਹੋ ਪਰ ਜਾਂਦੇ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਐਡੀ ਛੇਤੀ ਕਿਵੇਂ ਚਲੇ ਗਏ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬੜੇ ਦੂਰ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਸੀ” ਮੈਂ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਉਣ ਜਾਂ ਜਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ, ਸਿਰਫ ਮੋਢੇ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਭਾਈ

ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਵੇਲੇ ਚੁਪ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਨਾਮ ਕਮਾਈ ਦੀ ਬਰਕਤ ਉਤੇ ਵੀਚਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਹ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿਤੀ ਤੇ ਆਖਿਆ - “ਨਾਮ ਵਿਚ ਐਨੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਦਾ ਵਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਓ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਗਾ ਦਿਓ, ਉਹ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਮੇਰੇ ਇਸ ਕਥਨ ਮਾਤਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੀ ਕਿਰਿਆ ਹੋ ਗਈ, ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਉਠੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਦੇਖਿਆ। ਇਹ ਸਭ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤ ਹੈ”। ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ੩੦-੩੨ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸਿੰਘ ਸਜੇ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚੋਂ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਕਟਿਆ ਗਿਆ। ਘਰ ਦੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਡ ਲੈ ਗਏ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਪਿੰਡ ਰਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੋਲ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਮਾਨਣ ਲਗਾ। ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਿਰਿਆ ਇਸ ਤਰਾਂ ਸੀ - ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੋ ਬਜੇ ਉਠ ਕੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ, ਨਿਤਨੇਮ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਠ ਦੁਪਹਿਰ ਤਕ ਕਰਨਾ। ਪਾਠ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਰਵਣ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਚਾਰਣ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਸਦੇ। ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਾਠ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਰਵਾਇਆ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਬਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ ਜਣੇ ਮਲੇਆਣੇ ਦੀ ਢਾਬ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁਟ ਜਾਂਦੇ। ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਉਥੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤਕ ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਦਸ ਬਜੇ ਤਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ, ਫੇਰ ਘਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਸਮਾਧੀ ਖੁਲਦੀ, ਉਦੋਂ ਬੇਬੇ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਚੁਲੇ-ਚੌਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਗਰਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾਉਂਦੇ ਤੇ ਆਪ ਛਕਦੇ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਨਿਭ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਚਲੀ ਅਤੇ ਜਥਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਗਿਆ। ਉਥੋਂ ਵਾਪਸ ਆਕੇ ਵੀ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਵਿਚ ਪਲੇਗ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਪਰ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ

ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਰਦਾਰ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਨਾਭੇ ਜੱਜ ਸਨ, ਨੇ ਇਕ ਨੌਕਰ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਰਤਨ ਪਤੀਲਾ, ਕੁੜਛੀ, ਕੋਟੇ ਆਦਿ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਹੋਰੀਂ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਸਿਆਹ (ਕਾਲਾ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਬਰਤਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ? ਉਸ ਨੌਕਰ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਰਾਏ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਖਸ਼ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਰਤਨਾਂ ਵਿਚ ਬਣੀ ਰੋਟੀ ਖਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਦਸੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਨੌਕਰ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਲੇਗ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਪੰਜ ਮੌਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਦੇਕੇ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਹੀ ਵਾਪਸ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਭੇਜਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ - ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਭ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਬੈਠਣਾ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਦੂਸਰਾ ਮੇਰਾ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਬੜਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਨਾਭੇ ਆ ਜਾਓ। ਸੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਪ੍ਰਵਾਰ, ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਨਾਭੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਿਲਸਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਵੀ ਭਾਈ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਚੁਘਾ ਤੇ ਹੋਰ ਗਦਰੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ। ਬਾਹਰ ਇਕ ਛਿਛੜਿਆਂ ਦਾ ਬਣ ਸੀ ਉਥੇ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਵੀ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਭਾਈ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਚੁਘਾ ਨੂੰ ਇਕ ਬਰਮੀ ਗਵਾਹ ਵੀ ਬਣਵਾ ਕੇ ਦਿਤਾ ਜੋ ਕੇਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ।

ਕੁਛ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਪੁਲਿਸ ਨਾਭਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਮਾਤੀ ਵੀ ਸੀ, ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਗਏ। ਉਹ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬੜੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅਖੀਰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦ ਕਰ ਲਵੋ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸਦੀ ਕਦੋਂ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕਰੋ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ”। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗੇ ਸਿਰਫ ਤੁਹਾਨੂੰ

ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਸਰਾਂ (ਜੰਜ ਘਰ) ਦੇ ਇਕ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਘਰ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਦੋਨੋਂ ਵਕਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਪਚਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਘਰ ਲਈ ਬਜ਼ਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ।

ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਉਥੇ (ਨਾਭੇ) ਆਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ, “ਤੇਰੀ ਮਾਈ (ਦਾਦੀ) ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰੀ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਜਾਵੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹਾਂ”। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਸਰਦਾਰ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ, “ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਐਸੀ ਮੁਸੀਬਤ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਠ ਦੇ ਜਾਣੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸਰਬ-ਲੋਹੀਆ, ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਪੁਚਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਸੇਵਾ ਮੇਰੇ ਵਾਲੀ ਸਾਂਭ ਲਵੇ ਫੇਰ ਮੈਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ”। ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਮੁੜ ਗਏ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਉਹ ਭਾਈ ਹਰਕੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਅਕਾਲ ਗੜ੍ਹ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਸਰਬ-ਲੋਹੀਆ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿਤੀ। ਔਰ ਮੈਂ ਬੇਬੇ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਜੀ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈਕੇ ਗੁਜਰਵਾਲ ਆ ਗਿਆ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਮੈਂ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਜਾਕੇ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਕਰਵਾ ਆਉਨਾਂ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਪਾਠ ਕਰ ਲੈਣਗੇ, ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ ਚਲਾਂਗੇ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਅਨੰਦ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਾ ਆਵਾਂਗੇ”। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਕਲ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਉ। ਪਾਠ ਥੋੜਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਭਾਈ ਵੀ ਪਾਠ ਵਿਚ ਮਦਦ ਦਵੇਗਾ। ਭੋਗ ਪਾਕੇ ਜਾਓ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।

ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਤੇ ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫੁਲਾਂਵਾਲ (ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ) ਜਾਣਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨ ਕੁ ਬਜੇ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਠੇ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮਕਾਨ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਹੈ,

ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਹੈ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪੁਲਿਸ ਹੀ ਪੁਲਿਸ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰ ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਬੰਬ ਫੈਕਟਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਨਾਰੰਗਵਾਲ, ਗੁਜਰਵਾਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਿੰਘ ਜਥੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਸਿੰਘ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਸੀ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਏਸੇ ਰਾਤ ਦਰ-ਬੰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਚਮਿੰਡਾ ਦੀ ਵੀ ਉਸੇ ਰਾਤ ਦਰ-ਬੰਦੀ ਹੋਕੇ ਸਵੇਰੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਸਾਡੇ ਘਰ, ਇਥੇ ਫੁਲਾਂਵਾਲ, ਵੀ ਉਸੇ ਰਾਤ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਇਕ ਸਫਾ-ਜੰਗ, ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਪੁਲਿਸ ਲੈ ਗਈ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਥੇ ਬਠਾ ਲਿਆ। ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਜੰਗਲ-ਪਾਣੀ ਜਾਣ ਦਿਤਾ ਨਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਿਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਬੰਬ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿਤੇ ਸਾਡੇ ਮਾਰਨ ਨਾ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤਕ ਸਾਨੂੰ ਉਥੇ ਬੈਠਾ ਰਖਿਆ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਆਏ ਤਾਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਤਲਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਚਮਿੰਡਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਮੈਂ ਗੁਜਰਵਾਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕੀ, ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵੀ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤਲਾਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਭਾਈ ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰੰਗਵਾਲ, ਜੋ ਚੌੜਾ ਬਜ਼ਾਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਦੁਕਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਨਾ ਆਉਣ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਸਫਾ-ਜੰਗ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਦੇਖ ਕੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਰੰਟ ਗਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਜਾਰੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਮੈਣ ਦੁਆਬੇ ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਅਜ ਉਹ ਖੰਨੇ ਕੋਲ ਮਾਜਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਵੇਰੇ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਹੈ”। ਮੈਂ ਛਪਾਰ (ਅਹਿਮਦ ਗੜ੍ਹ) ਤੋਂ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਮਾਜਰੀ ਭਾਈ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਪੁਛਣ ਲਗੇ ਕਿ ਸੁਣਾਓ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਫੜੇ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਜ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਗੁਜਰਵਾਲ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਕ ਹੌਲਦਾਰ ਤੇ ਸਪਾਹੀ ਆਏ ਤੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ

ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਇਥੇ ਕਿਥੇ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਗਏ ਸੀ”। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਉਹ ਹਰਾਸਤ ਵਿਚੋਂ ਭਜ ਗਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਤੰਦੂਰ ਤੋਂ ਰੋਟੀ ਖਵਾਉਣ ਗਏ ਸੀ”। ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਘਬਰਾਉ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਉਥੇ ਪੁਚਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ”। ਭੋਗ ਪੈ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਸੋ ਮੈਂ ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਨੰਦਪੁਰ ਕਲੋੜ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ ਤਿੰਨੇ ਇਕਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨਾ ਵਗੈਰਾ ਚਕਰ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਕੁਛ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵਖ ਹੋ ਗਏ। ਅਖੀਰ ਸਾਨੂੰ (ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਨੂੰ) ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜਵੱਦੀ ਨੇ ਫੜਾ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਜਥੇ ਵਿਚ ਸਰਬ-ਲੋਹੀਆ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਦਰਅਸਲ ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਦਾ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਲੈ ਆਏ। ਮੁਢਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿਤਾ। ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਥੇ ਬੰਦ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਡਿਊਟੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਆਏ ਦੇਖ ਗਏ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਅਗੇ ਜਾਕੇ ਆਖਣ ਲਗੇ, “ਜੋੜੀ ਜੁੜੀ ਖੜਾਂਵ ਪੁਰਾਣੀ - ਜੋੜੀ ਆ ਗਈ ਹੈ”। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ, “ਸਾਨੂੰ ਅਗੇ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ”।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਰੋਗੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁਛਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵਸੀਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਅਛਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ, ਇਹਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸਿਓ”। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਜੀ ਧੈਰ”। ਫਿਰ ਆਖਣ ਲਗੇ, “ਚਲੋ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਆਉਣਾ ਹੀ ਸੀ”। ਕੁਛ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਲਾਕੇ ਲਾਹੌਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਦੇ ਛੈਣੇ ਬਣ ਗਏ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਤਕ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ “ਧੰਨੁਧੰਨੁਰਾਮਦਾਸਗੁਰੁਜਿਨਿਸਿਰਿਆ ਤਿਨੈਸਵਾਰਿਆ” ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੀ ਲਾਹੌਰ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਪੁਜੇ। ਇਥੇ ਦੁਆਬੇ ਤੇ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮਿਲ ਗਏ। ਅੱਧੇ ਸਿੰਘ ੪ ਨੰਬਰ ਵਾਰਡ ਵਿਚ

ਅਤੇ ਅੱਧੇ ਸਿਆਸਤ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਰਖੇ ਗਏ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਚਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅੰਨ-ਜਲ ਬਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ੨੯ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੧੫ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਮੁਕਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸ਼ੋ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਓਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਜਲ ਛਕਿਆ। ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਤਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੇਵਲ ਜਲ ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ, ਖਾਸ ਕਰ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਸੱਜਣ, ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਛਦੇ, “ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਛਕਦੇ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਚੇਹਰੇ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸੇਰ ਦੁਧ ਰੋਜ਼ ਪੀਂਦੇ ਹੋਵੋ”।

ਕੋਈ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲਿਆ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੋ ਬਸੇ ਉਠ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਜੋ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸੁਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ੬ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤੀ, ੪੫ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤੀ, ੬ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਘਟ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਫਲੇਵਾਲ, ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਮਰ ਕੈਦ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸਜ਼ਾ ਘਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ - ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਬਿਰਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਤੇ ਸਾਡੇ ਨਬਾਲਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕਪੜੇ - ਇਕ ਨਿਕਰ (ਜਾਂਗੀਆ), ਝੱਗੀ (ਕੁੜਤਾ) ਤੇ ਟੋਪੀ - ਪਾਉਣ ਲਈ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲੇ ਕਪੜੇ, ਟੋਪੀ ਤੇ ਨਿਕਰ, ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ੭-੮ ਜਣਿਆਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਚ ਪੂਹ ਕੇ ਲਾਹ ਦਿਤੇ ਤੇ ਮਾਰ ਕੁਟ ਕੇ ਸੁਟ ਗਏ।

੩ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੧੫ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਪਕੀਆਂ ਰਿਬਟਾਂ ਨਾਲ ਲਾਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਰੁਪਾਂ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਬਠਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਫਿਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਇਥੇ ਹੀ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਸਭ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਬੰਦ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਬਾਹਰੋ-ਬਾਹਰ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਲੈ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਦੂਸਰੇ ਪੁਲਿਸ ਗਾਰਡ ਨੇ ਸਾਡਾ ਚਾਰਜ ਲੈ ਲਿਆ

ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਕੌਣ ਕਿਥੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਰਾਤੋਂ ਰਾਤ ਅਸੀਂ ਅੰਬਾਲੇ ਪੁਜ ਗਏ, ਉਥੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ੮ ਜਣੇ, ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਮੇਤ, ਉਤਾਰੇ ਗਏ। ਅੰਬਾਲਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸਾਡਾ ਚਾਰਜ ਲਿਆ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਲ ਪੈਦਲ ਤੌਰ ਲਿਆ। ਬੇੜੀਆਂ ਸਾਡੇ ਪੈਰ ਕਟ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਸੀਂ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਵਾਰੀ ਲਿਆਉ ਤੁਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਧਮਕੀਆ ਦੇਣ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਊ ਸਜ਼ਾ ਵਧ ਜਾਊ। ਅਸੀਂ ਆਖਿਆ, “ਉਮਰ ਕੈਦ ਅਗੇ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਫਾਂਸੀ ਹੀ ਹੈ ਇਕੋ ਦਿਨ ਟੈਂਟਾ ਮੁਕੂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰੁਲਣ ਨਾਲੋਂ। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਤੁਰਨਾ”। ਅਖੀਰ ਉਹਨਾਂ ਗੱਡੀ ਲੈ ਆਂਦੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਜੇਲ੍ਹ ਪੁਜੇ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਆਮ ਕੈਦੀਆਂ ਜਿੰਨੀ ਖੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਕ ਕੋਠੀ ਖਾਲੀ ਛੱਡ ਕੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਲ ਜਾਂ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਕੋਠੀ ਅੱਗੇ ਕਲੀ ਕੀਤਾ ਘੜਾ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਕ ਲਾਲਟੈਣ ਵੀ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ੯ ਤੋਂ ੧੮ ਸੇਰ ਤਕ ਚੱਕੀ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਮਿੰਟ ਲਈ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚਲੇ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਦੋ ਵਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸੋ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਬਿਹਾਰ-ਉੜੀਸਾ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੀ ਕੈਦ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿਤਾ, ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਵੀ ਘਟ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਅਖੀਰ ਉਥੋਂ ਹੀ ਮੇਰੀ ਰਿਹਾਈ ਹੋਈ।

ਧਰਮ-ਰੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਅਸਚਰਜ ਪਰਸੰਗ

- ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਮਾਲਵਾ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਨਾਲ ੧੯੦੯ ਤੋਂ ੧੯੧੪ ਈ. ਤਕ ਬੜਾ ਸੰਬੰਧ ਰਿਹਾ। ਭੁਝੰਗੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪਤਾਹਕ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪ ਆ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ। ਹਰ ਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰਪੁਰਬ ਬੜੀ ਧੂਮਧਾਮ ਨਾਲ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਮੰਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਰਚਾਰ ਭੀ ਹੁੰਦਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੁਝੰਗੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਤਕੜਾ ਜਥਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਸ. ਹਰਿਭਗਤ ਸਿੰਘ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਮੁਕਤਸਰ ਨਿਵਾਸੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧਾਰਮਿਕ ਟੀਚਰ ਅਤੇ ਸੁਪ੍ਰਿੰਡੈਂਟ ਬੋਰਡਿੰਗ ਹਾਊਸ ਪਿੰਡ ਤੁਲਾਵਾਲ, ਪਟਿਆਲਾ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੱਜਣ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਰਚਾਰ ਦੇ ਸਦਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਕਮਾਲਪੁਰਾ, ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਚਮਿੰਡਾ, ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਫੁਲਾਂਵਾਲ ਤਿੰਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਸਕੂਲ ਛੱਡ ਬੈਠੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰ ਗਏ ਸਨ; ਪਰ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਛੱਡ ਹੀ ਗਏ। ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਤੇ ਘਰ ਬਾਰ ਦਾ ਭੀ ਖਿਆਲ ਛੱਡ ਬੈਠੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਬੁਝਾ ਕੇ ਘਰੀਂ ਭੇਜਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਸਤੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸ. ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਨੰਦਪੁਰ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸਕੂਲ ਵਿਚੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਫੇਰ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਸ. ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਗਏ ਤੇ ਉਥੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀ ਐਮ. ਐਸ-ਸੀ ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਆਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਲਗੇ, ਫੇਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਣ ਗਏ। ਓੜਕ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਣ ਕੇ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਏ। ੧੯੫੨ ਤੋਂ ੧੯੫੭ ਤਕ ਲੋਕਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹੇ। ਪਰ ਫੇਰ ਫਰਵਰੀ ੧੯੬੪ ਵਿਚ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਆਪ ਦਾ ਫਾਰਮ ਜਗਾਧਰੀ ਦੇ ਪਾਸ ਪਿੰਡ ਅਮਾਦਲਪੁਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਟੂਕ-ਮਾਤਰ 'ਜੋਤਿ ਵਿਗਾਸ' ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਬੰਦ ਨੰ: ੫੪੨

ਤੋਂ ੬੦੭ ਤਕ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਏਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ੬੬ ਬੰਦਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਤੇ ਧਰਮ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਦਸੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੀ ਹੈ :

੧੯੧੩ ਈ. ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਜਰਵਾਲ ਦੇ ਘਰ ਇਕ-ਚੌਕੜੀ ਬੈਠ ਕੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਰਵਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ। ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸੁਣਨ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੁਸਤਕ ‘ਜੋਤਿ ਵਿਗਾਸ’ ਵਿਚ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਕਾਇਆਂ ਪਲਟ ਗਈ। ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੰਘ-ਸਭੀਆਂ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਭੀ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸਿੰਘ ਸਜਣਾ ਅਤੇ ਗੁਰ-ਮਰਯਾਦਾ ਕਰਨੀ ਇਕ ਓਪਰੀ ਅਤੇ ਅਜੀਬ ਗਲ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਮਨਮਤਿ ਦੇ ਉਲਟ ਮੋਰਚੇ ਲਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਕਰੜੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਸਿੰਘ-ਸਭੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਿੰਘ-ਸਫੀਏ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਬੋਲੀ ਪਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ :

ਜਦੋਂ ਮੁਕ ਗਏ ਘੜੇ ਦੇ ਦਾਣੇ,
ਬਣ ਗਏ ਸਿੰਘ ਸਭੀਏ।

ਸੋ ਇਹਨਾਂ ਭੁਝੰਗੀਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਸਜਣ ਦਾ ਭੀ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀ ਖਾਨਦਾਨੀ ਰੀਤ-ਰਸਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਾਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧੀ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਅਸਲੀ ਗਲ ਸਮਝ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕੱਲੀ ਦਾਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਲਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਫੁਲਾਂਵਾਲ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਸਿਖ ਧਰਮ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਪਹਿਰੇ ਲਾ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਅੰਤਰ-ਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਦਸ ਕੋਹ ਦੀ ਵਿਥ ਪਿੰਡ ਨਾਰੰਗਵਾਲ

ਬੈਠਿਆ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਤਾਂ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਦੇਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੂਹਾਨੀ ਤਾਕਤ ਵਰਤੀ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਉਦਾਲੇ ਕਾਰ ਕੱਢ ਕੇ ਇਸ ਮੰਤਰ ਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ :

ਸੋਰਠਿਮਹਲਾਪ ॥
ਗੁਰਕਾਸਬਦੁਰਖਵਾਰੇ ॥
ਚਉਕੀਚਉਗਿਰਦਹਮਾਰੇ ॥
ਰਾਮਨਾਮਿਮਨੁਲਾਗਾ ॥
ਜਮੁਲਜਾਇਕਰਿਭਾਗਾ ॥੧॥
ਪ੍ਰਭਜੀਤੂਮੇਰੋਸੁਖਦਾਤਾ ॥
ਬੰਧਨਕਾਟਿਕਰੇਮਨੁਨਿਰਮਲੁ
ਪੂਰਨਪੁਰਖੁਬਿਧਾਤਾ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਨਾਨਕਪ੍ਰਭੂਅਬਿਨਾਸੀ ॥
ਤਾਕੀਸੇਵਨਬਿਰਥੀਜਾਸੀ ॥
ਅਨਦਕਰਹਿਤੇਰੇਦਾਸਾ ॥
ਜਪਿਪੂਰਨਹੋਈਆਸਾ ॥੨॥੪॥੬੮॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੬੨੬)

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਲਾ ਵਰਤੀ। ਨਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਹਾਲ ਬੰਦ ਨੰ: ੫੬੦ ਤੋਂ ੫੬੫ ਤਕ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਫੇਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਡੀ ਸੁਰਤ ਸੂਖਮ ਮੰਡਲਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਫੁਲਾਂਵਾਲ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਥੇ ਇਕ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਵਾੜੇ ਵਿਚ ਇਕ ਆਦਮੀ ਸੁਤਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਬਿੜਕ ਸੁਣ ਕੇ ਉਠ ਖਲੋਤਾ ਅਤੇ ਅਸਾਨੂੰ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਅਸਾਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਦਸੋ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਅਸਾਨੂੰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਾਲਤ ਦਸੋ ਅਤੇ ਅਸਾਨੂੰ ਮਿਲਾਓ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਚੌਕੀਦਾਰ ਭੀ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਖਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਰਲਾ (ਝੀਤਾਂ) ਵਿਚੀ ਜੋ ਕੁਝ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਨਾਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੱਗ ਲਾਹੁਣੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੈਜਲ ਦਿਖਾਈ

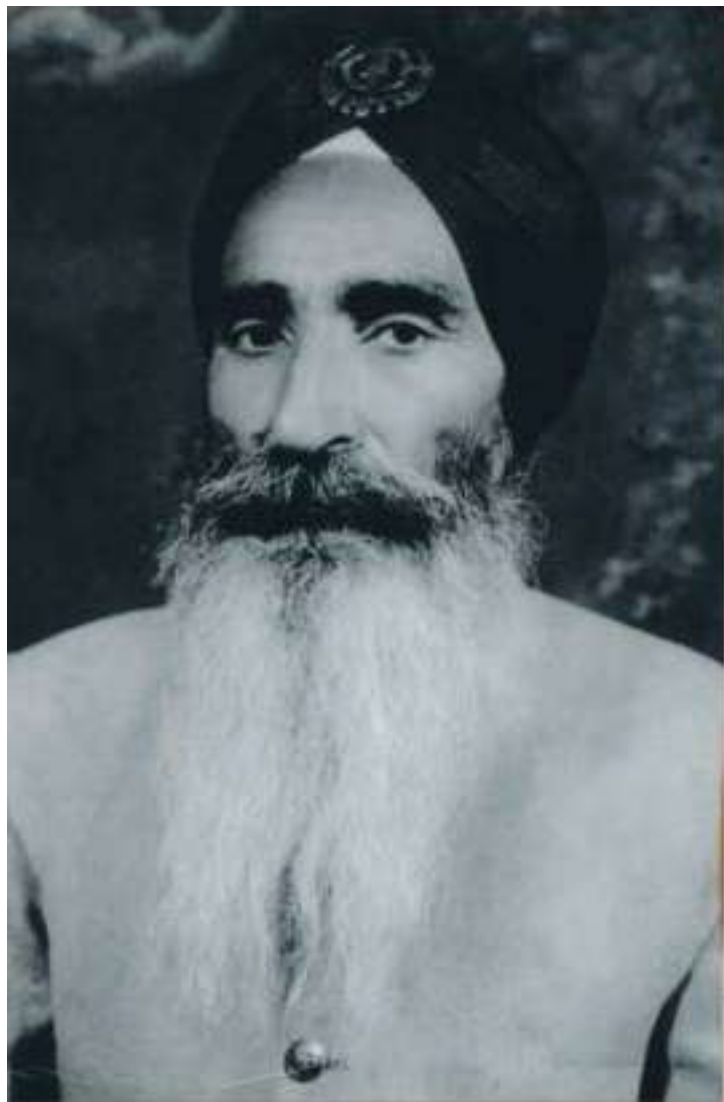
ਦਿਤਾ। ਸਭ ਘਬਰਾ ਕੇ ਠਠੰਬਰ ਗਏ ਅਤੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਾਲ ਨਾ ਵਿੰਗਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਏਦੂੰ ਵਧ ਹੋਰ ਮੈਨੂੰ ਖਬਰ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਆਂਢ ਇਕ ਸਿੰਘ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਹਮਦਰਦ ਸੀ। ਅਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਅਸਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਨਾ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਵਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਖੂਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਚਲ ਕੇ ਬੈਠੋ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਠ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਉਸ ਖੂਹੀ ਉਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਇਹ ਖੂਹੀ ਫੁਲਾਂਵਾਲ ਤੋਂ ਲਗ ਪਗ ਡੇਢ ਮੀਲ ਪਿੰਡ ਦੁੰਗਰੀ ਅਤੇ ਧਾਂਦਰੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਾਹ ਪਰ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਸੱਜਣ ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਆਇਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਬੱਦੀ ਅਤੇ ਧਾਂਦਰੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਗਲਬਾਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਝਗੜਾ ਭੀ ਹੋਇਆ। ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਭਾਂਵੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਾਕਿਆਤ ਸਾਡੇ ਅਖੀਂ ਡਿਠੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਤ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਦਾਸ ਭੀ ਜਬੱਦੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਸਭ ਕਾਰਵਾਈ ਆਪਸ ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਰ ਇਕ ਦੋ ਸੱਜਣਾ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਾਚਾਰ ਜੂਨ ੧੯੧੩ ਈ. ਦੇ ਹਨ। ਉਤਕ ਝਗੜਾ ਨਿਬੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਹ ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ।

ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਹੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਜੋਤਿ ਵਿਗਾਸ’ ਵਿਚ ਛਾਪਣ ਤੋਂ ਰਖ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਟ੍ਰੈਕਟ ‘ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਤੇ ਧਰਮ-ਰੱਖਿਆ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਅਤੇ ਧਰਮ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਅਸਚਰਜ ਵਾਰਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਤਮ ਬਲ ਤੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਕਵਿਤਾ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਜਨਵਰੀ ੧੯੩੦ ਈ. ਵਿਚ ਨਾਗਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਚੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ੨੬੪ ਸਤਰਾਂ ਹਨ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਕਿਤਨਾ ਜਾਨ ਤੋਂ ਭੀ ਪਿਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਖੱਬੇ ਤੋਂ: ਭਾਈ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਖ ਫੌਜੀਆਂ ਨਾਲ

ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਦਰਸ਼ਨ

ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ ਲਿਖਾਰੀ ਤੇ ਸਰਬ ਲੋਹੀਏ ਸਨ। ਆਪ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਨਿਗਰ ਸੇਵਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਕਮਾਈ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕਰਮ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬਲ ਸੀ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ੧੯੧੨ ਈ. ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਭਾਈ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਸੀ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ। ਗੁਜਰਵਾਲ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਇਕੋਰਾਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ। ਏਸ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਬੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਏਸ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਇਹ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਖੜਾ ਖੜਾ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਰੋਈ ਜਾਵੇ।”

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਨ ੧੯੧੪-੧੫ ਦੀ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਉਮਰ ਕੈਦ ਸੁਣਾਈ ਗਈ, ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਅਸਲੀ ਕੌਮੀ ਦਰਦ, ਸਿਖ ਸੇਵਕ, ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ, ਗੁਰਸੇਵਕ, ਖਾਲਸਾ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਦਿ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵੀ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੯੫੪ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਖਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਫੇਰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੫੫ ਵਿਚ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਰਤਨ’ ਹਫ਼ਤੇਵਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਨੇ ੭ ਸਾਲ ਦੇ ਲਗਪਗ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਮਾਇਕ ਲਾਭ ਦੇ ਏਹ ਆਨਰੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

ਗਿਆਨ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਕਵਿਤਾ ਸਰਬਲੋਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਆਪ ਬਾਰੇ

ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਗਿਆਨ ਧਿਆਨੀਏ ਸਿੰਘ ਸੰਵਧਾਨ ਹੋਏ,
ਵਡ ਉਮਾਹ ਜਿਨ ਗਿਆਨ ਰਤਨੋਲਿਆਂ ਦਾ।

ਅਤੇ ਜੋਤਿ ਵਿਗਾਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਬੰਦ ੩੩੨ ਤੋਂ ੩੩੫ ਤਕ ਭਾਈ
ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ ਜੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੰਘਾਂ
ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜਾਗ ਲਗੀ :

ਦੀਪੋਂ ਦੀਪ ਜਗਾਵਨੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰਿ,
ਜੱਥਾ ਪੰਥ ਪਰਵਾਨ ਦੀਪੋਲਿਆਂ ਦਾ।
ਜਗਨ ਜੋਗਿ ਜੀਵਨ ਜੀਉੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਲਿਆਉਣੇ,
ਆਹਰੁ ਸੱਚੜਾ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘੋਲਿਆਂ ਦਾ।

ਪ੍ਰੇਰ ਲਿਆਉਣੇ ਸ਼ਰਨਿ ਸਤਿਸੰਗ ਜੀਉੜੇ,
ਪੁੰਨ ਪੁੰਜ ਉਦਮ ਪ੍ਰੇਰਕੋਲਿਆਂ ਦਾ।
ਆਤਮ ਦਾਨ ਪ੍ਰੀਸ਼ਰਮ ਹੈ ਪੁੰਨ ਵੱਡਾ,
ਧੰਨ ਜਨਮ ਪ੍ਰੀਸ਼ਰਮ ਕਰਨੋਲਿਆਂ ਦਾ । ੩੩੩।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਜੋ ਅਕਿਹ
ਤੇ ਅਗੰਮੀ ਪਿਆਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਹੀ ਅੰਕੂਰ
ਹੈ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ੮੦ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਢਾਈ ਮਹੀਨੇ
ਦੀ ਲੰਬੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ੨੪ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੭੨ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ
ਕਰ ਗਏ।

‘ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ’ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ

– ਸ. ਗੁਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਜਦ ਭੀ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਦੇ ਅਗੋਂ ਜ਼ਿਕਰ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਅਗੋਂ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕੋਈ ਭੀ ਅਜੇਹਾ ਸੱਜਣ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਿਖ ਧਰਮ ਸਬੰਧੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਅਰ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਸਭ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪਰੇਰਨਾ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਐਨੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਪੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕਿ ਏਸ ਪਰੇਰਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਭੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ ਸੀ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ੧੯੧੯ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਏਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਬੰਧੀ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਲੇਖ ਦਿਤੇ। ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਹਫਤੇਵਾਰ ਸੀ। ਸ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਈਸ ਲਾਇਲਪੁਰ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਦੇ ਸਵਾਲ ਸਬੰਧੀ ੧੯੧੪ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਗਿਆਨੀ ਸਰਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜਲੰਧਰ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਏਹਨਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ‘ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਕੀ ਸੋਨੇ ਕੀ ਚਿੜੀਆ’ ਰਖਿਆ ਸੀ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਜੇਹਲੋਂ ਆ ਕੇ ਦੂਜਾ ਕੰਮ ਏਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਉਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸਨ। ਫੇਰ ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰ ਲਿਖ ਭੇਜਦੇ ਰਹਿਣ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਏਹ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਪਬਲੀਸਿਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਮਗਰੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਣੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਏ। ਤੇ ਏਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ੧੯੨੨ ਦੀ ਮਾਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਜੋ ੧੯੩੦ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੈਸਾ ਕਾਗਜ਼ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਉਸ ਪਰ ਪੈਨਸਲ ਨਾਲ ਲਿਖਕੇ ਭੇਜਦੇ ਰਹੇ। ਤੇ ਏਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਢੰਗ ਨਾਲ

ਹੀ ਜੇਹਲੋਂ ਬਾਹਰ ਡਾਕ ਵਿਚ ਪੁਆ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁਹੰਚਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਏਹ ਸਭ ਮਸਾਲਾ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਲਕੇ ਰਖਿਆ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹਥ ਨਹੀਂ ਲਗਣ ਦਿਤਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੈਨਸਲ ਵਾਲੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਹੀ ਉਤਾਰਿਆ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਏਹ ਮਸਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦਿਤਾ। ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਇਆ! ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨ ਪਰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਏਸ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਏਸ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ’ ਰਖਿਆ। ਸਾਰੀ ਪੁਸਤਕ ਵੱਡੀ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਏਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਐਬਟਾਬਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੇ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਿਵੇਂ ਲਗਾ, ਏਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੀ ਛਾਪਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ। ਏਹ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ੧੯੩੬ ਵਿਚ ਬਖਸ਼ੀ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਗਸ਼ਈ ਨੇ ੧੨੫ ਦਮਤੋ ਦੇ ਕੇ ਛਪਵਾਇਆ। ਏਹ ੧੨੫ ਸਫੇ ਦਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੀ ਜੋ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਤੇ ਮੁਫਤ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ।

ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਮਸਾਲੇ ਛਾਪਣ ਵਾਸਤੇ ਮੁੜ ਦੂਜੀ ਨਕਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ਖਤ ਲਿਖਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸੱਜਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਤਨਖਾਹ ਪਰ ਰਖੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਮੇਰੇ ਜੁੰਮੇ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਫੇਰ ਸ. ਸਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਵਾਲਿਆਂ (ਪਿੰਡ ਨਾਰੰਗਵਾਲ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਦੇ ਸ. ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਨਾਰੰਗਵਾਲ (ਆਰਫ ਵਾਲਿਆਂ) ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਮਸਾਲਾ ਛਾਪਣ ਲਈ ਮਾਇਆ ਲਿਆ ਕੇ ਪੁਸਤਕ ਫੰਡ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੧੯੩੬ ਵਿਚ ‘ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ’ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ ਇਕੱਠਾ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ।

ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਛਪਾ ਗਿਆ !

– ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਅਜ ਤੋਂ ਇਕਾਸੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ,
ਜਿਹੜਾ ਏਸ ਘਰ ਵਿਚ ਜੰਮ ਰੋਣਕਾਂ ਵਧਾ ਗਿਆ।
ਜੰਮ ਪਲ ਵਿਦਿਆ ਵਿਸ਼ਾਲ ਧਨ ਖੱਟ ਕੇ ਤੇ,
ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਧਨੀ ਹੋ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭਾ ਗਿਆ।
ਆਪਣੀ ਗੰਭੀਰ ਧੀਰ ਬਿਰਤੀ ਅਧੀਨ ਵੀਰ,
ਮਾਲਵਾ ਸਕੂਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਛਾ ਗਿਆ।
ਵੀਰ ਰਣਧੀਰ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਕੱਢ ‘ਸਾਥੀ’
ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਛਪਾ ਗਿਆ।

ਵੀਰ ਰਣਧੀਰ ਦੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ,
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ‘ਚ ਹਿਰਦਾ ਵਿਛਾ ਗਿਆ।
ਮੇਰੇ ਜੇਹੇ ਕਈ ਅਨਮੱਤੀਆਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਤੇ,
ਬੂਹਾ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦਾ ਦਿਖਾ ਗਿਆ।
“ਚਮਿੰਡਿਆਂ ਦੇ ਜੱਟਾ! ਦੱਸ ਕਦੋਂ ਸਿੰਘ ਸਜਣਾ ਏ”
ਬੋਲ ਕੇ ਇਹ ਬੋਲ, ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੇਚੇ ਪਾ ਗਿਆ।
ਵੀਰ ਰਣਧੀਰ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਕੱਢ ‘ਸਾਥੀ’
ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਛਪਾ ਗਿਆ।

ਬਾਣੀ ਦਾ ਤਾਂ ਨੇਮ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਿਲ ਧੱਸਿਆ ਸੀ,
ਸੀਰ ਦੇਸ਼-ਭਗਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਰਲਾ ਗਿਆ।
ਖੇਡਾਂ ਜੋ ਅਗੰਮ ਦੀਆਂ, ਤੁੱਠੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀਆਂ,
ਪ੍ਰੇਮ-ਪੇਚਿਆਂ ‘ਚ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਾ ਗਿਆ।
ਹਾਕਮਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਡਰ, ਰਖੀਆਂ ਸੰਭਾਲ ਕਰ,
ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਹਟ ਸੱਟ ਰਿਜ਼ਕੀ ਭੀ ਖਾ ਗਿਆ।
ਵੀਰ ਰਣਧੀਰ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਕੱਢ ‘ਸਾਥੀ’
ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਛਪਾ ਗਿਆ।

ਏਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ,
 ਚਾਲੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲੇਖ ਲਿਖਵਾ ਗਿਆ।
 ਏਸ ਦਾ ਏਹ ਕੰਮ ਗਿਆ ਨਿਭ ਨਾਲ ਦੰਮ ਭਾਈ,
 ਗੁਰੂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਲਈ ਰਾਹ ਜੋ ਬਣਾ ਗਿਆ।
 ਵੀਰ ਰਣਧੀਰ ਜੀ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ,
 ਕੰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਛਪਣ ਛਪਾਉਣ ਦਾ ਨਿਭਾ ਗਿਆ।
 ਵੀਰ ਰਣਧੀਰ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਕੱਢ 'ਸਾਥੀ'
 ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਛਪਾ ਗਿਆ।

'ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ'* ਨਾਮੇ ਪੁਸਤਕ ਛਾਪ ਕੇ ਤੇ,
 ਰਾਜਸੀ ਦਿਮਾਗਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੀਰ ਸਰਚਾ ਗਿਆ।
 ਵੀਰ ਕਰਤਾਰ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਉਲੀਕ ਕੇ,
 ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਲਗਨ ਦੀ ਇੱਛਿਆ ਟਿਕਾ ਗਿਆ।
 ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕੌਮ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰ,
 ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਅਜੇ ਅਣ-ਛਪਿਆ ਟਿਕਾ ਗਿਆ।
 ਵੀਰ ਰਣਧੀਰ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਕੱਢ 'ਸਾਥੀ'
 ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਛਪਾ ਗਿਆ।

ਵੀਰ ਰਣਧੀਰ ਜੀ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਚੋਂ,
 ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਧਿਆਈ ਜਿਹੜੀ ਸੇਵਾ ਹਥਿਆ ਗਿਆ।
 ਨਿੱਜੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਤੇ ਔਕੜਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ,
 ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੋੜ ਏਸ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਗਿਆ।
 ਕਾਠ ਸੰਗ ਲੱਗ ਕੇ ਤੇ ਲੋਹਾ ਜਿਕ੍ਹੰ ਤਰਦਾ ਏ,
 ਮੇਰੀ ਭੀ ਨਿਗੂਣੀ ਜਾਨ ਨਾਲ ਚਿਪਕਾ ਗਿਆ।
 ਵੀਰ ਰਣਧੀਰ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਕੱਢ 'ਸਾਥੀ'
 ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਛਪਾ ਗਿਆ।

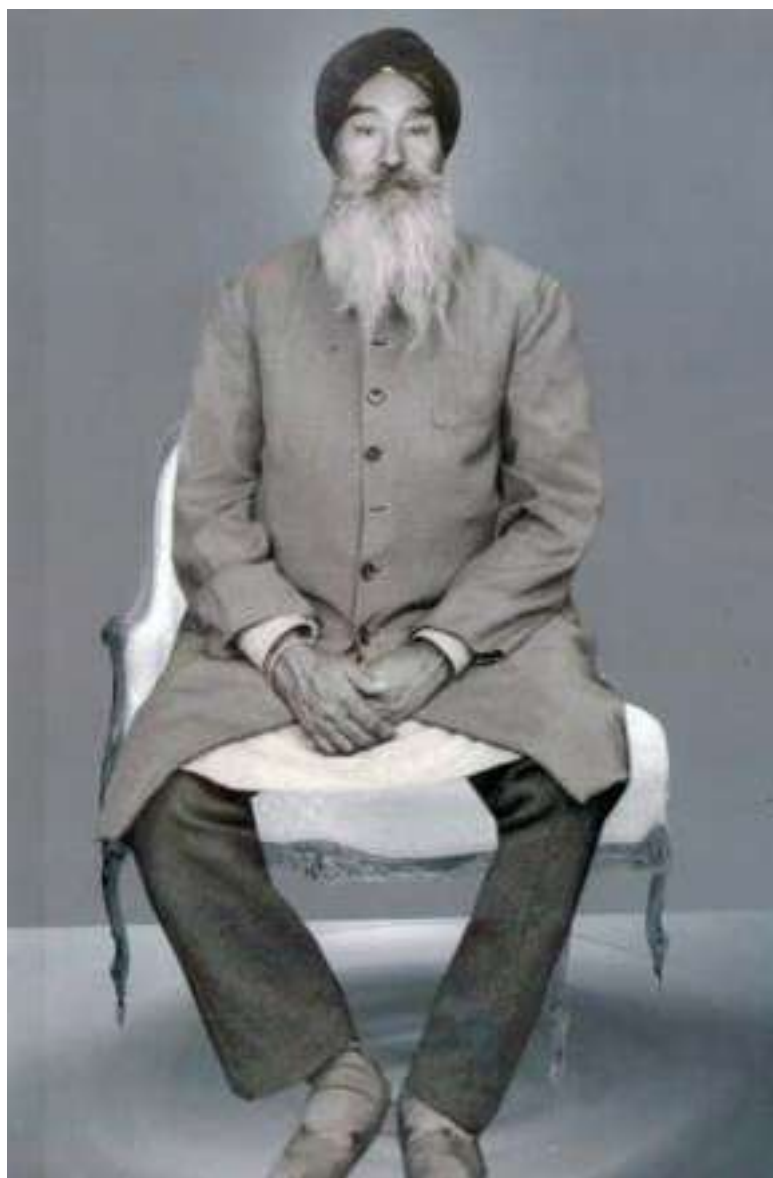
* ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਏਹ ਇਕ ਬੜੀ ਵਾਕਫੀ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਦਰ ਲਹਿਰ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ, ਬਬਰ ਲਹਿਰ, ਆਦਿ ਸਬੰਧੀ ਠੀਕ ਠੀਕ ਮਿਤੀਆਂ ਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਸਮੇਤ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਵੀਰ ਰਣਧੀਰ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਯਾਦ ਪੁਸਤਕਾਂ ਚ,
 ਦੇਸ਼ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦਰਸਾ ਗਿਆ।
 ਆਪ ਪਾ ਨਜ਼ਾਤ ਗਿਆ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਧੰਦਿਆਂ ਤੋਂ,
 ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਸਾਥੀ ਅੱਧ ਵਿਚ ਲਟਕਾ ਗਿਆ।
 ਸਾਕ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਤੇ ਮਿਤਰ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ,
 ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਫਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਗਜਾ ਗਿਆ।
 ਵੀਰ ਰਣਧੀਰ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਕੱਢ 'ਸਾਥੀ'
 ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਛਪਾ ਗਿਆ !

(ਨੋਟ: ਏਹ ਕਵਿਤਾ ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ, ੨੯ ਅਕਤੂਬਰ
 ੧੯੭੨ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਵਜੋਂ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਸੀ।)

ਸ. ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ
 ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਦਾਹੜਾ ਗੋਡਿਆਂ ਤਕ ਲੰਮਾ ਸੀ। ਆਪ ਨੂੰ ਲੰਮੇ
 ਦਾਹੜੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਆਪ ੨ ਜੁਲਾਈ ੧੯੨੭ ਈ. ਨੂੰ
 ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਸਨ।

ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

- ਪ੍ਰਿ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜ੍ਹਦੀ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਸਿਖੀ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੧ ਨਵੰਬਰ ੧੯੦੦ ਈ. ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਬੜ੍ਹਦੀ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਨੇ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਟੀਚਿੰਗ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਜੇ.ਏ.ਵੀ. ਦਾ ਕੋਰਸ ਕਰਕੇ, ੧੯੨੫ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਗੁਰੂ ਸਰ ਸੁਧਾਰ ਵਿਚ ਟੀਚਰ ਲਗ ਗਏ। ਜਿਥੇ ਆਪ ਨੇ ੧੯੨੫ ਤੋਂ ੧੯੩੭ ਤਕ ਅਤੇ ਫਿਰ ੧੯੪੦ ਤੋਂ ੫੯ ਤਕ ੩੧ ਸਾਲ ਸਰਵਿਸ ਕੀਤੀ। ੧੯੩੭ ਤੋਂ ੪੦ ਤਕ ਆਪ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤਰਨਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਬੜ੍ਹਦੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂਸਰ ਸੁਧਾਰ ੧੬ ਕੀਲੋਮੀਟਰ ਪੈਂਡਾ ਹੈ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਆਪ ਨੇ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਉਣਾ। ਤੁਰਨ ਲਗਿਆ ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਆਰੰਭ ਕਰ ਲੈਣਾ ਅਤ ਸਕੂਲ ਅੱਪੜਨ ਤਕ ਇਕ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦੇਣਾ, ਏਹ ਆਪ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨੇਮ ਸੀ।

ਆਪ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੈਰ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹੀ ਮੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਲੀਆਂ ਝੰਗਾਂ ਭੀ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਤ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਉੱਪਰਲਾ ਸਾਰਾ ਧੜ ਭਰਵਾਂ ਸੀ। ਸੋਹਣੇ ਸਜੀਲੇ ਦੀਦਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਵਿਖੇ ਆਪ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਮਾਲ ਅਫਸਰ, ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਉਠਿਆ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਦਸ ਦਿਤਾ ਕਿ ਲੜਕਾ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਲੱਤਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰਸਿਖ ਭੀ ਧੰਨ ਸਨ, ਜਿੰਨਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਦ-ਪਦਵੀ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁਮਾਨ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਗੁਣਵਾਨ ਸਿਖ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਬੱਚੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰਸਿਖ ਸ਼ਕਲਾਂ-ਸੁਰਤਾਂ, ਧਨ-ਦੌਲਤਾਂ, ਜਾਤਾਂ-ਪਾਤਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਕੇਵਲ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ

ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂਸਰ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੀ ਇਕ ਗਲ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਅੰਦਰ ਇਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੀ। ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਇਕ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲ ਦੇ ਇਤਨੇ ਪੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਉਹ ਆਪ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਉਹ ਇਹ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਭੀ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਭੈ ਭਾਵਨੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਟਾਫ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਏਹ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਆਪ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ੧੯੩੨ ਈ. ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੧੯੩੩ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਆਪ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਕਟ ਸਬੰਧ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਉਹਨਾਂ ਆਪ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਮਾਲ ਅਫਸਰ ਦੀ ਲੜਕੀ ਬੀਬੀ ਸ਼ਰਨ ਕੌਰ ਜੀ ਨਾਲ ਕਰਵਾਇਆ। ਏਹ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਏਹ ਭੀ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਕੋਈ-ਕੋਈ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਏਹ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਜਿੰਮੇ ਲੈ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਖਰੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਸ਼ਖਤ ਕਰਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਣਾ, ਨਾਲ ਹਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਲਿਖਣਾ। ਗੁਰਮਤਿ ਮੰਡਨ ਮਨਮਤਿ ਖੰਡਨ ਪੁਸਤਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੋਲ ਕੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖਵਾਈ ਸੀ। ਇਉਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ੧੯੩੩ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਆਰੰਭ ਕੇ ਸਾਡੇ ਤਕ ਵਰਤਮਾਨ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਪੁੰਹਚਾਣ ਲਈ ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਆਪ ਨੇ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਭੀ ਰਚੀਆਂ : ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰਜ ਰਤਨ ਅਤੇ ਸੁੰਢੇ ਘਰ ਕਾ ਪਾਹੁਣਾ। ਆਪ ਨੇ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ “ਦੀ ਲਾਈਨ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ” ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ੧੯੬੪ ਤਕ ਉਹ ਪ੍ਰੈਸ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਆਪ ਜੀ ਲੜੀਵਾਰ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੇ ਇਕ ਰਸੀਲੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਲਗਪਗ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕੀਰਤਨ ਬੜੇ ਰਸੀਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਕਰਕੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਬੜੇ ਰਸੀਲੇ ਪਾਠੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਭੀ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਵੀ ਭਰਦੇ ਹੁੰਦੇ। ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਕਲਮੀ ਚਿੱਤਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਕ ਚੌਂਕੜੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਰਵਨ ਕੀਤਾ। ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਇਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਚੌਂਕੜੇ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਰਵਨ ਕਰਨ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਾਰਸ ਕਲਾ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਅਜਕਲ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਭਾਗ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਟਾਵੇਂ-ਟਾਵੇਂ ਹੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸੀਏ ਭੀ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਗਏ ਹਨ।

ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਾਰਚ ੧੯੫੯ ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਲਾਹੇ ਲਈ ‘ਮਾਸਿਕ ਰੈਣਸਬਾਈ’ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮਾਸਟਰ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਮਾਸਿਕ ਰੈਣ ਸਬਾਈਆਂ ਨੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਇਹ ਰੈਣਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਤੇ ਸਦਾ ਖੇੜਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦੀ ਰੌਂ ਚਲਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ। ਆਪ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

(ਨੋਟ : ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ੩ ਜੁਲਾਈ ੧੯੬੪ ਨੂੰ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ, ਬੀਬੀ ਸ਼ਰਨ ਕੌਰ ਜੀ ੧੪ ਨਵੰਬਰ ੧੯੭੦ ਨੂੰ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ!

— ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਸ. ਬਗਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇਵਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਮਮੂਲੀ ਸਿਆਣੂ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਆਮ ਆਵਾਜਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਮਹਿਮਾ ਸ਼ਾਹੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਤ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਗਰ ਰਕਬੇ ਦੇ ਰੋਹੀ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬੱਧੀ ਜਾਕੇ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਠਹਿਰਦੇ ਅਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਲਾਹੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮੰਤਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਇੱਕਲੇ-ਇੱਕਲੇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਵਾਉਣ ਦੀ ਪਰਪਾਟੀ ਪੈ ਚਲੀ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਕਈ ਵਾਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਭੀ ਹੋਈ। ਆਖਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲ ਦੇ ਕਾਇਲ ਹੋ ਕੇ ਬਕਾਇਦਾ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਰਵਾਣ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹਿਸ ਮਬਾਹਸੇ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੌਂਕ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਲਫ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਦੇ ਬੜੇ ਦਾਉ ਪੇਚ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਅਤ-ਤੀਖਣ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਠ ਕੀਤਾ ਮਸਾਲਾ ਮੁੱਕਣ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਂਦਾ। ਆਪ ਅਵੱਲ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਕਵੀ ਸਨ। ਜਿਤਨੀ ਕਵਿਤਾ ਰਚਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਕੰਠ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਬੜੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ। ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਬਣਾਇਆ। ਆਪ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਨਿਰਗੁਣ ਪੂਜਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਨ। ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਕਾਇਲ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚੀ ਕਵਿਤਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਬਾਰੇ ਦ੍ਰਿੜ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਹੈ :

ਚੜ੍ਹਦੇ ਜੇਠ ਮਹੀਨਾ ਤਪਿਆ, ਝੂਠਿਆਂ ਧੰਧਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਖਪਿਆ।

ਨਾ ਤੈਂ ਨਾਮ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਪਿਆ, ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦਾ॥

ਬੰਦਾ ਕਰੇ ਕੂੜੀਆਂ ਆਸਾਂ, ਇਕ ਦਿਨ ਹੋਣਾ ਮੜ੍ਹੀਏਂ ਬਾਸਾ।

ਇਹੁ ਤੂੰਨ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਤਾਸਾ, ਮੜ੍ਹਿਆ ਚੰਮ ਦਾ॥

ਜਗ ਦੇ ਵਿਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸੇਵੇਂ, ਨਾ ਤੂੰ ਨਾਮ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲੇਵੇਂ।

ਹੱਥੋਂ ਫੜਿਆ ਨੂੰ ਛਡਿ ਦੇਵੇ, ਉਡ ਦੀਆਂ ਥੰਮ੍ਹ ਦਾ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ !

- ਸ. ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਘੋਖ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਐਵੇਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੀ ਲੰਬੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਦਾਰੇ ਕਰਕੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਅਠੋ ਪਹਿਰ ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਖੀਵੇ ਅਤੇ ਅਲਬੇਲੇ ਛੈਲ ਛਬੀਲੇ ਅਨਿਕ ਤਰੰਗੀ ਨਿਰਬਾਣ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਗੜ੍ਹਚ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪ ਲਗਾਤਾਰ ਕਈ-ਕਈ ਪਹਿਰ, ਇਕੋ ਟੱਕ ਅਤੇ ਇਕੋ ਰਸ ਵਿਚ, ਚੌਂਕੜਾ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰਖਣ ਦੇ ਅਭਿਆਸੀ ਸਨ। ਇਹ ਸਭ ਬਰਕਤ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਨ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਚਕਾ ਚੌਂਦ ਚਾਨਣਾ ਕਰਦੀ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਲੂੰ ਲੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਗੜ੍ਹਦ ਸੀ।

ਖੱਬੇ ਤੋਂ (ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ): ਅਣਪਛਾਤੇ, ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਫਲੇਵਾਲ), ਨਿਹੰਗ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਬੋਪਾਰਾਇ), ਅਣਪਛਾਤੇ, ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਬੜੂੰਦੀ)

ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾ. ਸਾ. ਭਾ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ

੧੯੪੭ ਈ. ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

੧੯੬੩ ਈ. ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ
ਤਾਬੇ ਸੱਜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਬੈਠੇ : ਬੀਬੀ ਸ਼ਰਨ ਕੌਰ ਜੀ (ਸੁਪਤਨੀ ਮਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਜੀ) ਅਤੇ ਗਿ. ਅਮਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪਿੱਛੇ ਖੜੇ, ਖੱਬੇ ਤੋਂ : ਬੀਬੀ ਹਰਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਭੁਝੰਗੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ,
ਬੀਬੀ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ, ਭੁਝੰਗੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਜਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਦਰਸ਼ਨ

ਬਾਬੂ ਮਲ ਸਿੰਘ
ਚੇਅਰਮੈਨ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥

ਤਰਨ ਤਾਰਨ
ਪਲਾਜ਼ੇਰ ਰੋਡ
ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਲਿਮਟਿਡ

ਵੀਥ 22. 4. ੧੯6੦

ਮੈਂ ਪਦਮ ਪ੍ਰਦਾਨਪੁਰ - ੫੨ ਜੀਵਨ -
ਮੇਰੇ (ਤਰੇ ਕਸ ਨੇ- ੧੫ ਨੇ- ਬੀਜੋਗਾ ਨਧੇਪ- ੧੫-
ਦੁਰਦੁਖ ਪੰਥ (ਸਹਾਯੀ ੫- ੧੫) ਮਾਸਕ ਰੋਸਦਿਰਸਿੰਘ ਜੀ
ਦੇਇਨਾ ਜੋੜ- ਰਨ ਮਾਸ ਰਨ ਬਦਿਨਾ ਨਖੇ ੧੦ ਭੀ
ਪਦਿਸੁਤ ਜੀ ੧੫ ਖਾਨਸਾ ਪਦਿਸੁਤ ਜੀ ੧੫ ਪਾਨਸਾ ਰੋੜੇ
- ੫੫ ੨ ੨੨੨ ੧੫ ੫੫ ੧੫ ੫੫ ੧੫ ੫੫ ੧੫

ਬਾਬੂ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਮਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ

ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਨੇਹੜਾ !

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹਰਿਕੀਰਤਿਸਾਧਸੰਗਤਿਹੈਸਿਰਿਕਰਮਨਕੈਕਰਮਾ ॥

ਦੇ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੀ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਮਤਿ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਿਸਥਿਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਾਜੀ ਨਿਵਾਜੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੁਨਣ ਦੇ ਤੁਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨਾ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਹੁਕਮ ਹੈ :

ਨਿਰਬਾਣਕੀਰਤਨੁਗਾਵਹੁਕਰਤੇਕਾਨਿਮਖਸਿਮਰਤਜਿਤੁਛੁਟੈ ॥੧॥

ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਨਗਰਾਂ ਵਿਖੇ ਘਾਟ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਿਆਂ ਜਥੇ ਦੇ ਕਈ ਕੁ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਤਰਹ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਭੀ ਘਟੋ ਘਟ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਤੌਰਾ ਤੌਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚਿ ਲਿਐਣ ਤੇ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸੱਜਣ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇ ਉਹ ਬਚਨ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਸਿਵਾਏ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤਾਰੀਖ ਦੇ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਤੋਂ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ।

ਦਾਸ: ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਮਾਸਟਰ)

ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਥੇ ਦਾ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਨੂੰ ‘ਮਸਤਾਨਾ ਜੀ’ ਕਹਿ ਕੇ ਸੱਦਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮੇਲ ੧੯੩੨ ਈ. ਵਿਚ ਡਾ. ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਡਾ. ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਉਚੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਭਰਾ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ, ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭਤੀਜੀ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ। ਏਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮਾਈਆਂ ਦੇ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੌਤਕ ਭਾਈ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਕਿੰਤ ਕੀਤੇ ਹਨ :

“ਬਾਬਾ ਜੀ ੧੯੫੪-੫੫ ਦੌਰਾਨ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਲਾਗੇ ਬਹਿਲੋਲਪੁਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬਾਪੂ ਸੁਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਹੜੇ ਡਾ. ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਾਸੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਾਥੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਮਸਾਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਮੀਲ ਪਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਹਬਲਤਾ ਹੋਈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰ ਤਾਂਘ ਲੈ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਵਹਿਣ ਚ ਠੱਲ੍ਹ ਪਏ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਐਸੀ ਕਲਾ ਵਰਤੀ ਕਿ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਘੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਲੋਚਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾਇਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਲਾਗੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਇਥੇ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ‘ਸਿਖ’ ਕੌਣ ਆ ਗਿਆ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੁਰੰਤ ਫੌਜ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ। ਫੌਜ ਵਲੋਂ ਭਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਕੋਟ ਲੱਖਪੱਤ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਮੁਤੱਸਬੀ ਕੈਦੀ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਘੜੀ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸਿਖ ਕੋਲੋਂ ਜੇਕਰ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਭੇਦ ਖੁਲ੍ਹਵਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ,

ਇਹ ਆਪਣੇ ਜਾਸੂਸ ਜਾਂ ਤਸਕਰ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸੱਚ ਦਸ ਦੇਵੇਗਾ।
 ੬-੭ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ
 ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਸਿਖੀ ਕੇਸਾਂ-ਸੁਆਸਾਂ ਸੰਗ ਨਿਭਾਉਣ
 ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਅਜਿਹਾ ਚਮਤਕਾਰ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਭਾਈ
 ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੇਸ ਤਾਂਬੇ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਕਤਲ ਨਾ ਹੋਏ। ਭਾਈ
 ਸਾਹਿਬ ਦਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
 ਹੋਇਆ, ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਲੋਹਮਈ ਕਵਚ ਬਣ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ,
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ
 ਜੀ, ਡਾ. ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਸਨ। ਇਸ ਅਦਭੁੱਤ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ
 ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀ ਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਭਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਭੈਅ ਖਾਣ ਲਗੇ
 ਅਤੇ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਜ਼ਾਹਰ ਪੀਰ’ ਆਖ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣ ਲਗੇ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਇਧਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ
 ਭਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ
 ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਚਾਰਾਜ਼ੋਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
 ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਭਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕੇਸ ਲੜਣ ਲਈ ਇਕ
 ਵਕੀਲ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ। ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ
 ਦੀ ਸੁਰਤ ਪਛਾਣ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਚਲਾਨ ਪੇਸ਼
 ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਧਾ-ਸਾਦਾ ਸਿਖ ਆਪਣੇ ਪੀਰ
 (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ) ਦੀ ਕਬਰ ਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਦੀਵਾ ਜਗਾਉਣ
 ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਹੱਦ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ। ਪਰ ਇਸੇ
 ਦੌਰਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲ ਪਏ ਕਿ “ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਿਨੇ ਆਇਆ ਸੀ।” ਇਹ
 ਸੁਣ ਕੇ ਵਕੀਲ ਜੱਜ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ
 ਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੱਜ
 ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ
 ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਅਤੇ
 ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਅੰਬੇਮਾਜਰੇ ਰਹਿਣ ਲਗੇ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਨ ੧੯੫੫-੫੬ ਦੀ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰੀ ਘਟਨਾ ਭਾਈ
 ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਅੰਬੇਮਾਜਰਾ ਵਿਖੇ
 ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਛੰਨੂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਨਾਮ
 ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
 ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ

ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਚਰਨਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਵਾਈ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੁਟਾਈ ਕਰਨ ਤੇ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਥੜ੍ਹਾ ਅਤੇ ਦੋ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ, ਉਥੇ ਅਜ ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਬਾਪੂ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਇੰਨੇ ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਕ, ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਅਤੇ ਭਜਨੀਕ ਸਨ ਕਿ ਸਾਰੀ-ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਰੈਣਿ ਸਬਾਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਨਿਮਰਤਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਵੀ ਪੱਕੇ ਸਨ। ੧੯੪੦-੫੦ ਦੌਰਾਨ ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪ ਮੰਡੀ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਗਏ। ਮਾ. ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਣ ਲਗੇ, “ਪੰਥ ਤੇ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।” ਭਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕਦਮ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚੋਂ ਉਠੇ ਅਤੇ ਸਟੇਜ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਖਣ ਲਗੇ, “ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਭੀੜ ਬਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਇਹ ਖਤਰਾ ਸਿਰਫ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਪੰਥ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆ ਤਕ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ।”

ਬਾਬਾ ਜੀ ੮ ਮਈ ੨੦੧੩ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਵਕਤ ਆਪ ਦੀ ਉਮਰ ੧੧੪ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਤਿਮ ਦਰਸ਼ਨ

ਬੀਬੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਜੀ

- ਮਾਸਟਰ ਕੁੰਦਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਵਾਸੀ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਇਕੋ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨਹਿਰੀਏ ਵੀਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਹੀ ਬੱਚੇ ਸਨ - ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਜੀ। ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧੯੪੨ ਈ. ਵਿਚ ਜਪਾਨ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵੇਲੇ ਬਰਮਾ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਬੀਬੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਲਾਗੇ ਪਿੰਡ ਠਰੂ ਵਿਖੇ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਬੱਚੀਆਂ ਹੀ ਹਨ, ਬੱਚਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਬੱਚੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ ੨੦-੨੫ ਸਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਲੰਗਰ ਦੀ ਅਤੁੱਟ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਬਿਬੇਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਅਤੇ ਸਰਬਲੋਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਦੁੱਧ ਚੋ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ 'ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ' ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋਨੋਂ ਭੈਣ ਭਾਈ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਤਾੜ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੀਆਂ ਵਿਛੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰੂਹਾਂ ਹਨ।

ਇਕ ਵੇਰ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਜੁੜਿਆ। ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਪਾਤਰਤਾ ਬੜੀ ਉਚੇਰੀ ਟੀਸੀ ਤਾਈਂ ਅਪੜ ਚੁਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਭੀ ਘਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤਕੜੀ ਲਿਵ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜਹਾਜ਼ੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਅਜੇ ਜਹਾਜ਼ੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਿਛੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਪਿਛੋਂ ਬੀਬੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ

ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਕਾਗੋਂ ਹੰਸ ਬਨਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਹੰਸ-ਅਵਤੰਸੀ-ਉਡਾਰੀਆਂ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਰਬ-ਗੁਣਾਂ, ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਣਾਂ ਸੁਪਾਤਰ ਭੈਣ ਬਾਹਰਵਾਰ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਝੂਮ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬੈਠੀ ਨੂੰ ਹੀ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੰਸ ਵੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਡਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਚ-ਅਮਰ-ਅਟਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਹਨ। ਆਹ, ਉਹ ਵੇਲਾ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਭਲਾ ਸੰਜੋਗੜਾ ਆਪਣੀ ਢੁਕਣੀ ਨੇੜੇ ਹੀ ਢੁਕ ਗਿਆ ਕਿ ਵੀਰ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਅਧਿਅਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਅੰਦਰਵਾਰ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਅਗੇ ਦੁਇ ਕਰ ਜੋੜ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਅਭਿਲਾਖਾ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਤ ਹੋਇਆ ਵਿਹਾ ਸੀ। ... ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਅਖੀਆਂ ਟਟਾਰੇ ਲਗ ਗਈਆਂ, ਸੁਰਤੀ ਇਕ-ਦਮ ਗਗਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਖੇਲੀ। ਨਾਮ ਦਾ ਖੰਡਾ ਅਜਿਹਾ ਖੜਕਿਆ ਕਿ “ਗੁਰਮੁਖਿਰੋਮਿਰੋਮਿਹਰਿਧਿਆਵੈ” ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਂਗੇ ਪਾਂਗ ਬੜ ਗਿਆ।

...ਜਦ ਵੀਰ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਅੰਦਰ ਵਿਸਮਾਦ-ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਭੈਣ ਨੰਦ ਕੌਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਦੇ ਹੀ ਨੈਣ ਜੁੜ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਨਾਮ ਦਾ ਖੰਡਾ ਖੜਕਣ ਲਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਪੁਜ ਕੇ ਪੁਜਯ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵੀਰ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਵਾਇਰਲੈੱਸ ਤਾਰਾਂ ਵੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਦੀ ਨਿਮਾਨਤੀ ਜਿੰਦਤੀ ਅੰਦਰ ਫਿਰ ਗਈਆਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਮੰਡਲੀ-ਖੰਡ ਅੰਦਰਲਾ ਸਾਰਾ ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਗੁਪਤੋ ਗੁਪਤੀ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਚਲੇ ਆਉਣ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵਾਲਾ ਪੁਰਵਾ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਬਝਿਆ ਆਇਆ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰੀ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ-ਦਮ ਇਸ ਇਕੋ ਉਮਾਹੇ ਦੀ ਤਾਰ ਫਿਰ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਨਵ-ਜਨਮੇ ਵੀਰ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨੌਬਹਾਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਬਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਦੀ ਬਿਸਮਨ ਬਿਸਮਾਦੀ ਅਰਸ਼ਾਂ ਕੁਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀਦਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਦੀ ਹੋਈ ਗਸ਼ ਖਾ ਕੇ ਡਿਗ ਪਈ। ਬੀਬੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਧੜਮ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਡਿਗੀ ਤੇ ਡਿਗਣ ਸਾਰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਨਾ ਆਈ। ਆਖਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ, ਪਰ ਵੀਰ ਕਈ ਘੰਟੇ ਰਸ-ਸਥਿਤ-ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹੇ। ਅੰਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਾ ਕੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ।

ਬੀਬੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤਕ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਰਹਿ ਕੇ, ਸਮਾਗਮਾਂ ਸਮੇਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅੰਤ ੬ ਦਸੰਬਰ ੧੯੮੪ ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰੀ ਪਧਾਰ ਗਏ।

ਬੀਬੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਜੀ

ਬੀਬੀ ਨੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਵੀਰ ਜੀ, ਡਾ. ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹਾਲ 'ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ' ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਨਾਮ ਕਮਾਈਆਂ ਵਿਚ ਗੜ੍ਹਚ, ਪਰਮ ਉੱਚ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਗੁਰਸਿਖ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਨ ੧੯੧੦ ਈ. ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਨਰੈਣ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਰਤ ਵਿਰਤ ਵਾਲੇ ਪੂਰਨ ਰਹਿਤਵਾਨ ਗੁਰਸਿਖ ਸਨ। ਦਸਵੰਧ ਗੁਰੂ ਲੇਖੇ ਲਾਂਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਭੁਝੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸਿਖਾਇਆ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਉਤਮ ਸੰਗਤ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਏ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਬਣ ਗਏ। ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਸਿਦਕ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣ ਗਈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਅਜੇ ਆਪ ਯੁਵਾ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ੧੯੩੬ ਈ. ਵਿਚ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ :

“ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਵੀਰ ਸਿਰੀ ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਸਨ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਜੇ ਨਵ-ਯੁਵਕ ਅਨਦਾੜੀਏ ਨੇਨਿਹਾਲ ਹੀ ਸਨ। ਇਹ ਅਸਾਡੀ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਵੀਰ ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਵਾਲੀ ਗੰਢ ਪਈ, ਅਤੇ ਐਸੀ ਪਈ ਕਿ ਅਜ ਤਕ ਪਈ ਹੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਵੀਰ ਦੇ ਘਟ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸੰਬੰਧੀ ਅਥਾਹ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਪ੍ਰੀਤ ਸੁਲਗ ਰਹੀ ਸੀ।”

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਪੁੰਨ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ, ਕੀਰਤਨੀਏ, ਅਤੇ ਅਭਿਆਸੀ ਗੁਰਸਿਖ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਿਤਨੇਮ ਵਿਚ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਸੁਖਮਨਾ ਸਾਹਿਬ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਬਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਆਪ ੨੬ ਸਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾ.੮ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਹੇ। ੧੯੪੭ ਈ. ਵਿਚ ਰਿਫੂਜੀਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ।

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੋਹਾਲੀ ਇਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਉਥੇ ਹੀ ਮਿਤੀ ੨੫ ਸਤੰਬਰ ੧੯੯੨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਸਾਢੇ ਸਤ ਬਜੇ ਆਪ ਜੀ ਗੁਰਪੁਰੀ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਲਿਆ ਕੇ ਅੰਤਿਮ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਮਿਤ ੪ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੯੨ ਨੂੰ ਇਕ ਵਡਾ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ।

ਨਿਰਮੋਲਕ ਹੀਰੇ, ਮੀਤਾ ਅਵਰੀਤਾ !

- ਭਾਈ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ

ਖਾਣਿਉਖਣਿਕਢਿਆਣਦੇਨਿਰਮੋਲਕਹੀਰਾ ॥
ਜਉਹਰੀਆਹਥਿਆਵਦਾਉਇਗਹਿਰਗੰਭੀਰਾ ॥
ਮਜਲਸਅੰਦਰਿਦੇਖਦੇਪਾਤਿਸਾਹਵਜੀਰਾ ॥
ਮੁਲੁਕਰਨਿਅਜਮਾਇਕੈਸਾਹਮਨਧੀਰਾ ॥
ਅਹਰਣਿਉਤੈਰਖਿਕੈਘਣਘਾਉਸਰੀਰਾ ॥
ਵਿਰਲਾਹੀਠਹਿਰਾਵਦਾਦਰਗਹਗੁਰਪੀਰਾ ॥ ੧੬ ॥

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਖਾਣ ਚੋਂ ਅਮੁੱਲ ਹੀਰਾ’ ਕੱਢ ਲਿਆਈਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਫੇਰ ਜਉਹਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਚੜਦਾ ਹੈ। ਸਭਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਾਜਾ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਜ਼ਮਾ ਕੇ ਮੁੱਲ ਪਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਹਿਰਣ ਤੇ ਰਖ ਕੇ ਹਥੋੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਦੋਂ ਕੇਵਲ ਪਕਾ ਤੇ ਅਸਲ ਹੀਰਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਕਦਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਚਿਹਰੀ ਚ ਕੱਚੇ-ਪੱਕੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਖ ਪਛਾਣ ਵਿਚੋਂ ਵਿਰਲੇ ਸਿਖ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਚਿਹਰੀ ਅੰਦਰ ਠਹਿਰ ਪਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਖਾਣ ਚੋਂ ਖਾਣ ਖੋਦਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਭਾ. ਸਾ. ਭਾ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ) ਹੀਰੇ (ਭਾ. ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ) ਨੂੰ ਲਿਆਕੇ ਜਉਹਰੀ (ਸਤਿਗੁਰ) ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਉਹਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਖ ਖਜਾਨੇ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਮੋਲਕ ਹੀਰੇ ਭਾ. ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੩੬ ਵਿਚ ਪਟਿਆਲੇ ਲੱਭੇ। ਸੰਨ ੧੯੩੬ ਤੋਂ ੧੯੬੧ ਤਕ ਭਾ. ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗ ਸਾਥ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਵਿਤਾਈ।

ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ ਮੀਤਾ ਅਵਰੀਤਾ ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰ ਲੈਣ ਰੂਪੀ ਸਚਾ ਸੌਦਾ ਕੀਤਾ! ਐਸੇ ਸੱਜਣ ਭਾ. ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ਵਿਸਰਣਗੇ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਸਾਰ ਮਨ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੀਇ ਸੇਤੀ ਲਗੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਗੁਣ ਹੀ ਗੁਣ ਸਨ, ਅਵਗੁਣ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀ ਸੀ ਤੇ ਨਿਤਾ-ਨੀਤ (ਹਰ ਰੋਜ਼) ਉਹ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨ ਦੇ ਸਚੇ ਗੁਣ ਪਰਚਾਰਦੇ ਸਨ। ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਈਏ ਐਸੇ ਸੱਜਣ ਮੀਤਾ ਅਵਰੀਤਾ ਭਾ. ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ !

ਪ੍ਰੇਮ ਯਾਦਾਂ

- ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਦਾਸ ਦਾ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅੱਠਵੀਂ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇਕ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਹੋਇਆ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਏ। ਪਰਸਪਰ ਗਰਮਤਿ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਦਾਸ ਦਾ ਪਿੰਡ ਬਰਨਾਲਾ, ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਤੇ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਕਸਰ ਮੇਲ ਜੋਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :

**ਜਉਤਉਪ੍ਰੇਮਖੇਲਣਕਾਚਾਉ ॥
ਸਿਰੁਧਰਿਤਲੀਗਲੀਮੇਰੀਆਉ ॥**

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੧੪੧੨)

ਕੰਨੀਂ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਹਰ ਗੁਰਸਿਖ ਦੀ ਸੁਰਤ ਅਣਖੀਲੇ ਯੋਧੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਲ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਵੇਂ ਹੀ ਜੇਕਰ ਦਿਵਸ ਸੁਹੇਲੇ, ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅਤੇ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਚ ਲਗਾਤਾਰ ਇਕ ਰਸ ਗੁਰਸਿਖ ਮਰਜੀਵੜਿਆਂ ਦੇ ਅਖੰਡ ਚੌਂਕੜੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਚਲੇ ਤਾਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ ਖਾਸ ਕਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਅਮਿਓਂ ਰਸ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਪੀ ਪੀ ਰੱਜਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਚਾੜ੍ਹਕ ਕਦੋਂ ਚਾਹੇਗਾ ਕਿ ਸਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇ? ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਆ ਖੂਬ ਗੁਰਵਾਕ ਢੁੱਕਦੇ ਹਨ :

**ਰਮਣੰਕੇਵਲੰਕੀਰਤਨੰਸੁਧਰਮੰਦੇਹਧਾਰਣਹ ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤਨਾਮੁਨਾਰਾਇਣਨਾਨਕਪੀਵਤੰਸੰਤਨਤ੍ਰਿਪੁਤੇ ॥ ੨੬ ॥**

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੧੩੫੬)

ਹਉਗੁਰੁਸਾਲਾਹਿਨਰਜਉਮੈਮੇਲੇਹਰਿਪ੍ਰਭੁਪਾਸਿ ॥ ੨ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੪੧)

ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਦੁਪਹਿਰ ਜਾਂ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਜਾਂ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਪਲ ਅਜਿਹੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਗੁਰਸਿਖ ਪਿਆਰੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵਡਿਆਂ/ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿਖਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਨੁਕਤੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਸੀਨਾ ਬਸੀਨਾ ਉਠਦਿਆਂ ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਪਤਾ ਚਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਤੀਪਹਰੀਸਤੁਭਲਾਬਹੀਐਪੜਿਆਪਾਸਿ ॥

ਓਥੈਪਾਪੁਪੁੰਨੁਬੀਚਾਰੀਐਕੂਡੈਘਟੈਰਾਸਿ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੧੪੬)

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸੈਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਐਸੀ ਲਗਨ ਲਗੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਪੈਕੇ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਰਹਿ ਕੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਪਾਠ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰਸ ਲਿਵਲੀਨ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ। ਕਦੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਕਦੋਂ ਛਿਪਿਆ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਪਿਛੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੁਧ ਬੁਧ ਵੀ ਭੁਲ ਗਈ। ਇਸ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਨੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਰੋਸ, ਨਰਾਜਗੀ ਜਾਂ ਉਲੂਮਾ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ। ਇਹ ਸੀ ਇਕ ਪਤੀ-ਬਰਤਾ ਆਗਿਆਕਾਰ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ਇਸ ਗੁਰਮੁਖ ਬੀਬੀ ਦਾ ਜੀਵਨ। ਦਾਸ ਵੇਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਖਿੜੀ ਹੋਈ ਰੂਹ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਰਿਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਗੁਰਮਤਿ ਕਮਾਉਂਦਿਆਂ ਕਮਾਲ ਦੀ ਵਿਰੱਕਤ ਬਿਰਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਦਾਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੌਬਾਰੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ ਵਾਜੇ ਤੇ ਗਾ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਜਾਇਓ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਉਥੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਮੌਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਣ ਤੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਜੇ ਖੂਹ ਲਗਵਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲੇ ਵਿਚ ਲਗਵਾਓ। ਵਾਕਈ ਖੂਹ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਹੇਠੋਂ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲ

ਆਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਮੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਖੂਹ ਪੁੱਟਣ ਤੇ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਔਖੇ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸੁਰਤੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਦਿਆਂ ਹੀ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਇਕ ਪਾਠ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਫਿਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਉਪਰੰਤ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਅਤੇ ਘਰ ਤੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸੁਰਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਤੇ ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਹੈ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ, ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੰਠ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੀ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਦਇਆਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਣੁ ਦਿੰਦੇ ਸਨ :

ਅੰਮ੍ਰਿਤਬਾਣੀਸਤਿਗੁਰਪੂਰੇਕੀਜਿਸੁਕਿਰਪਾਲੁਹੋਵੈਤਿਸੁਰਿਦੈਵਸੇਹਾ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੯੬੧)

ਕੰਠਾਗਰ ਕੀਰਤਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੈਵੀ ਕਲਾ ਵਰਤਦਿਆਂ ਜਗਿਆਸੂ ਤੇ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਪਟਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਉਪਰੋਂ ਆਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਜੇ ਤੇ ਪੋਥੀ (ਉਦੋਂ ਅਜੇ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਏ ਅਤੇ ਹੁਣ ਪੋਥੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ) ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਸਿਧੀ ਆ ਰਹੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਦਾਸ ਗਰੀਬੜੇ ਨੇ ਸਾਲਾਨਾ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਬਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਬਦ ਗਾਵਿਆ :

ਇਹੁਮਨੁਨਿਹਚਲੁਹਿਰਦੈਵਸੀਅਲੇਗੁਰਮੁਖਿਮੂਲੁਪਛਾਣਿਰਹੈ॥

ਨਾਭਿਪਵਨੁਘਰਿਆਸਣਿਬੈਸੈਗੁਰਮੁਖਿਖੋਜਤਤੁਲਹੈ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੯੪੫)

ਬਾਪੂ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਦਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਛੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਦਾਸ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਹਟਿਆ ਤਾਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਖਿਚ ਕੇ ਕੰਠ ਵਿਚ

ਆਖਿਆ ਕਿ ਅਜ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਆ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ। ਨਿਹਾਲੇ ਨਿਹਾਲੇ! ਤੇਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼/ਪ੍ਰਤਾਪ ਝਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਰਾ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਅਜ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਇਥੇ ਹੀ ਨਿਕਲ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਦਾਸ ਨੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਨਿਤਨੇਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਕਰੀਬ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਚ ਕੰਠ ਹੋਣ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸ ਉਪਰੰਤ ਕਈ ਵਾਰੀ ਜਦੋਂ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਅਣੀਆਲੇ ਤੀਰਾਂ ਵਾਂਗ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਪਿਛੇ ਬੈਠਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਦੈਵੀ ਕਲਾ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਬੜੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਆਪ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਦਿਵਸ ਸੁਹੇਲੇ ਅਤੇ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਹੋਏ। ਦਾਸ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੀਂਦ, ਉਬਾਸੀ ਜਾਂ ਥਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਿਆਪਦੀ। ਅਕਸਰ ਸੁਰਤੀਆਂ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਿਆਸ ਜਾਂ ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਦੀ ਹਾਜ਼ਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਪਦੀ।

ਆਪ ਜੀ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਪੱਕੇ ਹਾਮੀ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰਸਿਖ ਲਈ (ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ) ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੋਹਰ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ :

ਘਾਲਿਖਾਇਕਿਛੁਹਥਹੁਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕਰਾਹੁਪਛਾਣਹਿਸੇਇ ॥੧॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੧੨੪੫)

ਦਾਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਅੰਬਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਹੇ ਹਨ) ਨੇ ਇਹ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਵਾਜੇ ਤੇ ਸਿਖੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਕੰਠ ਕਰ ਲਉ, ਆਨੰਦ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਚਪਨ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਆਮ ਜਗਿਆਸੂ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤਰਸ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਗੁਣ ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਭਾਈ

ਸਾਹਿਬ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੰਠ ਕੀਰਤਨ ਮਰਿਆਦਾ ਦੇ ਆਪ ਕਰਤੋ ਹਾਮੀ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਕੰਠ ਨਹੀਂ, ਉਹੋ ਪੰਚਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਨਵੇਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ :

ਜਿਉਕਾਪੁਰਖਪੁਚਾਰੈਨਾਰੀ॥੧॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੧੯੮)

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਰਗੀ ਪੁਗ ਖਲੋਤੀ, ਰੰਗ ਰਤੜੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਇਣ ਰੂਹਾਂ ਦਾ, ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੰਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ, ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ, ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਤੀ ਅੰਨਿਨ ਅਤੁੱਟ ਪ੍ਰੇਮ ਸ਼ਰਧਾ ਤੱਕੀਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਗੁਰਵਾਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਮੁੱਖ ਚੋਂ ਉਚਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

ਸਫਲਜਨਮੁਹਰਿਜਨਕਾਉਪਜਿਆਜਿਨਿਕੀਨੋਸਉਤੁਬਿਧਾਤਾ॥

ਸਗਲਸਮੂਹਲੈਉਧਰੇਨਾਨਕਪੂਰਨਬ੍ਰਹਮੁਪਛਾਤਾ॥੨॥੨੧॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੫੩੨)

ਜੀਵਨ ਪ੍ਰੇਅੰਤ ਜਥੇ ਵਿਚ ਪੰਚਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਤਾਂ ਦਿਵਾਇਆ ਹੀ, ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸਪੁੱਤਰਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਗੁਰਮੁਖਿਪੰਥਸੁਹਾਵੜਾਧੰਨਗੁਰੂਪੰਨਗੁਰੂਪਿਆਰੇ॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ - ਵਾਰ ੪੦)

ਵਲੋਂ ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਇਹ ਕੀਰਤਨ ਕੰਠ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜੋ ਭੈੜਾ ਰਵਾਜ਼ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਕਰਮ ਹੈ ਜੀ। ਆਮ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਮਾਇਆ ਗੰਠ ਤੇ ਬਾਣੀ ਕੰਠ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਮਾੜੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੀਰਤਨ ਹੁਣ ਕੰਠ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਕ ਦਫਾ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਪਹਾੜੀ ਏਰੀਏ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਸਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਖਰੀਦ ਲਈ ਸੀ, ਜਦ ਉਥੇ ਬੋਰ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ੧੫-੨੦ ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਡੂੰਗੀ ਕਿਸੇ ਮਸ਼ੀਨ ਨਾਲ ਬੋਰ ਹੋਏ ਹੀ ਨਾ। ਇਹ ਸੌਦਾ ਸਾਡੇ ਫੌਜੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾ ਲਗ ਗਈ ਕਿ ਪੈਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਬੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅਤੇ ਸੋਚੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਉਜਾੜ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੰਧ ਨੂੰ ਢਾਸਣਾ ਲਾਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਕੁਦਰਤੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਅੱਖ ਲਗ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ। ਜਦ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਫੌਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਬਾਪੂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਇਥੇ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਆਵੇ ਜਾਏ ਨਿਸੰਗ, ਸਾਨੂੰ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਕੋ ਫੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕੰਠ ਕਰਿਆ ਕਰੋ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਸਚੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕੰਠ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਤੂੰ ਉਦਾਸ-ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਹੈ ਤਾਂ ਫੌਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬਾਪੂ ਜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦੀ ਹੈ, ਪੈਸਾ ਬਹੁਤ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਥੇ ਬੋਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਤਪ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹ ਜਗਾ ਭੀ ਦਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਸਾਡਾ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਜਾਹ ਫਲਾਣੇ ਥਾਂ ਤੇ ਰਜ਼ਰਵ ਮਸ਼ੀਨ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਆ, ਉਸ ਨਾਲ ਬੋਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਉਹ ਮਸ਼ੀਨ ਲੈ ਆਂਦੀ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਪਾਣੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਥੇ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਸਾਡਾ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਥੋਂ ਜਦ ਅਸੀਂ ਕਰਾਹੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਥਲਿਯੋ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀਆਂ ਹੱਥ ਨਾਲ ਦਾਣੇ ਪੀਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚਕੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਅਜੇ ਤਕ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜੀ !

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੰਥ ਨੂੰ ਦੇਣ !

- ਭਾਈ ਜਸਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਨ। ਨਾਮ ਕਮਾਈਆਂ ਵਿਚ ਗਤੁੱਚ, ਸਮੱਗਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕੰਠਾਗਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੋਂ ਉਹ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਜੋਤਿ ਵਿਗਾਸੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਰਤਾਏ ਹੋਏ ਕੌਤਕਾਂ ਤੇ ਅਨਿੰਨ ਭਰੋਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿੜ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਈ। ਮੌਜੂਦਾ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਲਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ ਰਖਣ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਆਪ ਜੀ ਤਕਰੀਬਨ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਕਿਸੇ ਈਰਖਾਲੂ ਨੇ ਇਕ ਦਫਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਾਂਗ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਵਾਜਬ ਸਮਝਿਆ ਪਰ ਸੰਗਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਹੀ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਈਰਖਾਲੂ ਨੇ ਵੋਟਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਤਹੱਈਆ ਕਰ ਲਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵੋਟਾਂ ਵਾਲੀ ਮਨਮਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੇ ਪਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਬਖਸ਼ੀਏ ਪਰ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ। ਈਰਖਾਲੂਆਂ ਆਉਂਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਫਿਰ ਵੋਟਾਂ ਪਵਾਈਆਂ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਫਿਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਥਾਪ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਵੋਟਾਂ ਵਾਲੀ ਮਨਮਤ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਰਛਾਈ ਪਾਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੂਰ ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਇਸ ਗੁਰ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਪੰਥ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪ ਦਿਤੀ।

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਂਵੇ ਕਿ ਅਜ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ੩ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ੨੫ ਸਤੰਬਰ ੧੯੯੨ ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰੀ ਸਿਧਾਰ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਕੇਵਲ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਜੋਤਿ ਵਿਗਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮਹਿਕ ਵੰਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪੰਥਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਿਣੀ ਰਹੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਕਿਣਕਾ ਬਖਸ਼ਣ।

ਅਭੁੱਲ ਯਾਦਾਂ !

- ਭਾਈ ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਦਾਸ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ੧੯੭੭ ਈ. ਵਿਚ ਹੋਏ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੈਂ ਤਾ-ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸੀਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਪਿਆਰੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਨੂੰ ‘ਪੋਥੀ ਜੀ’ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਸੀ।

ਬਾਪੂ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਿੰਘ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਬੜੀ ਕਲਾ ਵਰਤਦੀ ਸੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਚੌਂਕੜੇ ਇਕ ਟੱਕ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗਲਾਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਬਾਪੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਤੁੱਠ ਕਿ ੧੬-੧੬ ਘੰਟੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਇਸ ਦਾਸਰੇ ਪਾਸੋਂ ਲਈ ਹੈ।

ਬਾਪੂ ਜੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਦਾਸ ਨੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਮਦਨਪੁਰ, ਚਮਾਰੂ, ਮਹਿਤਾਬਗੜ੍ਹ, ਡਾਲੇਮਾਜਰਾ, ਘਨੌਰ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪਟਿਆਲਾ, ਅੰਬਾਲਾ, ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ, ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ।

ਬਾਪੂ ਜੀ ਕਿਸੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਉਠਾਉਣ ਖਾਤਰ ਪਿਛੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲਾਉਂਦੇ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੀਰਤਨੀਏ ਦੀ ਬੈਠਕ ਜਿੰਨੀ ਲੰਬੀ ਹੋਵੇਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਣੇਗਾ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਤੇ ਚੰਦੂਮਾਜਰੇ ਦਾ ਇਕ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਨਾਲ ਓਤ-ਪੋਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਬਾਪੂ ਜੀ ਕਈ ਵਾਰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਨੇਮ ਜੋ ਦਾਸ ਨੇ ਵਾਚਿਆ ਉਹ ਇਉਂ ਸੀ: ਰਾਤ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸਵੇਰੇ ੧-੨ ਬਜੇ ਉਠ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਚੀ-ਉਚੀ ਨਾਮ ਦੇ ਖੰਡੇ ਖੜਕਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਪਰੰਤ ਨਿਤਨੇਮ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਦਾਸ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨਾਲ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਜਦ ਦਾਸ

ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭੁਝੰਗੀ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਜੀ ਘਰ ਆ ਗਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਰ ਖੜਕੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਵਿਚ ਅੰਤਰਯਾਤਮਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਗਲ, ਕਿੱਲੋਮੀਟਰਾਂ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੀ ਬੁੱਝ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ ਤੇ ਏਹ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਵਾਇਆ :

ਜੰਮਿਆਪੂਤੁਭਗਤੁਗੋਵਿੰਦਕਾ॥

ਪ੍ਰਗਟਿਆਸਭਮਹਿਲਿਖਿਆਧੁਰਕਾ॥ ਰਹਾਉ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੩੯੬)

ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਪਛੇ ਬੇਟੇ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿਤੀਆਂ।

ਜਦ ਬਾਪੂ ਜੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਪੁਜੀਆਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਸਜੇ। ਦਾਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਸਸਕਾਰ ਸਮੇਂ ਤਕ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੁਹਾਨੀ ਜਲਾਲ ਝਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ।

ਬਾਪੂ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ, ਭਾਈ ਦਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀ।

ਅਖਾੜਿਆਂ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾਉਣੀ !

- ਸ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਾਡੇ ਤਾਇਆ ਜੀ, ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ ਦਲੇਰ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਅਖਾੜੇ ਬਹੁਤ ਲਗਦੇ ਸਨ। ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਨਚਾਰ ਨੱਚਦੇ ਸਨ ਤੇ ਅਸ਼ਲੀਲ ਬੋਲੀਆਂ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਤਾਇਆ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੰਦ-ਮੰਦ ਬੋਲਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਉਹ ਲੋਕ ਨਾ ਸਮਝੇ। ਫੇਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੱਦ ਨੇੜੇ ਅਖਾੜਾ ਲਾ ਲਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਾਠ ਉਪਰੰਤ, ਜਦੋਂ ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਤਾਇਆ ਜੀ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਕੱਢ ਲਈ ਅਤੇ ਅਖਾੜੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਜੈਕਾਰਾ ਛਡਿਆ - ਤਾਂ ਜਿਸਨੂੰ ਜਿਧਰ ਰਾਹ ਮਿਲਿਆ ਉਧਰ ਹੀ ਭਜ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਮੁੜਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਅਖਾੜਾ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਯਾਦਗਾਰ

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

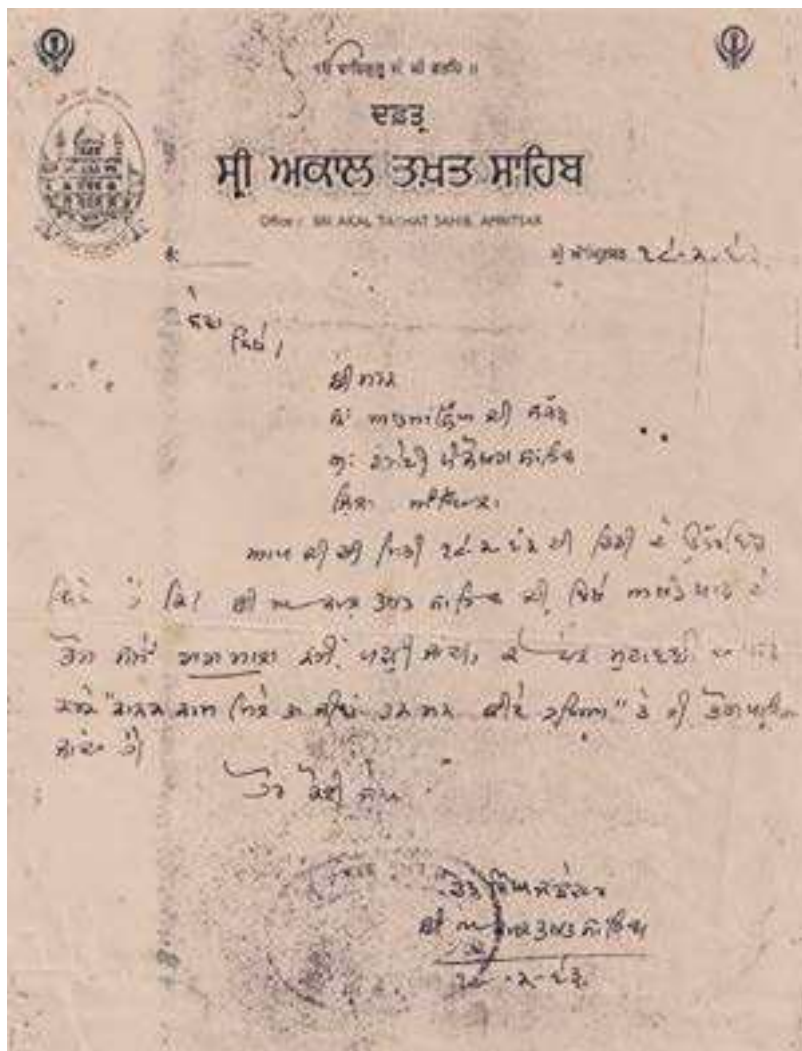
੧੯੬੮ ਈ. ਵਿਚ ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ, ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅਖੰਡ
ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੋਗ ਸੰਬੰਧਤ ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਨਕਲ

ਅੰਦਰੂਨੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ॥
 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਨੁੱਖ ਸੰਰਾਮਿ ਦਰਸਾਓ ਚਲਿਆ ॥ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਰਸਾਓ ਜਾਇ ਸਦਾ ਪਿੰਡ ਮੰਲਿਆ ॥

ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ

ਭਾ.ਸ.ਭਾ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਭਾ.ਸ.ਭਾ. ਆਰਮਾ ਸਿੰਘ

ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸਪੱਖੰਡ ਵਾਸੀ ਭਾ.ਸ.ਭਾ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਿਰ ਪਿਆਰੇ-ਸ਼ਿਰਕਾਰੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਿੰਘ ਭਾ.ਸ.ਭਾ. ਆਰਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜੋਖਣਾ ਸਾਹਿਬ (ਅੰਬਾਲਾ) ਵਿਖੇ 25.9.92 ਦਿਨ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਿਧਾਤ ਰਹਿੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਸਿੰਘ ਉਪਰਲੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ 4.10.92 ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 5 ਵਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜੋਖਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ : ਵਾਸੇ ਰਾਮ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਉਪਰਲੇ ਅੰਤਿਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗੀ, 4.10.92 ਨੂੰ ਰਾਤੀ ਰੋਟ ਸਭਾਈ ਕੀਰਤਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਖੇ ਹੁਰਦਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜੋਖਣਾ ਸਾਹਿਬ (ਪਾਤਲੀ ੮) ਵਿਖੇ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 5.10.92 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 7 ਵਜੇ ਹੋਵੇਗੀ ਜੀ।

ਦੋਨੇ : (ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ)

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਯਾਦ ਵਿਚ
 ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ

ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੯੩੯ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਾਰੇ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਫੁਲਰਵਾਨ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪੁਜੇ ਹਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਮ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਹੀ ਸੀ। ਫੁਲਰਵਾਨ ਵਿਚ ਆਪ ਇਕ ਕਾਟਨ ਫੈਕਟਰੀ ਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਕਪਾਹ ਦਾ ਕੰਮ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਚਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਇਕ ਵਡੇ ਸਰਦਾਰ, ਸ. ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਮਿਲ ਸੀ, ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਿਤਰਤਾਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਇਧਰ ਜਲੰਧਰ ਆ ਕੇ ਅੰਤਲੇ ਸੁਆਸਾਂ ਤਕ ਤੋੜ ਨਿਭੀ। ਇਹ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰਬਲੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮੇਲ ਸੀ।

ਆਪ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨੀ ਦਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, “ਮੈਂ ਫੁਲਰਵਾਨ ਵਿਖੇ ਮਾਸ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮਾਸ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ, ਨਾ ਝਟਕਾ ਨਾ ਹਲਾਲ, ਨਾ ਅੰਡਾ ਨਾ ਸ਼ਰਾਬ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਦੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਮੈਥੋਂ ਕਿਵੇਂ ਛੁਟੇਗਾ? ਤਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਲਾਲੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਛਾ, ਅਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਰੋਜ਼ ਠੀਕ ਇਕ ਬਜੇ ਰਾਤ, ਘੜੀ ਦਾ ਅਲਾਰਮ ਲਾ ਕੇ ਉਠਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਣ-ਕੇਸੀਂ ਪੂਰਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ, ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤਕ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਖੂਬ ਖੰਡਾ ਖੜਕਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ, ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਵਿਚ ਲਗਣਾ ਹੈ। ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਹੁਕਮੀਆ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਿਭਾਓ ਤੇ ਫਿਰ ਮਨ ਤੋਂ ਪੁਛੋ ਕਿ ਕੀ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹ ਮਾਸ ਨੂੰ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਐਸੀ ਚਿਤਵਨੀ ਹੀ ਬੁਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਰਬੀ ਹੁਕਮ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਹਫਤਾ ਕੁ ਅਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਿਆਂ

ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਖੰਡਾ ਜ਼ੋਰੋ ਜ਼ੋਰ ਅਨਿਕ ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਖੜਕਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਮਨ ਦੀ ਪਤਰੀ ਵਾਚੀ ਤਾਂ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਤਾਂ ਦਰ-ਕਿਨਾਰੇ, ਓਧਰ ਤਕਣ ਤੇ ਖਿਆਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਭੀ ਜੀਅ ਨਾ ਕਰੇ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਦਾ ਲਈ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਸਮੁੰਦੇ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗ ਸਾਥ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹਿਣਾ।

ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਲੰਦ ਤੇ ਭਬਕਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ‘ਗੁਰੂ-ਵਾਹ’ ਸ਼ਬਦ ਗੁੰਜਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਥੇ ਵਿਚ ‘ਗੜਗਜ’ ਸ਼ਬਦ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਇਕ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਬਾਰਾਂਮੂਲੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਲ ਟੈਕਸੀ ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਝ ਗੋਰੇ (ਅੰਗਰੇਜ਼) ਵੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਠੰਢੀ ਹਵਾਖੋਰੀ ਲਈ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਪਹਾੜੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਦਿਲ ਖਿਚਵੀਂ ਸੀਨਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਗੜਗਜ ਜੀ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਗਰਜਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ‘ਗੁਰੂ-ਵਾਹ’ ਦਾ ਗੁਰਾਟਾ ਛਡਿਆ। ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਉਹ ਗੋਰੇ ਸੀਟਾਂ ਤੋਂ ਥਲੇ ਡਿਗ ਪਏ ਅਤੇ ਚੀਖ ਉਠੇ ‘Wolf’ (ਭਾਵ, ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਆ ਗਿਆ)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਈ ਦਸ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿੰਘ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਦਿਤੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਚੰਨ੍ਹੇ ਲੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਖੂਨੀ ਸ਼ੇਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਹਾੜਿਆ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵੇਖ ਕੇ, ਬਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਗੁੰਜਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਡਰੋ ਨਾ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਗੋਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਗੜਗਜ ਜੀ ਵਲ ਵੇਖਣ ਲਗ ਪਏ। ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗਰਜ ਆਮ ਗੂੰਜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਜਿਥੇ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਰਸੀਏ ਸਨ, ਉਥੇ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਚੰਗੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਅਤੇ ਤਕੜੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੈਣ ਸਬਾਈਆਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਥਕਣਾ ਅਕਣਾ ਨਾ, ਸਗੋਂ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਸ਼ਬਦ ਗੂੰਜਣਾ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਉਮਾਹ ਵਿਚ ਉਮਲ-ਉਮਲ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਗੁੰਜਾਰਾਂ ਗੁੰਜਾਉਣੀਆਂ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਉਮਾਹ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਬੈਰਾਗੀ ਰੂਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੈਰਾਗ ਮੂਰਤ ਰੂਹ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ‘ਬੈਰਾਗੀ ਜੀ’ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਟਵਾਰੇ ਤੋਂ

ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਜਿਲਦ-ਸਾਜ਼ੀ ਦਾ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤਿ ਤੀਬਰ ਬੈਰਾਗੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਭਾਂਪ ਕੇ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਬੈਰਾਗੀ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਬੈਰਾਗੀ ਜੀ* ਤੇ ਗੜਗਜ਼ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਚੰਗਾ ਜੁੱਟ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਜੁੱਟੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਗੜਗਜ਼ ਜੀ ਦੇ ਬਾਣੀ ਬਹੁਤ ਕੰਠ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਠ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਕੜਾ ਅਭਿਆਸ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਸਿੰਘਾਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਸਿਖਾਏ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਗ-ਮਾੜੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਸੀ ਉਥੇ ਪਾਠ-ਭੇਦਾਂ ਦੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਜਾਣੂ ਸਨ।

ਆਖਰੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਸਾਥ ਦੇਣੋਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹੇਠਲਾ ਹਿੱਸਾ ਬੇ-ਹਿੱਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਸੁਰਤ ਆਪ ਦੀ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤਕ ਨੌ-ਬਰ-ਨੌ ਰਹੀ। ਆਖਰੀ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਮੰਜੇ ਤੇ ਹੀ ਪਏ ਰਹੇ। ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਖੂਬ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ। ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਵੀ ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਪੂਰਾ ਨਿਤਨੇਮ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਚੌਲਾ ਅਤਿ ਖੀਣ ਤੇ ਜਰਜਰਾ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੇਗ ਵਰਤਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛਾਂਦਾ ਲਿਆ ਕੇ ਛਕਾਇਆ। ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਕਲਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਰਤੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਨਿਕਟ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਜਾਪ ਦੀ ਧੁਨੀ ਜਾਰੀ ਰਖੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਆਪ ਉਸੇ ਦਿਨ ੨੨ ਮਾਰਚ ੧੯੮੪ ਨੂੰ ੧੧:੩੦ ਬਜੇ ਦਿਨ ਸਮੇਂ ਸੁਖੈਨ ਹੀ ਸਰੀਰ ਚੌਲਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗੁਰਪੁਰੀ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਪ੍ਰੇਮ ਯਾਦਾਂ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਉਦਮ ਉਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ।

* ਬੈਰਾਗੀ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪ, ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ, ਬੈਰਾਗੀ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਦੇ ਵਾਜੇ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਾਵਿਆਂ ਸੀ : ਨਦੀਆਵਾਹਵਿਛੁੰਨਿਆਮੇਲਾਸੰਜੋਗੀਰਾਮ॥

ਦੋ ਘਟਨਾਵਾਂ

- ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਕਰਤੇਕੀਮਿਤਿਕਰਤਾਜਾਣੈਕੈਜਾਣੈਗੁਰੂਸੁਰਾ॥੩॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੯੩੦)

ਬੇਸ਼ਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੋਜ ਅਗੰਮ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੂਰੇ ਮਹਿਰਮ ਹਨ। ਆਤਮ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜੇ, ਸਤਿਗੁਰ-ਪਸੀਜੇ, ਗੁਰਸਿਖ ਵੀ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਅਗੰਮੀ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਰਾਜਦਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਤਮ ਔਜ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਅਸਚਰਜ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਐਸੇ ਅਸਧਾਰਨ ਸਿਖ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮ-ਔਜ ਦੀ ਅਟਾਰੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਹਾਰੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮਹਾਨ ਦਿਬ-ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਲੁਕਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਝਾਤੀ ਪਵਾਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੌਤਕ ਸਾਡੀ ਰਸਾਈ ਵਿਚ ਜੋ ਪੁਜਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਅਸਚਰਜ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪਨੀਰੀ ਐਸੀ ਸੰਤ ਸਰੂਪ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾ ਪਾਇਆ ਕਰੇਗੀ। ਕਾਸ਼! ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਪਾ ਸਕੀਏ!

ਦਾਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਲਗਨ, ਲਗਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਕਿਵੇਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮੇਲ ਜੋਲ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਇਕ ਵਖਰੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਅਤਿ ਉਤਮ ਭਾਗ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਮੇਲ ਜੋਲ ਵਧਣ ਲਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਕਈ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ਦੀਆਂ ਭਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ। ਦਾਸ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣ ਬਹਿਣ ਲਗਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਇਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਕਿ ਇਸ ਮਹਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਆਤਮਾ ਵਲੋਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਪੁਜਣ ਦੇ ਸੱਦੇ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਉਚੇਚਾ ਸੱਦਾ ਭੇਜ ਕੇ ਨਿਵਾਜਣਾ। ਇਹ ਸੰਨ ੧੯੪੦ ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਵਿਚ ਅਨੰਦ-ਸਮਾਗਮੀ ਫੇਰੀ ਪਾਈ। ਉਪ੍ਰੰਤ ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ, ਐਬਟਾਬਾਦ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਸੀ। ਦਾਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਪੱਤਰ ਆਇਆ ਕਿ ਇਕ ਦੋ ਪਾਠੀ ਹੋਰ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਐਬਟਾਬਾਦ ਪੁਜੋ। ਦਾਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਤੱਤੇ-ਤਾਅ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ-ਪੱਤਰ ਦੇ ਦਿਤਾ, ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਜਦ ਸਰਦਾਰ ਕੇਸਰ

ਸਿੰਘ ਕਾਟਨ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਾਸੋਂ ਛੁੱਟੀ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਛੁੱਟੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਮੈਂ ਫੁਲਰਵਾਨ ਮੰਡੀ, ਜ਼ਿਲਾ ਸਰਗੋਧਾ ਵਿਚ ਇਕ ਕਾਟਨ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਦੀ ਭਾਣਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਮੀਆਂ ਚੌਠੂ ਵਿਖੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਫੈਕਟਰੀ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੇਂ ਪੁਰਜੇ ਵੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮਿਸਤਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਹੌਰ ਪੁਰਜੇ ਆਦਿ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮੰਗ ਮੰਨਣੀ ਪਈ। ਐਬਟਾਬਾਦ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਪੱਤਰ ਪਾ ਚੁੱਕਾ ਸਾਂ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦਿਤੀ ਕਿ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਮੇਰਾ ਲਾਹੌਰ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦਾ, ਖਿਮਾ ਕਰ ਦੇਣਾ।

ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਇਆ। ਘਰ ਪੁਜ ਕੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਸਮਾਚਾਰ ਪੁਛਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਿਆਨ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹੁਰਾਂ ਵਲ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਪਰੀਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸਾਂ, ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਕੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ; ਇਹ ਧੁਖਧੁਖੀ ਲਗੀ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਿੰਘਣੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਆਇਆ ਇਕ ਪੱਤਰ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪੱਤਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਅਨਾੜੀ ਪੁਰਸ਼ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਖਤ ਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਸੰਯੁਕਤ ਇਹ ਲਿਖਤ ਉਠਾਉਣੀ (ਪੜ੍ਹਨੀ) ਔਖੀ ਸੀ। ਮੈਥੋਂ ਵੀ ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਉਠਾਈ ਨਾ ਜਾ ਸਕੀ। ਭਾਈ ਮੱਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਾਫੀ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਚਿੱਠੀ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਕੁ ਵੇਰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤੀਜੀ ਵੇਰ ਉਚੀ ਬੋਲ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਾਈ। ਉਸ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਦਾਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੀ :

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥ ਪਿਆਰੇ, ਵੀਰ ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗੁਰ ਫਤਹ ਪਰਵਾਨ ਹੋਵੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਪਾਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਐਬਟਾਬਾਦ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਬਹੁਤ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਆਪ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਸਿਖ ਬਚਨ ਕਰ ਕੇ ਐਨ ਮੌਕੇ ਤੇ ਆ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਵਕਤ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਖਾਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਤੇ ਧਿਆਨ ਅਟਕਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਠਿਸ੍ਰ ਫਿਸ੍ਰ

ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚਲਾ ਇਹ ਮੁਹਾਵਰਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਵਾਂ ਤੇ ਓਪਰਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਮੱਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਪੁਛਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ‘ਕਾਰਖਾਨੇ ਠਿਸੂ ਫਿਸੂ ਹੋ ਜਾਣਗੇ’ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਬਾਹ ਤੇ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਬਿਰਤੀ ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਗਲ ਕੀਤੀ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਨੇ ਗਲ ਨਾ ਗੋਲੀ। ਫਿਰ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਭੁਲ-ਭੱਲ ਗਈ।

੧੯੪੭ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਿਲਟ੍ਰੀ ਸਾਡੇ ਨਗਰ ਅਚਾਨਚਕ ਆਣ ਵਾਰਦ ਹੋਈ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਚਾਰ ਬਜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਪੁਜ ਜਾਓ। ਅਸਾਂ ਕਿਹਾ, “ਸਾਡੇ ਭਰੇ ਭਰਾਤੇ ਕੋਠਿਆਂ ਦਾ ਕੌਣ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ? ਸਾਡੇ ਹਜ਼ਾਰਾ ਬਲਕਿ ਲੱਖਾਂ ਦੇ ਮਾਲ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਸਾਡੇ ਘਰ-ਬਾਰ, ਸਾਡੇ ਕਾਰ-ਰੁਜ਼ਗਾਰ, ਸਾਡੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਬਾਜ਼ਾਰ, ਸਾਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਹਾਰ, ਸਾਡੇ ਪੇਵਿਆ ਤੇ ਰੂਆਂ ਦੇ ਅੰਬਾਰ ਕਿਧਰ ਜਾਣਗੇ?”

ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕੀ ਲਗਦੇ ਹੋ? ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਂ ਪਾਕ ਪਰਵਦਗਾਰ, ਅੱਲਾ ਤਾਅਲਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅੱਲਾ ਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਡਾ ਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਾਓ।”

ਮਿਲਟ੍ਰੀ ਅਧਿਅਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਇਸ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨੇ ਅਤੇ ਹਡੀਂ ਵਾਪਰੇ ਹਾਲਾਤ ਨੇ ‘ਠਿਸੂ ਫਿਸੂ’ ਵਾਲੀ ਬਾਤ ਚੇਤੇ ਕਰਾ ਕੇ ਤਾਜ਼ੀ ਕਰਾ ਦਿਤੀ। ਇਹ ਪਰਤੀਤ ਪਰਤਾਵੇ ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਪੱਤਰਕਾ ਲਿਖਦੇ ਸਮੇਂ ਸਤ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਪਰਤੱਖ ਪੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਹੋਣੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਏ ਵਰਤੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਮਤਲਬ ਵੀ ਵਾਹਵਾ ਜ਼ਿਹਨ-ਨਸ਼ੀਨ ਕਰਵਾ ਦਿਤੇ।

ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਬਿਰਤਾਂਤ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ੧੯੪੧ ਵਿਚ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਆਈ ਕਿ ਐਤਕੀ ਐਬਟਾਬਾਦ ਵਿਚ ਸ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ‘ਦਾਰ ਜੀ’ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਹੋ ਰਹੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪੁਜੇ। ਜੁਆਬ ਦਿਤਾ - ‘ਪੁੱਜਾਂਗਾ’। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਦਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ, ਉਸ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮਹੰਤ ਕਰਮ ਚੰਦ ਸ਼ਾਹ ਜੀਵਨਾ ਮੰਡੀ, ਜ਼ਿਲਾ ਝੰਗ ਵਾਲੇ (ਭਾਈ ਘਨਈਆ ਜੀ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ) ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਨ ਸਾਹਵੇਂ ਆਣ ਬੈਠੇ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਮਾਨ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਦਾਸਰਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਾਗੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਤਵੀਂ ਪਉੜੀ ‘ਸੇਵਕੀਤੀਸੰਤੋਖਈ’ ਵਾਲੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਜਿਹੇ ਪੁਛਣ ਲਗੇ, “ਇਹ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕੌਣ ਹਨ?” ਇਸ ਮਹੰਤ ਜੀ ਦਾ ਦਾੜ੍ਹਾ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਸਿਰ ਘੋਨ ਮੋਨ ਤੇ ਉਸ ਸਿਰੇ ਉਤੇ ਚਿੱਟੀ ਲੱਠੇ ਦੀ ਟੋਪੀ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਸੱਜਣ ਇਸੇ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪੁਛ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਦਾਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਹ ਜੀਵਨਾ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮਹੰਤ ਕਰਮ ਚੰਦ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ, “ਹੁਣ ਤਾਂ ਖਾਲਸਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂਗੇ।” ਇਹ ਬਚਨ ਕੀ ਸੀ? ਗੈਬ ਦੀ ਕਮਾਨ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਤੀਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਠ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਵਿਥ ਚੀਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਆਣ ਵੱਜਣਾ ਸੀ।

ਇਹ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਨ ੧੯੪੮ ਵਿਚ ਮਹੰਤ ਕਰਮ ਚੰਦ ਜੀ ਕਈ ਚੇਲਿਆਂ ਸਣੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਗਏ। ਇਕ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਝਲਕਾ ਵੱਜਾ। ਝਲਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵੱਜਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਾਣ ਰੂਪ ਹੋ ਆਣ ਵੱਜੇ, “ਕੀ ਪਾਖੰਡ ਬਣਾਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ?” ਹਿਰਦਾ ਇਹ ਵਾਰ ਸਹਾਰ ਨਾ ਸਕਿਆ ਤੇ ਮੂਰਛਿਤ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਚੇਲੇ ਚਾਟੜੇ ਭੀ ਨਾਲ ਸਨ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਝਸਣ ਲਗੇ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਕੁਝ ਕੁ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਪਰਤਾਂਗੇ, ਦਸ ਵੀਹ ਦਿਨ ਹੋਰ ਠਹਿਰਾਂਗੇ।” ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਕਰਮ ਚੰਦ ਤੋਂ ਹਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਹੋ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਸੰਨ ੧੯੪੯ ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣੇ ਕਲਗੀਧਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਣ ਬੈਠੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਣ ਬੈਠਣ ਸਾਰ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਅਠ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਉਚਾਰਿਆ ਬਚਨ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਦਾ ਅਰੰਭ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ “ਸੇਵੀਸਤਿਗੁਰੁਆਪਣਾਹਰਿਸਿਮਰੀਦਿਨਸਭਿਰੈਣ॥” ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਭੋਗ ਪੈਣ ਤੇ ਦਾਸ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਪੁਛ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ

ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਕਿਹੜੇ ਸੱਜਣ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਮੋੜਵਾਂ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਐਬਟਾਬਾਦ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ, ਜੋ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਰਾਹੀਂ ਏਨੀ ਰਸਾਈ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਪੱਟ ਕੇ ਉਲੀਕੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਏ ਵਾਚ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਜੀਕੂੰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ, ਹੇਠਾਂ ਉਤੇ ਪਈਆਂ ਸਭ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਰਖ ਰਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਲੌਕਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰੀ ਹੀ ਜਰੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਕਿਤੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕੋਈ ਬਚਨ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਏ, ਆਮ ਖੁਲ੍ਹੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਵਰਤਾਂਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਬਰਕਤਾਂ ਨਾਮ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕਿਸੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਪੰਥ ਪੈਣਾ ਇਕ ਬੜਾ ਘਾਟੇਵੰਦਾ ਤੇ ਕੁਰਾਹੇ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੌਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਸਾਡਾ ਸਭ ਦਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਣ ਕੇ, ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਸੀ ਕਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ :

ਸੇਵਕਕਉਸੇਵਾਬਨਿਆਈ॥ ਹੁਕਮੁਬੁਝਿਪਰਮਪਦੁਪਾਈ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੨੯੨)

ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਗੜਗਜ਼'

ਡਾਕਟਰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਡਾਕਟਰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਵਿਰਲੇ ਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਸਦਾ ਭਜਨ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਅਰੂੜ ਰਹਿੰਦੇ, ਪਰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਸਦਾ ਹੀ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੂਬੇਦਾਰ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ’ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਬੀਬੀ ਤੇਜ ਕੌਰ ਜੀ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਬੇਦਾਰ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਤੇਜ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਦਸ ਬੱਚੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਦਸਾਂ ਦੇ ਦਸ ਬੱਚੇ ਹੀ ਥੋੜੀ-ਥੋੜੀ ਆਯੂ ਬਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵਡਮੁੱਲੀ ਗੁਰਮੁਖ ਰੂਹ ਸਨ। ਇਤਨੇ ਬੱਚੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਜਾ ਨਿਮਰੀਭੁਤ ਹੋ, ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਜੁੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਅ ਦੀ ਗੁਹਜ ਗਲ ਕਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਹਿੰਦੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਬਿਖਮ ਭਾਣੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦੇਰ ਤਕ ਵਰਤਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਕੋਈ ਭਗਤ ਜਨ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਹਿ ਗਈ ਕਮੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਸਿਰਫ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਖਾਤਰ ਹੀ ਪਧਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੋਹਰ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਚਖੰਡ ਨੂੰ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸ਼ੋਭਦਾ।

ਪਰ ਮਾਂ ਮਮਤਾ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਇਹ ਸੱਲ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦੇਰ ਤਕ ਝੱਲ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਗਿਆਰ੍ਹਵੇਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਜੋਦੜੀ ਕੀਤੀ, “ਸਾਈਆਂ ਜੀਉ, ਤੁਠੋ, ਇਹ ਬੱਚਾ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਘਰ ਭੇਜੋਗੇ, ਆਯੂ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।” ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਸਕਾਰ ਸਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕਰਾਂਗੇ।

ਬਿਰਥੀਕਦੇਨਹੋਵਈਜਨਕੀਅਰਦਾਸਿ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੮੧੯)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਕਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣੀ। ੩੦ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੨੬ ਦੇ ਦਿਨ ਇਕ ਉਤਮ ਰੂਹ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਗੁਰਮੁਖ ਰੂਹ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਸਕਾਰ ਅਰਦਾਸ ਮੁਤਾਬਕ ਸਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਹੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਦੰਪਤੀ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਫਲ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਦਸਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਸਦਕਾ ਬਚਿਆ ਰਿਹਾ।

ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੰਭਾਲੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਾਇਆ ਉਠ ਗਿਆ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿੱਕੇ ਵੀਰ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਨਾਨਾ ਨਾਨੀ ਜੀ ਪਾਸ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਕਾਫੀ ਬਿਰਧ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਚੌਹਾਂ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਤਾਏ, ਸ. ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ। ਇਥੇ ਹੀ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਰੀਰ ਛਡਿਆ।

ਪਿਤਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਉਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ, ਸੀਨਾ-ਬਸੀਨਾ ਜਦੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀਆਂ, ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਕੜ ਫੁਟ ਪੈਂਦੇ ਅਤੇ ਬਿਰਹ-ਵਿਛੁੰਨੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨੀਰ ਵਹਿ ਤੁਰਦਾ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੇ ਬਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨੇ ਵੈਰਾਗ-ਮਈ ਦਸ਼ਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ।

ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ੧੯੫੦ ਈ. ਵਿਚ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾਤ ਮਿਲਣ ਸਾਰ ਹੀ ਸੁਰਤੀ ਬਿਰਤੀ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿੜ ਗਈ। ਆਪ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਓਤ ਪੋਤਿ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ।

ਨਾਨੀ ਜੀ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰੁਝਾਣ ਹੋਮਿਊਪੈਥਿਕ ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਯੂਨਾਨੀ ਹਿਕਮਤ ਡੀਸ਼ੇਨ ਵਲ ਗਿਆ। ਪੂਰੀ ਡੂੰਘਿਆਈ ਚ ਪੁਜਣ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਮੁਫਤ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਆਪ ‘ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ’ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਲੌਕਿਕ ਮਿਲਣੀ ਬਾਰੇ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਕਈ ਵਾਰ ਦਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਦਸਣ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੋਂ ਹੰਝੂ ਟਪਕਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਖਾਤਰ ਆਪ ਉਠ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ਸੰਜੋਗੀ ਵੀਰ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਇਸ ਹੋਣਹਾਰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਚੋਂ ਝਲਕਾਂ ਮਾਰਦੀ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਹੀ ਰੁਕੇ ਰਹੇ। ਇਥੇ ਰੁਕੇ ਕੀ, ਬੱਸ ਐਸੇ ਜੁੜੇ ਕਿ ਜੁੜ ਕਿ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰਮਤਿ ਇਕ, ਆਸ਼ਾ ਇਕ, ਇਸ਼ਟ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਇਕ, ਇਕੋ ਹੀ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ, ਇਕੋ ਹੀ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਦੇ ਆਸ਼ਕ, ਕੈਸੇ ਇਕਠੇ ਹੋਏ, ਕੈਸੇ ਅਗੰਮੀ ਮੇਲ ਮਿਲਾਉਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਕਿ ਬਸ ਫਿਰ ਮਿਲੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਐਸੀ ਪੀਢੀ ਗੰਡ ਪਾਈ ਕਿ ਸਦਾ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸਤਿਸੰਗ ਸਮਾਗਮ ਜੁੜੇ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਖਾਸ ਸਮਾਗਮੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੁੰਦੇ। ਜੁਬਾ ਅਵਸਥਾ, ਦਗ ਦਗ ਕਰਦਾ ਚਿਹਰਾ, ਅਜੇ ਦਾੜ੍ਹਾ ਮਸਾਂ ਉਤਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਲੀਤਾ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਐਸਾ ਦਗਿਆ ਕਿ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾਂਗਾਂ ਵਿਚ ਅਰਸ਼ੀ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੀ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਸਮਾਗਮਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਰੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ, ਸੰਸਾਰੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਕੁਟੰਬ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲ ਹੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਐਸਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਈ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਘਰ ਕਰ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਰਬਲੋਹ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭ ਗੁਰਮਤਿ ਤੱਤ ਅਸੂਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਏ। ਇਸ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਨਿਕੜੀ ਜਿਹੀ ਆਰਬਲਾ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਤਿ ਵਡੇਰਤੇ ਗੁਣ ਜਿਵੇਂ ਅਜਲ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵਿਚ ਆ ਸਮਾਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਸੰਗਾਂ ਚੋਂ ਹੀ ਆਪ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਡਾਢੇ ਧਨੀ ਹੋਏ। ਆਤਮ ਕਣੀ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਨੰਨ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਜਿੰਦੜੀ ਦੇ ਰਗੇ ਰੇਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਈ। ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਕਿਤੇ ਅਕਣਾ ਥਕਣਾ ਹੀ ਨਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੌਕਿਕ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ, ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਲਿਵ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਹਰਦਮ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ।

੧੯੫੩ ਈ. ਦੇ ਲਗਪਗ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਾਸੋਂ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਦਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਉੱਚੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਪਿਆ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਸਿਖਿਆ ਉਹ ਸੀ :

ਦਰਸਨੁਦੇਖਿਜੀਵਾਗੁਰਤੇਰਾ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੭੪੨)

ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪਵਿੱਤਰ ਯਾਦਾਂ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਉਕਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਘਟ ਅਤੇ ਬੜੀ ਹੌਲੀ ਬੋਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਬਦ ਸਿਖਾਂਦਿਆਂ ਦਾਸ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਜੀ, ਜ਼ਰਾ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰਿਆ ਕਰੋ।” ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਕੀਰਤਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਨਾਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਨਾਉਣ ਲਈ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਦਾ ਹਾਂ।” ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਐਡਾ ਰਹੱਸਮਈ ਜਵਾਬ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਝੁਣਝੁਣੀ ਜਿਹੀ ਆਈ ਕਿ ਕਮਾਲ ਹੈ! ਕਿਡੀ ਉੱਚੀ ਆਤਮਾ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ।”

ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਡਾਢੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਹਨ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਮਿਲਿਆ।

ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਿਤੀ ੧੪ ਮਈ ੧੯੮੩ ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰੀ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਕਈ ਵੇਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸੱਜਣਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤਰ ਦਸ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ :

ਨਦੀਨਾਵਸੰਜੋਗੁਮੇਲਿਮਿਲਾਇਆ ॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ - ਵਾਰ ੧੯)

ਦਿਨ ਥੋੜੜੇ ਹੀ ਬਾਕੀ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੱਝਦਾ। ਕੀ ਹੁਣ ਕੀਰਤਨ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਦੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ! ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੂਕ ਨਿਕਲ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਯਾਦ !

ਸੱਜੇ ਤੋਂ ਖੱਬੇ : ਨੌਜਵਾਨ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ. ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ
ਜੀ (ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਾਇਆ ਜੀ), ਬੀਬੀ ਹਰਜੀਤ ਕੌਰ ਜੀ (ਪਿਛੇ
ਖੜੇ), ਬੀਬੀ ਮੋਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਜੀ, ਅਤੇ ਡਾ.
ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਛੋਟੇ ਵੀਰ, ਸ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਹਉਨਿਸਖ ਨਵੇਡਾ ਜੀ ਹਉਪ੍ਰੀਤ ਮਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰੇ ॥
 ਕਾਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਿਆ ਜੀ ਸਾਚਾ ਅਗਮ ਬੀਭਾਰੇ ॥
 ਮਿਲਿਸਾਧੁ ਹੀਨ ਤਾਨ ਮੁਲੀਨ ਜਨਮ ਮਰਦ
 ਦੁਖ ਨਾਏ ॥ ਸਹਜ ਸੁਖ ਆਨੇ ਦਘ ਨੇਰੇ ਹਉਮੈ
 ਬਿਨ ਠੀਕਾਏ ॥ ਸਤ ਰਾਮ ਪਿਸਤ ਹੁਤੇ ਬਾਹਿ
 ਦਗ ਦੇਖ ਤੇ ਨਿਆਰੇ ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਗੋਬਿੰਦ
 ਸਰਦਾਈ ਹਉਪ੍ਰੀਤ ਮਨ ਨਿਸਧਾਰੇ ॥ ੩ ॥
 ਸੈਖੇ ਜਤ ਖੋਜਤ ਜੀ ਹਉਨਿਤ ਚਲੁ ਸੁਘਰ ਪਾਇਆ ॥
 ਸਤਿਨਾਮੁ ਵਡੈ ਜੀਉਤਾ ਭਰਨ ਕਮਲ ਚਿਤੁ
 ਨਾਇਆ ॥ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਿਰਾਮੀ ਹਉਪ੍ਰੀਤ ਮਨੀ
 ਦਾਸੀ ਮਰੇ ਨਾ ਵੇਜਾਏ ॥ ਧਰਮ ਅਭਯ
 ਰਾਮ ਸਤਿਪੁਰਨ ਮਨਿ ਚਿੰਦੀ ਇਛੁ ਪੁਜਾਏ ॥
 ਸਤਿਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਗੁਨ ਗਾਵਿ ਰਹੇ ਤੇ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ
 ਮੁਨਿ ਜਨ ਧਿਆਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚ ਨਿ
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਸੁਆਮੀ ਵਡਤਾਗੀ ਹਉਨਿਤ
 ਗਾਇਆ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ ੧ ॥

ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ
 ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ

ਸੁਰਤਿ ਨਧਾਈਆ ॥ ਠਈਆ ਅੰਤ੍ਰਿ ਦਾਖਵਿ ਸਮੁੰਦਿ
 ਠਜਾਈਆ ॥ ਸਮੁੰਦਸਾਹ ਸੁਲਤਾਨ ਗਿਰਤਾ ਸੇਤੀ
 ਮਾਲੁ ਧਰੁ ॥ ਕੀਜੀ ਤੁਲਿ ਠੋਵਨੀ ਜੇਤਿ ਸੁਖ ਠਹੁਰੁ
 ਵੀਸਰਹਿ ॥ ੨੩ ॥ ਅੰਤ੍ਰਿ ਸਿਫਤੀ ਕਹਿਨਿ ਠਾਅੰਤ੍ਰੁ ॥
 ਅੰਤ੍ਰਿ ਕਰਣੈ ਏਛਿ ਠਾਅੰਤ੍ਰਿ ॥ ਅੰਤ੍ਰਿ ਕਵੇਖਣਿ ਸੁਣਣਿ
 ਠਾਅੰਤ੍ਰੁ ॥ ਅੰਤ੍ਰਿ ਜਾਪੈ ਫਿਆਸ ਠਿਸੰਤ੍ਰੁ ॥ ਅੰਤ੍ਰਿ ਜਾਪੈ
 ਕੀਤਾ ਆਕਾਰੁ ॥ ਅੰਤ੍ਰਿ ਜਾਪੈ ਪਾਕਾ ਫਾਰੁ ॥ ਅੰਤ੍ਰਿ
 ਕਾਰਣਿ ਕੇਤੇ ਬਿਲ ਲਾਹਿ ॥ ਤਾ ਕੇ ਅੰਤ੍ਰਿ ਨ ਪਾਏ ਜਾਹਿ ॥
 ਏਹੁ ਅੰਤ੍ਰਿ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ॥ ਬਹੁਤਾ ਕਹੀ ਮੇ ਬਹੁਤਾ ਹੋਇ ॥
 ਦਭਾ ਸਾਹਿਬੁ ਉਚਾਧਾਉ ॥ ਉਚੇਉ ਪਥਿ ਉਚਾਧਾਉ ॥
 ਏਵਡੁ ਉਚਾਧੈ ਵੈ ਕੋਇ ॥ ਤਿਸੁ ਉਚੇ ਕਉ ਜਾਣੈ ਸੋਇ ॥
 ਜੇਵਡੁ ਆਪਿ ਜਾਣੈ ਆਪਿ ਆਪਿ ॥ ਭਨਕ ਕਦਰੀ
 ਕਰਮੀ ਦਾਤਿ ॥ ੨੪ ॥ ਬਹੁਤਾ ਕਰਮੁ ਲਿਖਿਆ ਠਾ
 ਜਾਇ ॥ ਦਭਾ ਦਾਤਾ ਤਿਨੁ ਠਤਮਾਇ ॥ ਕੇਤੇ ਮੰਗਹਿ
 ਸੇਧ ਅਧਾਰੁ ॥ ਕੇਤਿਆ ਗਣਤਨਹੀ ਵੀਚਾਰੁ ॥
 ਕੇਤੇ ਬਧਿ ਤੁਟਹਿ ਵੇਕਾਰੁ ॥ ਕੇਤੇ ਲੈਲੁ ਸੁਕਰ ਧਾਹਿ ॥
 ਕੇਤੇ ਸੁਕਰ ਬਾਹੀ ਧਾਹਿ ॥ ਕੇਤਿਆ ਦੁਖ ਰੁਖ ਸਦ
 ਮਾਰ ॥ ਏਹਿ ਤਿਨੁ ਲਾਤਿ ਤੇਰੀ ਦਾਤਾਰ ॥ ਬੋਇ
 ਬਲਾ ਸੀਤਾਣੈ ਹੋਇ ॥ ਤੇਰਾ ਆਖਿ ਠਸ ਕੈ ਕੋਇ ॥
 ਜੇਕੋ ਆਇਕੁ ਆਖਣਿ ਪਾਇ ॥ ਤਿਨੁ ਜਾਣੈ ਜੇਤੀਆ
 ਸੁਹਿ ਆਇ ॥ ਜਾਪੈ ਜਾਣੈ ਆਪੇ ਏਇ ॥

ਇਕ ਹੋਰ ਅੰਗ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ।

Date 4/5/66
Page 3

ਭੋਜਨ ਦੀ ਸੀਮਾ
 ਪਿਛਲੇ ਰੋਜ਼ ਸਾਹਿਬ ੪/੫ ਦੇ ਦਿਨ ੨੩ ਮੇਰੇ
 ਦਾਹਿਰੇ ਸੇ ੨ ਪਾਇਆ ਦਾਹਿਰੇ ਸੇ ੨ ਤਕ
 ਮਿੱਠੇ ਤੇ ੨ ੪ ਸਾਧ ਸੇ ਦਾਹਿਰੇ ਸੇ
 ਸਾਹਿਰੇ ਤੇ ੩ ਮੁਹਾਰਾ ਤੇ ੨

hematocrit, Gastric juice, Hematocrit
 ਦਿਹਾਤਿ ਦਾਹਿਰੇ ਸੇ ੨ ਤਕ ਸੇ ੨ ਤਕ
 ਮੁਹਾਰਾ ਤੇ ੨ ੨੨ ਤਕ ਤੇ ੨ ਤਕ
 ਤਕ ੨ ਸਿਮਾ ਤੇ ੨ ਤਕ ੨ *hematocrit* ਤੇ
 ਮੇਰੇ ਦਾਹਿਰੇ ਸੇ ੨ ਸਿਮਾ ਤੇ ੨ ਦਿਹਾਤਿ
 ਦਾਹਿਰੇ ਸੇ ੨ ਤਕ ੨ *Hematocrit*
for Phos. Tarsus, Epilax ਤੇ ੨ ਤਕ
 ਸਿਮਾ ਸੇ ੨
Hematocrit ੨ ਤਕ ੨ ਦਾਹਿਰੇ ਸੇ ੨
 ਤੇ ੨ ਤੇ ੨ *Hematocrit* ੨ ਤਕ
 ਤੇ ੨ ਦਾਹਿਰੇ ਸੇ ੨ ਦਾਹਿਰੇ ਸੇ ੨ ੨

ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਮੈਡੀਕਲ ਪਰਿਸਕਰੀਪਸ਼ਨ

Excuse me for being late.

With every dose that you take of
Robine, please add Hormopurin
 $\frac{1}{4}$ tablet (at a time) & Melkiliol,
about one grain.

Before you go for your bath, please
gargle the throat with about a
glass of water to which Melkiliol
(about 3 grains) has been added.
You may do this, please, twice
daily - once morning & second
time before retiring to bed.

Yours Dr. Lf

ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਮੈਡੀਕਲ ਪਰਿਸਕਰੀਪਸ਼ਨ,
ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਬ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗੀ
ਭਾਈ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰਫਿੱਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪਲਾੱਟ ਵਿੱਚ ਜੀ ਸਕਦਾ
 ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਗਲਾ ਨਾਲ ਪਲਾੱਟ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ। (ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
 ਆ ਹਵਾਲਾ ਸਰ ਸਾਹਿਬ)। ਇਲਾੀ ਵਿੱਚ ਸੁਰੂਰਤਸ਼ਹੀ ਕਾਲੀ ਕਿ
 ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਸਾ ਵੀ ਘੱਟ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਭਰਿੰਗੂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ
 ਨਿਵਾਸ ਪੰਕਾਬੀ ਬਾਗ ਹੈ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਪਾਸ ਕਰਕੇ
 ਹਵਾਲਾ ਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ, ਜਾਂ, ਇਹ ਫਾਇਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ
 ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਖਾਹਿਰ ਸੀ ਕਿ ਗ਼ਜ਼ਰ ਬੰਦਾ ਇਕੱਠਾ
 ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਖਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਦੀ transfer ਬਾਰੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚੋਂ, ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ!

ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕਿ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਸੱਜਣ
 ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ, ਰਵਾਲ ਸਰ
 ਸਾਹਿਬ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ ਨਗਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਰਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ
 ਕਰਦੇ ਸਨ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਏਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤਾ
 ਰਾਸ਼ਨ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਚ ਕਈ ਹੋਰ
 ਅਸਚਰਜ ਗੱਲਾਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਲਿਖਣਾ ਮੁਨਾਸਬ
 ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ।

੧੯

ਭਾਈ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਆਪ ਜਥੇ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਏਹ ੧੩ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਨੂੰ 'ਪੂਰਨ ਜੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਏਹ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਪੂਰਨ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਜੀ ਨੂੰ ਗਲਵਕਤੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ, ਇਹ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ :

ਪੂਰਨੁਕਬਹੁਨਡੋਲਤਾਪੂਰਾਕੀਆਪ੍ਰਭਾਪਿ॥

ਦਿਨੁਦਿਨੁਚੜੈਸਵਾਇਆਨਾਨਕਹੋਤਨਘਾਟਿ॥੧੬॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੩੦੦)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਆਪ ਦਾ ਅਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਹੱਲੇ ਆਪ ਨੇ-ਨਿਹਾਲ ਹੀ ਸਨ ਪਰ ਨੇਮ ਦੇ ਬੜੇ ਪੱਕੇ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਖੁੰਝਾਂਦੇ। ਆਪ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਤ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸੌਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਏਹ ਗਲ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਅਕਸਰ ਆਪ ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ :

ਕਹੈਨਾਨਕੁਸੋਤਤੁਪਾਏ

ਜਿਸਨੇਅਨਦਿਨੁਹਰਿਲਿਵਲਾਗੈਜਾਗਤਰੈਣਿਵਿਹਾਣੀ॥੨੭॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੯੨੦)

ਸੰਨ ੧੯੮੨ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਦੋ ਭੁਝੰਗੀ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ, ਜਦੋਂ ਪੁਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਬਾਹਰ ਪਈਆਂ ਸਨ, ਆਪ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਖੁੰਝਾਇਆ। ਪੂਰੇ ੧੨:੩੦ ਬਜੇ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਕੀਤਾ। ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ, ੧੯੮੫ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੱਕੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਖ ਲਈ ਸੀ। ਇਥੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਦਮ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਕੇ ਬੀਬੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਰਕਰਮਾ ਵਾਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ ੨੫ ਸਾਲ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਅਭੁੱਲ ਯਾਦਾਂ ਅਜ ਵੀ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਉਕਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਜੋ ਉਥੇ ਵਰਤਦਾ

ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸਾਰੇ ਇਕ ਰਸ ਚੌਂਕੜੇ ਲਾਕੇ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਸਨ।

ਆਪ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ “ਪੂਰਨ ਜੀ, ਸਾਡੀ ਵੀ ਇਛਾ ਹੈ - ਬਾਲਟੀ ਲੈਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀਏ” ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੂਰਨ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਦਿਉਤੀ ਵਾਲੇ ਪੁਲ ਵਲ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਜੋ ਬਾਲਟੀ ਲੈ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਤਪਰ ਸਨ। ਪੂਰਨ ਜੀ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਚਖੰਡ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਹੁਤ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਏਹ ਸੇਵਾ ਕੇਵਲ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਵਰ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਚਿੰਤਵਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੂਰਨ ਜੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਬੁਲਾਕੇ ਪਾਠ ਦੀ ਵਾਰੀ ਦੇਣ। ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਅੰਦਰੀਆਂ ਬੁਝਣਹਾਰੇ ਪੂਰਨ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਪਾਠ ਦੀ ਵਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਲਿਆ।

ਨਵਨਿਧੀਅਠਾਰਹਸਿਧੀਪਿਛੈਲਗੀਆਫਿਰਹਿ ਜੋਹਰਿਹਿਰਦੈਸਦਾਵਸਾਇ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ - ਅੰਗ ੬੪੯)

ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਸਦਾ ਆਪ ਦੇ ਪਿਛੇ-ਪਿਛੇ ਫਿਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਸਨ। ਗੁਰਵਾਕ “ਮਥੈਹੀਪਰਗਟੁਥਿਆ” ਅਨੁਸਾਰ ਜੋਤਿ ਜਗੀ ਦਾ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਪ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਤੇ ਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਆਸੇ ਪਪੀਹੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਚਮ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੁਆਇਆ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ, ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਸਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ੩ ਕੁ ਸਾਲ ਆਪ ਨੇ ਏਹ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਪਰ ਫੇਰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ੨੧ ਦਸੰਬਰ ੨੦੦੮ ਨੂੰ ਧੁਰੋਂ ਸੱਦਾ ਆਉਣ ਤੇ ਆਪ ਗੁਰਪੁਰੀ ਪਧਾਰ ਗਏ।

ਭਾਈ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਪੂਰਨ ਜੀ'

ਬਾਉ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਨਕਲ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ

Tarn Taran

25.7.74

ੴ ਅਕਾਲ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਜੋੜੀ ਜੀਉ-ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਵਉ ਆਪ ਕਮਾਣੈ ਵਿਛੜੀ ਦੋਸੁ ਨ ਕਾਹੂ
ਦੇਣ ਮੇਰੇ ਪਰਾਨ ਪਿਆਰੇ - ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਸਦਾ ਵਸ ਰਹੇ ਮੇਰੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ
ਪਿਆਰੇ ਬੇਲੀ ਹਮ ਆਸਨ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ, ਡਾਢੇ
ਬੈਰਾਗੀ ਤਿਆਗੀ, ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਸ੍ਰੀ ਪੂਰਨ ਜੀਓ ਹਥ ਜੋੜ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾ
- ਘੁਟ ਘੁਟ ਪਿਆਰ ਕਰ ਨਾਮ ਜਪੁ ਜਪੁ, ਚਰਨ ਪਰਸ, ਗੁਰੂ ਫਤਹ ਪ੍ਰਵਾਨ
ਹੋਵੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬੋਹਤ ਪਿਆਰੇ ਕਾਰਡ ਪੁਜੇ ਹਨ ਭਰ ਜਰਾ ਉਤਰ ਨਾ
ਦੇਨ ਕਾਰਨ ਪੁਤਰੀ ਭੁਪੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਉਕਾ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਚੰਗਾ
ਜੀ ਖੁਸ਼ ਰਹੋ - ਕੀ ਜੋਰ ਹੈ ਮੇਰੀ ਸੋਹਤ down ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ... ਬੁਢਾਪਾ
ਹੈ - ਕੁਮਾਰੀ ਹਟੀ ਕੋਈ ਨਹੀ ਪੁਜਾ ਹੈ ਅਫਸੋਸ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਸ. ਦਰਸ਼ਨ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਅਫਸੋਸ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਵਛੋੜੇ ਦਾ ਜਰੂਰ
ਕਰਨਾ ਮੈ ਪੁਜ ਨਹੀ ਸਕਿਆ ਭਰ ਔਖਾ ਸੌਖਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ... ਪੁਜ ਸਾਰੀ
ਸੰਗਤ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰੀ ਭੈਨ ਜੀ ਹਿਤ ਡਾਡੀ ਬਿਰਹੇ ਵਜੋਗੀ
ਸੋਹਤ ਪੂਰੀ ਸੰਗਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰਾ ਪਤਰ ਸ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ
ਨਹੀ ਪੁਜਾ ਹੈ ਜਰਾ ਸਰੀਰ ਢਿਲਾ ਢਲਾ ਹੈ ਬਚਿਆ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੇਨਾ ਤੇ
ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹਥ ਜੋੜ ਗੁਰੂ ਫਤਹ ਅਰਜ ਕਰਨੀ ਜੀ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ੋ
ਤੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਵੀਰ ਸੇਵਾਦਾਰ
ਦਾਸ ਮਲ ਸਿੰਘ

ਪੰਨਾ ੨

ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਨਕਲ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ

Tarn Taran

16.4.78

ੴ ਅਕਾਲ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥

ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਵਉ ਮੇਰੀ ਖਲਹੁ ਮੋਜੜੇ ਗੁਰਸਿਖ ਹੰਢਾਂਦੇ ਮਸਤਕ ਲਗੇ
ਸਾਧ ਰੇਣੁ ਵਡਭਾਗਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਰੇ ਸਭ ਤੋ ਪਿਆਰੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਬੇਲੀ ਮੇਰਾ
ਮਾਨ ਤਾਨ ਆਸਰਾ ਓਟ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਪੂਰਨ ਜੀਓ ਹਥ ਜੋੜ
ਚਰਨ ਪਰਸ ਗੁਰੂ ਫਤਹ ਪਰਵਾਨ ਹੋਵੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਦਰਬਾਰ
ਸਾਹਿਬ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ ... ਘਰ ਬਨ ਗਿਆ ਹੈ ਵਧਾਈ ਮੇਰੀ
ਪੁਤਰੀ ਭੂਪ ਜੀ ਰਬ ਹਨ ਭੂਪ ਜੀ ਬਚਿਆ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੇਨਾ ਮੇਰੀ ਅਰਦਾਸ
ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਿਆ ਕਰੋ ਮੈਨੂੰ ਮੋਤ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਹੈ

ਕੋਈ ਸੇਵਾ
ਤੇਰਾ ਪਿਆਰਾ
ਦਾਸ ਮਲ ਸਿੰਘ

ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਵਡੀਆਂ, ਛੋਟੀਆਂ ਤੇ ਟ੍ਰੈਕਟਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਛਪੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਅਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵੰਨਗੀ ਕਾਇਮ ਰਵੇ। ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

੧. ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਬੁਤ ਪ੍ਰਸਤੀ ਹੈ?
੨. ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ
੩. ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ
੪. ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ
੫. ਗੁਰਮਤਿ ਬਿਬੇਕ
੬. ਗੁਰਮਤਿ ਸੱਚ ਨਿਰਣੈ
੭. ਗੁਰਮਤਿ ਅਧਿਆਤਮ ਕਰਮ ਫਿਲਾਸਫੀ
੮. ਸਚਖੰਡ ਦਰਸ਼ਨ
੯. ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮੌਜ
੧੦. ਸੰਤ ਪਦ ਨਿਰਣੈ
੧੧. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ
੧੨. ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ
੧੩. ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦਸਮ ਦੁਆਰ
੧੪. ਅਣਡਿੱਠੀ ਦੁਨੀਆਂ
੧੫. ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ
੧੬. ਝਟਕਾ ਮਾਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਤੱਤ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰਣੈ
੧੭. ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
੧੮. ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ
੧੯. ਗੁਰਮਤਿ ਗੌਰਵਤਾ
੨੦. ਨਾਮ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ
੨੧. ਦਰਸ਼ਨ ਝਲਕਾਂ
੨੨. ਜੋਤਿ ਵਿਗਾਸ
੨੩. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀ ਹੈ?
੨੪. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲਾ

੨੫. ਸਿਖ ਕੌਣ ਹੈ?
੨੬. ਆਸਤਕ ਤੇ ਨਾਸਤਕ
੨੭. ਭਾਰੀ ਭੁਜਾਨ ਕੋ ਭਾਰੀ ਭਰੋਸੇ
੨੮. ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮਤਿ ਚਲੈ ਜੀਉ
੨੯. ਸੱਚੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ
੩੦. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਮਰਨ
੩੧. ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ
੩੨. ਬਾਬਾ ਵੈਦ ਰੋਗੀਆਂ ਦਾ
੩੩. ਜਾਹਰਾ ਜਹੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
੩੪. ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਬੰਧੀ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਤੇ ਉਟਕਣਾਂ ਦੇ ਉਤਰ
੩੫. ਨਾਮ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ
੩੬. ਤਿਮਰ ਅਗਿਆਨ ਤੋਂ ਉਜਿਆਰਾ
੩੭. ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ
੩੮. ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਨਿਰਾਲਾ
੩੯. ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ
੪੦. ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਤੇ ਧਰਮ-ਰੱਖਿਆ

(ਨੋਟ : ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪਰਤੱਖ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਤਾ ਕੌਣ ਹੈ, ਏਹ ਤਿੰਨੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਖਰੜੇ ਗ੍ਰੰਥ ਹਨ।)

ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਗੁਜਰਵਾਲ)

੧. ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ‘ਅਵਧੂਤ ਜੀ’ (ਮੋਗਾ)

੧. ਸ਼ਹਿਰੀਅਤ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ
੨. ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਕਹਾਣੀਆਂ

(ਨੋਟ : ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ ਏਹ ੨ ਛਪੀਆਂ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ।)

ਭਾਈ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਨਾਰੰਗਵਾਲ)

੧. ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ ਕਥਾ (ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ)

ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਗੁਜਰਵਾਲ)

੧. ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੈਦੀ
੨. ਇਤਿਹਾਸ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ
੩. ਇਤਿਹਾਸ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ
੪. ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ
੫. ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਬੇ
੬. ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ
੭. ਚਹੁ ਜੁਗ ਕਾ ਹੁਣਿ ਨਿਬੇੜਾ
੮. ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ
੯. ਜੁਗਰਾਫੀਆ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ
੧੦. ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ
੧੧. ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ

(ਨੋਟ : ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੮ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਚੀਆਂ ਦਸਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੀ ਹੈ।)

ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਚਮਿੰਡਾ)

੧. ਬੀਤੇ ਪੰਧ
੨. ਤੇਗ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੀ
੩. ਬਾਲਾ ਜਰਨੈਲ
੪. ਮੈਂ ਗਦਰੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣਿਆ?
੫. ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹੂ ਭਿੰਨੀਆਂ ਯਾਦਾਂ

੬. ਸਰਾਭੇ ਦਾ ਸਾਥੀ - ਗਿਆਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਾਥੀ

(ਨੋਟ : ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਦੀ ਲਿਖਿਤ ਹੈ।)

ਭਾਈ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਫੁਲਾਂਵਾਲ)

੧. ਫੌਜੀ ਸੂਰਬੀਰ

ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਨਵਾਂ ਚੰਦ)

੧. ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਖੋਜ ਭਾਲ
੨. ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆਂ
੩. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀ ਹੈ?
੪. ਇਕ ਉਮਰ ਕੈਦੀ ਦਾ ਸੁਪਨਾ

ਮਾਸਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਬੜ੍ਹੰਦੀ)

੧. ਸੁੰਦੇ ਘਰ ਕਾ ਪਾਹੁਣਾ
੨. ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਹਜ ਰਤਨ

(ਨੋਟ : ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ੧-੨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹੋਰ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ।)

ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ‘ਕੋਮਲ ਜੀ’

੧. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾਤਾ ਜੀ
੨. ਗੰਜਨਾਮਾ
੩. ਕੋਮਲ ਭਾਵ

ਪ੍ਰੋ. ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਕੈਨੇਡਾ)

੧. ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ - ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੨. ਜਿਵੇਂ ਨਰੈਣੂ ਨਨਕਾਣਾਂ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਤਿਵੇਂ ਹੁਣ ਫੇਰ ਸਭ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਗਏ।
੩. ਕਾਲਾ ਅਫ਼ਗਾਨਾ ਦੇ ਕਾਲੇ ਲੇਖ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਉੱਤਰ
੪. ਪੰਜਵਾਂ ਕਕਾਰ ਕੇਸ ਕਿ ਕੇਸਕੀ

(ਨੋਟ : ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਣ-ਛਪੀਆਂ ਖਰੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਵਾਰ ਪਾਸ ਸਾਂਭੀਆਂ ਪਯੀਆਂ ਹਨ।)

ਜਥੇਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

੧. ਲੜੀਦਾਰ ਸਰੂਪ
੨. Dawn of Divine Wisdom
੩. ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਹਿਤਨਾਮਾ

ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਤਲਵਾੜਾ)

੧. ਬਾਣੀ ਮਹਲਾ ੯ ਸਟੀਕ
੨. ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਸਟੀਕ
੩. ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ
੪. ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਅਤੇ ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਦਖਣੇ ਸਟੀਕ
੫. ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਸਰਲ ਸਟੀਕ
੬. ਨਿਤਨੇਮ ਸਰਲ ਸਟੀਕ
੭. ਸਟੀਕ ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਅਤੇ ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲੁ ੫
੮. ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਗਾਥਾ ਸਟੀਕ
੯. ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਸਟੀਕ
੧੦. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ
੧੧. ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਦੀਅਉ ਨਿਧਾਨੁ
੧੨. ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ
੧੩. ਤਉ ਕਿਉਂ ਮੁਰਗੀ ਮਾਰੈ?
੧੪. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸੁਧ ਉਚਾਰਣ

ਮਾਸਟਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

੧. ਸਾਚੇ ਗੁਰੂ ਗਵਾਚੇ ਰੇ !
੨. ਪਦ-ਛੇਦ ਬੀੜਾਂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ

ਪ੍ਰਿੰ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਪਟਿਆਲਾ)

੧. ਗੁਰਮਤਿ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ
੨. ਗੋਬਿੰਦ ਗੱਜਿਆ
੩. ਸੇਈ ਪਿਆਰੇ ਮੇਲ

ਸੂਰਾ ਪਰਵਾਰ

੧. ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੨. ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਖੂਨੀ ਸਾਕਾ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜੀਵਨ
੩. ਖਾਲਸਾ ਰਹਿਤ ਕੇਸਕੀ
੪. ਰਾਗਮਾਲਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ
੫. ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਪ੍ਰਬੋਧ
੬. ਖਾਲਸਾ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ
੭. ਸਿਖ ਇਕ ਵਖਰੀ ਕੌਮ
੮. ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਬਾਣੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ

ਪ੍ਰੋ. ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

੧. ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਮਿਲੇ ਸੰਜੋਗੀ

ਭਾਈ ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ‘ਬੀਰ’

੧. ਧੰਨੁ ਸੁ ਦੇਸ (ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ)

ਭਾਈ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

੧. ਰਾਮ ਰਾਜ
੨. ਠੋਸ ਏਕਤਾ
੩. ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਰਹਿਤ ਸਰਬਲੋਹ ਬਿਬੇਕ
੪. ਖਾਲਸਾ ਵਿਧਾਨ
੫. ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ
੬. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਕੁਟਿਲ ਨੀਤੀ

ਡਾ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਜਲੰਧਰ)

੧. ੧੯੯੯ ਦੀ ਸੁਣੇ ਪੁਕਾਰ
੨. ਸ੍ਰੈ ਪੜਚੋਲ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ
੩. ਸਪਾਕਜ ਜਾਚਨਾ

ਡਾ. ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ)

੧. War against King Emperor - Ghadr of 1914-15

ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਦਿੱਲੀ)

੧. ਸੋਨ ਚਿੜੀ ਚੜੀ ਗੈਣ
੨. ਤਵਾਰੀਖ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ
੩. ਗੁਰਮਤਿ ਫੁਟਕਲ ਲੇਖ
੪. ਅਬ ਹਮ ਚਲੀ ਠਾਕੁਰ ਪਹਿ ਹਾਰਿ

ਭਾਈ ਰਾਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਯੂ. ਕੇ.)

੧. ਰੂਪ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ ਰਾਜ ਖਾਲਸੇ ਕਾ ਸਿੱਕਾ ਸੋਨੇ ਕਾ

ਮਾਸਟਰ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਕੈਨੇਡਾ)

੧. ਸਭਿ ਅਵਗਣ ਸੈ

ਪਿਆਰੇ ਜੀਓ ਟਰਾਂਸਟ (ਕੈਨੇਡਾ)

੧. ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ - ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੨. ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ - ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
੩. ਇਕ ਦੂ ਇਕਿ ਚੜਦੀਆ

ਭਾਈ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ (ਦਿੱਲੀ)

੧. Gurbaanee Shabad Keertan (Vol 1 & 2)
੨. Gurbaanee Keertanee Aasaa Kee Vaar
੩. Keertan Reets of Bhai Sahib Bhai Randhir Singh Jee

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਪੋਬਨ ਸਾਹਿਬ (ਕੈਨੇਡਾ)

੧. ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਗੁਰੂ ਕੌਣ?

ਭਾਈ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

੧. ਤਤਕਰਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਹਵਾਲੇ (ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚੋਂ)

ਨੋਟ : ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਜ ਸੂਚੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਬੀ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਪੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਜਮਾਨੇ ਢਲ ਜਾਣਗੇ, ਜਵਾਨੀਆਂ ਢਲ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਪਰ ਪਿਆਰਿਆਂ
ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਯਾਦਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਢਲਣਗੀਆਂ, ਸਦਾ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਉਕਰੀਆਂ
ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਬਿਰਹੇਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਦੇ ਸੱਲ ਤਾਜ਼ਾ ਰਹਿਣਗੇ।
ਸੋਹਣੇ ਤੁਰ ਗਏ, ਜੋ ਸੋਹਣੇ ਆਤਮ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੀ ਗਏ
ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਦੀ ਲਬੇੜ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਖਚਤ ਹੋਣ ਦੀ
ਅਵਧੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਚਲ ਬਸੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

